

Alen Kristić (ur.)

SVJETSKI ETOS POD ŠKOLSKIM KROVOM

Priručnik za integriranje svjetskog
etosa u nastavne procese

**Svjetski etos pod školskim krovom
Priručnik za integriranje svjetskog etosa u nastavne procese**

Izdavač:
TPO Fondacija

Urednik:
Alen Kristić

Lektura i korektura:
Ivana Krstanović

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

2-67:37(497.6)(082)

SVJETSKI etos pod školskim krovom: priručnik
za integriranje svjetskog etosa u nastavne procese
/ Alen Kristić (ur.); (tekstove s njemačkog
preveo Alen Kristić). - Sarajevo: TPO Fondacija,
2014. - 152 str. : ilustr. ; 24 cm

Riječ urednika: str. 6-8. - Bilješka o uredniku:
str. 152. - Bibliografija: str. 151 i uz tekst.

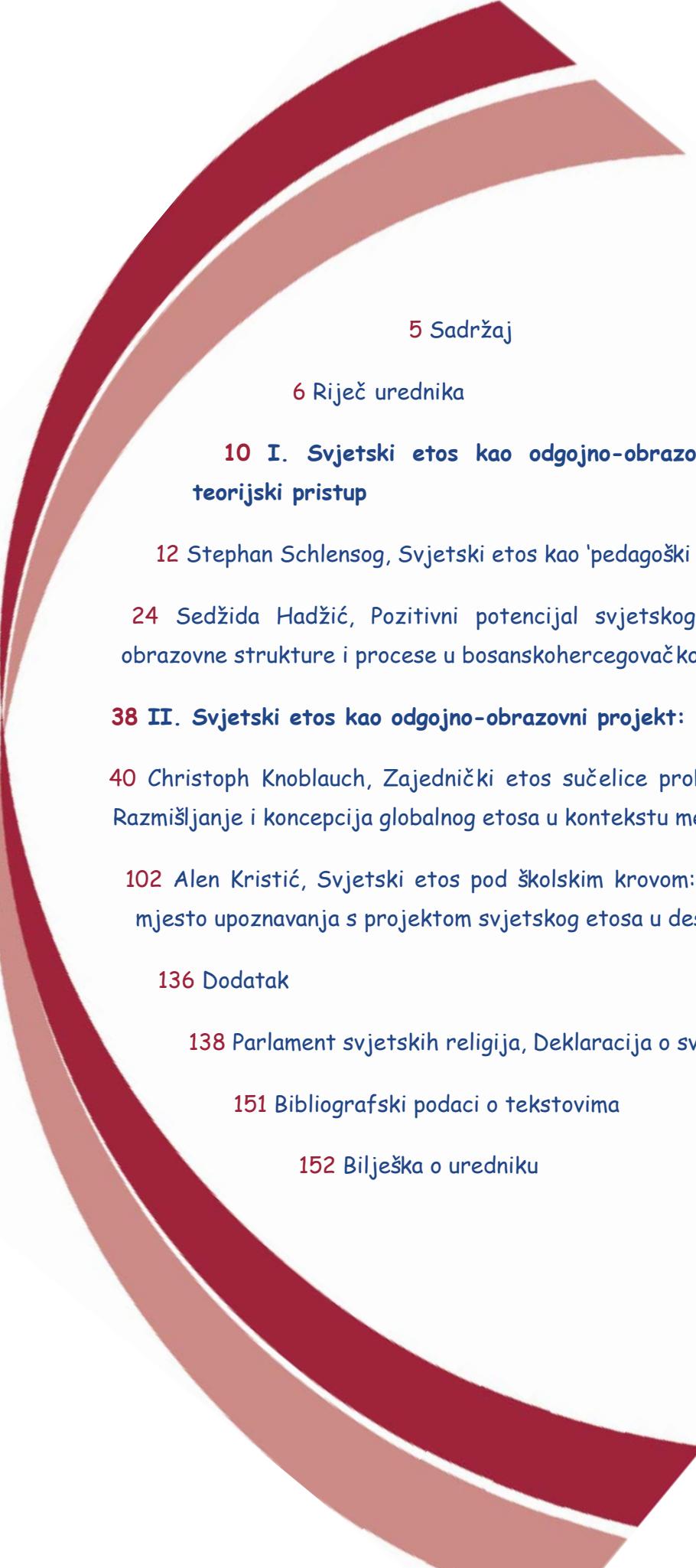
ISBN 978-9958-9990-8-6
1. Kristić, Alen
COBISS.BH-ID 21673990

Alen Kristić (ur.)

Svjetski etos pod školskim krovom

Priručnik za integriranje svjetskog etosa u
nastavne procese

(Tekstove s njemačkog preveo Alen Kristić)

5 Sadržaj

6 Riječ urednika

10 I. Svjetski etos kao odgojno-obrazovni projekt: teorijski pristup

12 Stephan Schlensog, Svjetski etos kao 'pedagoški projekt'

24 Sedžida Hadžić, Pozitivni potencijal svjetskog etosa za odgojno-obrazovne strukture i procese u bosanskohercegovačkom društvu

38 II. Svjetski etos kao odgojno-obrazovni projekt: praktični pristup

40 Christoph Knoblauch, Zajednički etos sučelice problemima našeg svijeta - Razmišljanje i koncepcija globalnog etosa u kontekstu međureligijskog učenja

102 Alen Kristić, Svjetski etos pod školskim krovom: Razredna nastava kao mjesto upoznavanja s projektom svjetskog etosa u deset koraka

136 Dodatak

138 Parlament svjetskih religija, Deklaracija o svjetskom etosu

151 Bibliografski podaci o tekstovima

152 Bilješka o uredniku

Riječ urednika

Publikacija „Svjetski etos pod školskim krovom: Priručnik za integriranje svjetskog etosa u nastavne procese“ nastala je u sklopu projekta TPO Fondacije iz Sarajeva „Integracija svjetskog etosa u odgojno-obrazovne strukture i procese u Bosni i Hercegovini“ iza kojeg je svojom stručno-financijskom pomoći stala i Zaklada svjetskog etosa iz Tübingena što čini utemeljenom nadu da ćemo uskoro raspolažati sličnim publikacijama i za druge aspekte projekta svjetskog etosa, i to u prvom redu za one koji se tiču politike, gospodarstva, ekologije, mirotvorstva i dijaloga religija. Kombinirajući teorijski i praktični pristup, ova publikacija po prvi put u našoj regiji na obuhvatan način skreće pozornost na pozitivni potencijal svjetskog etosa za odgojno-obrazovne procese i strukture u okrilju bosanskohercegovačkog društva koje je već stoljećima obilježeno stvarnošću od koje više ne može uteći niti jedno globalizirano društvo.

Dakako, riječ je o višekulturalnom, višenacionalnom i višereligijском profilu čije je pozitivne potencijale moguće pretočiti u stvarnost jedino na osnovi sustavnog i ustrajnog posredovanja etičkih, međukulturalnih i međureligijskih kompetencija. U protivnom se taj profil, kako smo tome nažalost nerijetko svjedoci, izokreće u prokletstvo, kako za same pojedince tako i za različite kulturne, religiozne, nacionalne ili političke zajednice.

Privlačne sile između projekta svjetskog etosa i odgojno-pedagoške sfere izviru iz fundamentalnog uvida da su pored obiteljskog okrilja upravo vrtići i škole središnja mjesta učenja etičkog ponašanja. Na to se nadovezuje ništa manje odsudan uvid da s procesom senzibiliziranja za vrijednosti i odgojem za odnos prema drugima koji će biti prožet poštovanjem treba početi što je moguće ranije, i to već u obiteljskom krugu a potom u vrtićima i školama.

Dakle, fundamentalni cilj na koji je usmjeren projekt svjetskog etosa i pedagoško-nastavni kadar senzibiliziran za taj projekt sažeto izražavaju dvije usko povezane nakane.

S jedne je strane riječ o izoštrevanju svijesti o moralu i vrijednostima kod djece i mladih u vrtićima i školama, što je nesumnjivo osnova za njihovo etičko mišljenje i djelovanje, a s druge strane o posredovanju orijentacijskog znanja o drugim religijama, kulturama i nacijama, kako bi se zarana izbjeglo da djeca i mladi postanu žrtve kobnih predrasuda a umjesto toga zarana budu sposobljeni za miroljubivu otvorenost za „tuđe“, ne odričući se pri tome „svoga“; dapače, raskrivajući da granice između „tuđeg“ i „svoga“ nisu nepropusne nego da i jedno i drugo svoje opstojanje i životnost duguju upravo dijaloškom prožimanju i uzajamnom obogaćivanju.

Na toj pozadini postaje posve razvidno zašto je silna energija Zaklade svjetskog etosa iz Tübingena uložena upravo u to da s vrsnim pedagoško-nastavnim kadrom razvije niz materijala koji će omogućiti ne samo da pojedine škole ugrade ideju svjetskog etosa u nastavne programe nego i da postanu tzv. „škole svjetskog etosa“, i to tako što će se na sustavan način posvetiti potrazi za primjerenim načinima ukorjenjivanja i življena načela i vrijednosti svjetskog etosa u školskoj svakodnevničkoj.

Ovom se publikacijom konačno otvara mogućnost postupnoj integraciji svjetskog etosa u nastavne programe i – ništa manje važno – školsku svakodnevnicu bosanskohercegovačkih škola za što će trebati dosta vremena i strpljenja, no ništa nas više od naše nedavne ratne prošlosti ne uvjerava da se tom procesu treba posvetiti svim silama.

Upravo će na tom tragu stručni tim TPO Fondacije iz Sarajeva uz pomoć ove publikacije i uz suradnju s nekoliko bosanskohercegovačkih pedagoških instituta započeti obuku nastavnog kadra srednjih škola s ciljem njihovog upoznavanja sa svjetskim etosom i ospozobljavanja da načela i vrijednosti svjetskog etosa na stručan i sustavan način posreduju svojim učenicima i učenicama. Dakako, sve to s nadom da ćemo kroz nekoliko godina s radošću moći konstatirati da u Bosni i Hercegovini postoji ne samo niz škola s nastavnim programom u koji je ideja svjetskog etosa posve integrirana nego i s nekoliko tzv. „škola svjetskog etosa“.

Prvo poglavlje ove publikacije „Svjetski etos kao odgojno-obrazovni projekt: teorijski pristup“ prvenstveno je posvećen pojašnjenu zbog čega je projekt svjetskog etosa od samog početka i u svim svojim aspektima pedagoški projekt na što već upućuju sintagme koje spadaju na samu srž tog projekta kao što su to „učiti se suživotu“, „učiti se razumijevanju kultura“ ili „učiti se življenju vrijednosti“. Dakako, nije propušteno izričito ukazati i na pozitivni potencijal svjetskog etosa za odgojno-obrazovne strukture i procese u bosanskohercegovačkom društvu.

Drugo poglavlje ove publikacije „Svjetski etos kao odgojno-obrazovni projekt: praktični pristup“ posvećeno je konkretnom posredovanju načela i vrijednosti svjetskog etosa tijekom nastave. U prvom je tekstu riječ o nastavnoj jedinici posvećenoj svjetskom etosu za srednje škole koja se može praktično provesti tijekom četiri dvostruka školska sata ili tijekom osam školskih sati. Dakako, uz niz adaptacija ova se nastavna jedinica može izvesti čak i u višim razredima osnovne škole. Niti u prvom niti u drugom slučaju pitanje o tome u sklopu kojeg će se predmeta izvesti ova nastavna jedinica nije unaprijed determinirano, no kao „logična“ mjesta nameću se u prvom redu predmeti konfesionalnog vjeroučiteljstva, kulture religija, etike, demokracije ili sati razredne nastave.

Upravo je na tu mogućnost usredotočen drugi tekst u kojem se nalaze sugestije kako bi se tijekom deset sati razredne nastave na sveobuhvatan način mlade moglo upoznati s idejom svjetskog etosa, i to s naglaskom na konkretnim primjenama svjetskog etosa u školskoj svakodnevničkoj praksi, kao što je to primjerice izrada „zajedničkog razrednog etosa“.

Važno je napomenuti da tekstovi u okviru zadataka u sklopu dva netom spomenuta teksta nisu obvezujući nego su doneseni samo kao ogledni primjeri, pri čemu je nastavnom kadru ostavljena mogućnost da sukladno specifičnim senzibilitetima u svom okruženju izaberu druge tekstove, bilo novinskog ili literarnog karaktera, za koje smatraju da će biti efektivniji za postizanje naznačenih ciljeva. Digitalni materijali o kojima se govori na nekoliko mjeseta bit će dostupni na internet platformi TPO Fondacije posvećenoj tematskom sklopu svjetskog etosa.

Zarad efektivnijeg korištenja ove publikacije, u njezinom se dodatku nalazi „Deklaracija o svjetskom etosu“ kao dokument na kojem počiva projekt svjetskog etosa i na koji se nerijetko pozivaju tekstovi od kojih je sačinjena ova publikacija.

Nadamo se da će ova publikacija na presudan način doprinijeti sustavnom integriranju svjetskog etosa u odgojno-obrazovne strukture i procese u bosanskohercegovačkom društvu i da TPO Fondacija u tom nastojanju neće ostati usamljena.

Dodatac razlog za tu nadu je i činjenica da će ova publikacija biti tiskana usporedo s knjigom „Svjetski etos: Dokumenti – utemeljenja – primjene“ koja pruža sustavan uvid u temeljne dokumente na kojima počiva projekt svjetskog etosa, pri čemu je posebna pozornost posvećena različitim načinima utemeljenja i primjene svjetskog etosa u suvremenim društvima sučeljenim s globalizacijom.

Sarajevo, rujan 2014.

Alen Kristić

I. SVJETSKI ETOS KAO ODGOJNO- OBRAZOVNI PROJEKT: TEORIJSKI PRISTUP

Svjetski etos kao „pedagoški“ projekt

Stephan Schlenzog

(1) Učiti se zajedničkom životu

„Još se uvijek moramo učiti zajednički živjeti!“:

Taj naprsto prijeko potreban apel predstavlja zaključak radijskog razgovora filozofa Hansa-Martina Schönher-Manna s Hansom-Georgom Gadamerom. Poslije poduzeć i intenzivnog filozofiskog razgovora, Gadamer je tu rečenicu na kraju iscrpljeno i naprsto zaklinjući šapatom izgovorio u studijski mikrofon. Takoreći, kao bit onoga što mu leži na srcu. Sažeto u jednostavne riječi, bez složene filozofske teorije: „Još se uvijek moramo učiti zajednički živjeti!“ Schönher-Mann je od tog citata kasnije načinio naslov knjige o novovjekovnoj filozofiji i sukobu kultura u kojoj upućuje na brojne i često začudne poveznice novovjekovnih mislioca i nakana koje tvore tematski sklop svjetskog etosa. O tome je u svojim promišljanjima o filozofiskom utemeljenju svjetskog etosa govorio Hans Küng.

Učiti se zajedničkom životu: To znači susret u ozračju poštovanja i respekta, povezan sa spremnošću na potragu za putovima do uspješnog zajedništva svim razlikama unatoč. No, takvo zajedništvo ne uspijeva automatski, samo od sebe, nego o prepostavkama i temeljima takvog zajedništva moramo brižno razmišljati.

Prihvatljivo zajedništvo moramo naučiti i uvijek ga iznova uvježbavati da bi se stabiliziralo i sačuvalo. Iz tog razloga „učiti se zajednički živjeti“ znači ovo:

Uspješan suživot kao proces učenja, kao „pedagoški“ proces. Na taj način možemo opisati nakanu svjetskog etosa. Zadaća je Zaklade svjetskog etosa pretočiti tu nakanu u životnu stvarnost ljudi i na taj način pružiti odgovore na različite izazove pred kojima se ljudi danas nalaze.

(2) Učiti se razumijevanju kultura

Ideja svjetskog etosa nastala je na pozadini ogromnih promjena na svjetsko-političkoj pozornici. Što se tiče sukoba, središnji izazovi u budućnosti – tako je glasilo Küngovo uvjerenje onomad koncem 80-tih godina prošlog stoljeća – neće više biti blokovsko mišljenje i velike ideologije na Istoku i Zapadu. Naprotiv, prijeteće linije sukoba prolazit će više nego bilo kad do sada uzduž kulturnih i religioznih granica, i to ne samo između zapadnjačkog i islamskog svijeta nego i unutar kontinenata i nacija, u ljudskim glavama i srcima.

A da bismo te sukobe ublažili, štoviše spriječili, da bismo se s tek začetim napetostima sučelili što je moguće ranije, za to jedni druge trebamo poznavati, trebamo susret u ozračju ravnopravnosti i uzajamnog poštovanja, za to trebamo kritički dijalog.

A sve to nije samo nužno nego je sve to – takvo je bilo Küngovo uvjerenje nekoć i takvo je naše iskustvo danas – čak i moguće.

Na taj se način Hans Küng već onomad energično usprotivio politologu Samuelu Huntingtonu iz SAD-a. Na temelju svoje teze o neizbjježnom sukobu kultura, Huntington je dao povoda da se o njemu govorи posvuda u svijetu, pa je na taj način – u prvom redu nakon napada u rujnu 2001 – pružio tobože uvjerljiv model za tumačenje te do tada nezamislive katastrofe. Huntington je ignorirao da milijuni ljudi posvuda u svijetu unatoč različitoj vjeri i različitoj kulturi zajednički žive čak miroljubivo, pa su iz tog razloga prema Huntingtonovoj pesimističkoj viziji sukobi između kultura, štoviše velika globalna konfrontacija između islama (u savezništvu s Kinezima!) i zapadnjačkog

svijeta, neizbjježni i praktično unaprijed programirani.

Krilatica Hansa Künga – „Nema globalnog mira bez mira između religija!“ – uz pomoć koje je sažeo svoj tadašnji program ni u kojem slučaju ne poriče potencijal religija i kultura za sukob. Naprotiv, na temelju ideje svjetskog etosa, Küng dolazi do oprečnih konzekvenci. A time je izrekao ono što osjeća mnoštvo ljudi.

Ono što je na ovom mjestu opisano kao globalni izazov u globalnim razmjerima, to se danas u manjem razmjeru pokazuje praktično u svim zemljama i društвima. Neovisno o tome ţele li to ili ne, danas se sva društva nalaze pred izazovom nužnog organiziranja suživota ljudi različitih kultura, etnija, vjerskih predodžbi i svjetonazora. Dakako, teško je očekivati da će totalitarni sustavi sekularnog ili religioznog profila, koji taj pluralizam

pokušavaju potisnuti po mogućnosti i nasilno, postići dugoročan uspjeh nasuprot globalizaciji koja napreduje silnom brzinom, dakle u razdoblju rastućeg ispreplitanja globalnog prometa, komunikacije i gospodarstva.

No, ne promatrajmo druge nego pogledajmo sebe. Čak i u zemlji kakva je Njemačka, tema „multikulturalnog društva“ već godinama predstavlja trajnu temu – i to ne tek nakon napada u rujnu 2001. godine. Kako u pogledu krupnih tako i u pogledu sitnih problema, u našoj zemlji uvijek iznova nastaju napetosti i sukobi zato što se svjetovi doslovno sudsaraju, zato što ljudi iz različitih kultura i životnih konteksta nalijeću jedni na druge. Prisjetimo se primjerice rasprava o sposobnosti pojedinih religija za demokraciju, sporova oko karikatura proroka Muhameda, izvješća o problematičnim školama i problematičnim četvrtima u našim gradovima, rasprava protiv gradnje džamija i minareta, rasprava o polarizirajućim tezama Thilo Sarrazin i puno toga drugog.

Nakon togaje posvuda, u politici, medijima i za okruglim stolovima, lakomisleno zametnuta više ili manje emocionalno sprovedena rasprava o useljenicima. Pri tome se rijetko iznalaze rješenja – u prvom redu zato što su ti problemi, ukoliko se pobliže promotre, vrlo složeni, ali i zato što su oni, koji se u takvim raspravama često vrlo glasno očituju, rijetko u stanju uvažiti tu složenost.

Naravno, sve je to samo jedna strana medalje. Pored toga, i u Njemačkoj postoje nebrojena mjesta na kojima multikulturalni suživot funkcioniра. A postoje i mnoge institucije, udruženja, inicijative i pojedinci koji pridonose tome da suživot uspije. No, unatoč tome, u mnogim se područjima tek treba angažirati.

Na jednoj strani objektivno postojeći problemi, a na drugoj strani difuzni strahovi i nereflektirane predrasude skrivaju ogromnu društvenu eksplozivnost koja onda eruptira u raspravama poput gore spomenutih, otežavajući suživot u školskim razredima, gradskim četvrtima ili radnim mjestima. A da ne govorimo o ekstremnim posljedicama poput masovnog ubojstva jednog rasističkog norveškog fanatika u srpnju 2011. godine – kršćanina, a ne muslimana!

Da bismo predusreli takve razvoje, da bismo prokrčili putove do uspješnog zajedništva, za to trebamo ideje i koncepcije koje su usmjerene prema budućnosti i koje ne polariziraju nego nude alternative. Ideja svjetskog etosa predstavlja takvu koncepciju, a Zaklada svjetskog etosa bi željela pružiti poticaje za ponovno promišljanje na toj liniji i promicati – koliko je to moguće već kod djece i mladeži – promjenu svijesti. Željni bismo:

- Buditi radoznalost spram drugih kultura;
- Posredovati znanje o vlastitoj i o stranim kulturama i njihovim vrijednostima;
- Pomagati u razgradnji predrasuda kako bismo time omogućili kritički susret u ozračju uzajamnog poštovanja;
- I na koncu stvarati svijest o tome kako se možemo sporazumjeti oko zajedničkih vrijednosti u našim različitim životnim područjima da bi naš suživot uspio.

Koliko je silna potreba za angažiranjem, to se ne pokazuje samo u ozloglašenim problematičnim četvrtima i žarištima socijalnih problema u našim vele-

gradovima. Čak i u akademsko-idiličnim gradovima, kakav je Tübingen, postoje škole s učenicama i učenicima iz gotovo dvadeset različitih kultura, etnija i religija. Preduvjet prihvatljivog suživota jest znanje jednih o drugima, o različitostima i o zajedničkim obilježjima, kako predrasude i klišeji tada uopće ne bi nastajali. A za takvo znanje o vlastitoj i o stranim kulturama – ako hoćete ovako: za takvu „međukulturalnu“ i „međureligijsku kompetentnost“ – temelje bi trebalo položiti što je moguće ranije, po mogućnosti već u obitelji i vrtiću, pa ga produbljivati za vrijeme školske svakodnevnice, doživljavati ga i prokušavati u zajedničkom životu.

Iz tog razloga, kad je riječ o međukulturalnim pitanjima, vrtići, dnevna boravišta i u prvom redu škole predstavljaju prvorazredna mjesta učenja.

A Zaklada se svjetskog etosa od prvi dana dosljedno trudila oko toga da svoje teme i sadržaje učini dostupnim učiteljskom kadru i razvije različite projekte, materijale prokušane u praksi i instrumente za pedagošku svakodnevnicu – u suradnji s nastavnim kadrom iz škola i predmeta vrlo različitih vrsta a često i uz stručno savjetovanje i podršku od strane visokoškolskih pedagoga.

Detaljno predstaviti sve naše školske aktivnosti na ovom mjestu, to bi nadilazilo okvir ove publikacije. Dodatne informacije mogu se pronaći na web-stranici naše Zaklade www.weltethos.org. Na ovom će

mjestu morati dostajati nekoliko sumarnih uputa:

e Prva smo školsko-praktična iskustva mogli sabrati na temelju „Nastavnog nadmetanja“ koje smo proveli posve rano u Njemačkoj i Švicarskoj, kasnije i u drugim zemljama, a naposljetu regionalno ograničeno čak i u Tübingenu. Zadaća Nadmetanja bio je razvoj nastavnih jedinica i školskih projekata o međukulturalnom suživotu i pitanjima u pogledu vrijednosti. Na taj smo način vrlo rano dobili i veliku paletu vrlo preglednih i praksi bliskih poticaja za školsko-praktično izvršenje tih tema, koji prije svega i pokazuju u kojoj mjeri uzbudljivo, višestранo i atraktivno može biti suočavanje s takvim pitanjima, kako za djecu tako i za mlade.

e Važan korak u smjeru didaktičke obrade i posredovanja poduzeli smo uz pomoć Multimedijalnog projekta „Potraga za tragovima. Svjetske religije na putu.“ o kojem smo već govorili. Njegovih sedam gotovo jednosatnih filmova, koji će uskoro postojati i kao višejezično međunarodno izdanje, postali su ustaljenom sastavnicom ponude mnogih medijskih ustanova i školskih biblioteka, a ilustriranu popratnu knjigu i za nju osmišljen interaktivni CD-ROM za pripremanje ne koristi samo nastavni kadar nego se koristi čak i neposredno tijekom nastave.

e Na temelju tog projekta nastala je naša Izložba „Svjetske religije

– svjetski mir – svjetski etos“. Ta je Izložba u međuvremenu kod Zaklade svjetskog etosa dostupna na više jezika i u više formi, pa se već godinama s velikim uspjehom koristi ne samo u Njemačkoj nego u mnogim zemljama posvuda u svijetu. Ne izlaže se samo u školama nego i na vrlo različitim javnim forumima: u bankama, štedionicama i državnim institucijama, u obrazovnim ustanovama i akademijama, u sklopu velikih organizacija, kao što su Ujedinjene nacije i Međunarodni monetarni forum, u okrilju religioznih organizacija, u zajednicama i duhovnim centrima svih velikih religija.

- ② Veoma je prihvaćen naš obuhvatni Registrator s materijalima „Svjetski etos u školi“, koji je u međuvremenu doživio treće izdanje na 506 stranica. Nastajao je godinama u suradnji s ljudima praktično angažiranim u školama, pa pruža mnoštvo materijala za nastavno-praktični rad zajedno s našim nastavnim medijima a u svrhu posredovanja naših tema. Verzija prilagođena za švicarski kontekst nastala je u suradnji s Pedagoškom visokom školom „Središnja Švicarska“.
- ③ Posve novim putovima medijskog posredovanja konačno smo zakoračili uz pomoć naše Internetske platforme za učenje „A Global Ethic now!“. Na njoj se zainteresirani mogu interaktivno upoznati s temom svjetskog etosa i različitim aspektima te teme:

religija, politika i gospodarstvo. Jedno područje u sklopu Platforme za učenje – „Svjetski etos u svakodnevnici“ – oblikovano je po mjeri iskustvenog svijeta mladih: Na temelju situacija etičke dileme, koje se na tom mjestu mogu interaktivno odigrati, mlade treba senzibilizirani za to da se u svakodnevnici oni sami neprestano nalaze pred izazovima u stvarima etosa. Korištenje Platforme za učenje je besplatno a postoji na njemačkom, engleskom i francuskom jeziku.

- ④ Povrh toga, Zaklada svjetskog etosa oduvijek organizira obuke i usavršavanja nastavnog kadra o svjetskim religijama i veoma različitim aspektima tematskog sklopa svjetskog etosa. Osim toga, pokrećemo i pratimo školske projekte i međureligijske inicijative, pri čemu tijekom pretakanja u

praksi pružamo sadržajne poticaje i pomoć. Na koncu su naročitu radost izazvali pedagoški projekti međunarodne suradnje u Kolumbiji i u Hong Kongu o kojima u svom prilogu pobliže govori Günther Gebhardt: Oni pokazuju da ideje, materijali i mediji, koje smo razvili, i u drugim zemljama i kulturama „postaju popularni“ u vrlo pozitivnom smislu riječi, u njima se, nakon što su prevedeni i prilagođeni, praktično koriste i posvuda šire.

(3) Učiti se življenju vrijednosti

U slučaju teme svjetskog etosa na jednoj je strani riječ o tome, kako je to gore opisano, da se steknu znanja o ljudima iz drugih kultura i njihovim životnim svjetovima, no čak i o tome da se bolje razumije vlastita kultura. No, na drugoj strani, riječ je i o promjeni svijesti, o posredovanju vrijednosti, o promjeni stavova. Te su dvije dimenzije povezane, prožimaju se. Preduvjet razumijevanja stranih životnih svjetova nije samo znanje nego i spremnost upustiti se u strano. A posredovanje vrijednosti ne može se zbaviti apstraktno nego uvijek prepostavlja znanje o tim vrijednostima i o tome kako su te vrijednosti u različitim kulturama i religijama utemeljene, o tome zašto te vrijednosti danas trebamo u svrhu prihvatljivog suživota i kako se ljudi mogu senzibilizirati za vrijednosti u njihovim dotičnim životnim kontekstima i motivirati za odgovarajuće stavove.

Etičkom se ponašanju moramo učiti, i to što je moguće ranije. Neurobiolozi i pedagozi su doznali da s etičkim učenjem stvari ne stoje drugačije nego s usvajanjem umijeća i znanja općenito. Dojenčad

ne dolaze na svijet kao etički misleće i djelatne individue nego s potencijalom da se etičkom ponašanju mogu naučiti – u slučaju da s njim budu sučeljena. Iz tog razloga, djeci od rođenja treba pružati uzor s obzirom na vrijednosti kao što su poštovanje, nenasilje, solidarnost i tako dalje. U tom će slučaju tu kulturu vrijednosti moći i usvojiti i uvježbavati.

Jedino ako djeca već zarana doživljavaju i uče,

- ⌚ da je svoje interese spram drugih bolje afirmirati bez agresivnosti i nasilja;
- ⌚ da povjerenje nastaje samo onda kad jedni druge ne lažemo i kad se jedni na druge možemo osloniti;
- ⌚ da je za sve bolje da jedni s drugima postupamo pravedno i da se po mogućnosti ponekad odrekнемo vlastite koristi;
- ⌚ da boja kože, religija, spol, osobne sklonosti ili hendikepi ne smiju biti temelj omalovažavanja i segregacije;
- ⌚ dakle, ako uče i doživljavaju što je moguće ranije da prihvatljiv suživot uspijeva kad jedni s drugima postupamo ljudski,

tada i jedino tada ta će se djeca i kasnije ponašati odgovarajuće kao mlađi i odrasli. Neusredotočuje se Deklaracija o svjetskom etosu iz Chicaga slučajno na vrijednosti nenasilja, pravednosti, istinoljubivosti i partnerstva i na načela „ljudskosti“ i „uzajamnosti“ (zlatno pravilo).

Takvo učenje i doživljavanje etičkih stavova jest proces, koji u pravilu uspijeva onda kad započne u obitelji i svoj nastavak doživi u vrtiću i školi. Taj se proces obično naziva i „odgajanjem“. Zanimljivo je da se

pedagoško osoblje u vrtićima i dnevnim boravcima posve samorazumljivo naziva „odgajateljicama“ i „odgojiteljima“. Za razliku od toga, nastavni kadar u školama, prije svega u višim razredima, često naglašava da njihova zadaća nije odgajati djecu nego posredovati znanje.

Naravno, središnja je zadaća stručna osposobljenost učenica i učenika, a niti jedna škola, ma koliko dobra bila, ne može nadoknaditi ono što je propušteno u obiteljskom domu s obzirom na zaštićenost, odgoj i posredovanje vrijednosti. No, obratno, prije svega iskusan nastavni kadar ističe da kao učiteljica ili učitelj uopće ne možemo „ne odgajati“. Zašto? Zato što isključivo putem svoje osobnosti, načinom kako utječemo, kako se posvećujemo i kako reagiramo na djecu i mladež – dakle, putem svog osobnog primjera – uvijek posredujemo stavove, koji kod djece i mlađih iznova izazivaju stavove s njihove strane: Susrećemo prihvaćanje i povjerenje, uvažavaju nas djelomično ili uopće ne ili se susrećemo čak s neprihvaćanjem. Posve neovisno od onoga što govorimo nego isključivo na temelju onoga kako govorimo.

Kao otac dvije kćerke, to u obiteljskom kontekstu doživljavam gotovo svakodnevno: Posredovanje stavova – a na taj način i vrijednosti – u pravilu uspijeva na temelju vlastitog stava, vlastitog primjera, o kojem ovise vlastita vjerodostojnost.

To se odnosi također i naročito na nastavni kadar. U tom se sklopu u stručnoj literaturi govorи i o „autoritativnom“ stilu odgajanja – to se ne smije brkati s „autoritarnim!“ – koji se korijeni u primjeru i preko njega dobivenom prirodnom autoritetu osoba koje odgajaju i poučavaju. Uzeti sami za sebe, stručno znanje, metodika i didaktika ne predstavljaju jamstvo za uspješno poučavanje, nadasve kad je riječ

o posredovanju vrijednosti. Iz tog razloga psiholozi i pedagozi naglašavaju danas silnu važnost zbivanja odnosa u školskoj svakodnevniци. Riječ je o sposobnosti motiviranja učenica i učenika da se otvore i omoguće učenje na višeslojan način. Dakako, to ne uspijeva samo od sebe nego kod odgajatelja pretpostavlja vlastito stajalište o vrijednostima, koje iznova zahtijeva samokritiku i stanovitu mjeru samorefleksije.

Takvo uspješno zbivanje odnosa – u ovom slučaju između nastavnog kadra, učenika i roditelja – temeljno je i za školsku kulturu kao cjelinu.

U današnje vrijeme mnoge škole formuliraju uzore i kodekse ponašanja uz pomoć kojih artikuliraju svoje predodžbe o zajedništvu. Takvi su dokumenti važni i od pomoći za neprestano uvjerenje i promišljanje jer se u školskoj svakodnevniци izazovi s etičkom dimenzijom svakodnevno nameću:

u odnosu nastavnog kadra i učenika, u ophođenju s nasiljem, u odnosu etničkih skupina ili dječaka i djevojčica jednih prema drugima i u sklopu puno toga drugog. Dakako, škole same ne mogu stvarati vrijednosti. Trebaju smjernice ili programe koji će im služiti kao temelj i usmjerenje. No, takve smjernice ne možemo prepustiti na volju predodžbi jednog učitelja ili jedne učiteljice nego do njih trebamo doći u procesu pronalaženja

konsenzusa svih sudionika školskog života.

Na temelju svog pristupa, koji prelazi granice kultura, svjetski etos u tom pogledu može predstavljati prihvatljivo usmjerenje, možda čak i pružiti koncepciju oko koje je moguće postići konsenzus. Svoja nastojanja oko posredovanja vrijednosti nastavni kadar može ravnati prema načelima svjetskog etosa, pa na taj način zadobiti mjerilo uz pomoć kojeg može usmjeravati svoje vlastito djelovanje, kao i nastavne sadržaje i metode.

U Njemačkoj postoje mnoge škole koje su posljednjih godina zakoračile tim putem: od svjetskog etosa prema školskom etosu. On može započeti s „pravilima“ za pojedinačne razrede, koja su zajednički osmišljena i koja svi prihvaćaju, a može prerasti u cjeloviti proces unutarnjeg razvoja škole. Naročito u suvremenom multikulturalnom kontekstu naše škole trebaju temeljni etički konsenzus koji

se napaja iz resursa različitih religija i kultura i koji se može lokalizirati u onim kulturama i religijama koje su nazočne u nekoj školi.

Dakako, pri svemu je tome odsudno to da se takav školski etos ne iscrpljuje u onom deklarativnom. Svi ga sudionici moraju biti u stanju doživjeti, moramo ga uvijek iznova uvježbavati i mora se uvijek iznova dokazivati u svakodnevnicu: kao baza vrijednosti koja će čak i pod višestrukim izazovima i opterećenjima nositi školsku svakodnevnicu i koja će biti u stanju pružiti usmjerenje čak i u teškim situacijama izbora.

(4) Interkulturnalno i etičko učenje u gospodarskim poduzećima

Zaoštreno bismo mogli reći: Ono što je na ovom mjestu rečeno za odgojni i školski kontekst, to se analogno

odnosi i na područje gospodarstva, na poduzeća. Ili drugačije kazano: Teme „interkulturnosti“ i „vrijednosti“ u jednakoj su mjeri relevantne i za poduzeća, pa čak i u njima predstavljaju „pedagoški“ izazov u posve obuhvatnom smislu.

Što se tiče teme „interkulturnosti“, to je očigledno. U naše doba čak i manja poduzeća srednjeg i nižeg ranga rade u globalnim okvirima, pa čak i u seoskim regijama teško da postoje poduzeća u kojima nisu zaposleni ljudi iz različitih kulturnih krugova.

Preduvjet uspješnog i funkcionalnog zajedništva jest minimum znanja jednih o drugima. Kao što je to gore pokazano, to važi za društvo u cjelini i to važi naročito za poduzeća.

A kad se potom još susretnu kulture obilježene sekularizacijom i religijama, onda to nerijetko izaziva gnjevizbunjenost. U tom slučaju primjereno utvrditi granice tolerancije i na jednoj i na drugoj strani, to zahtijeva senzibilnost, otvorenost i minimum stručnog znanja.

Ta se pitanja još hitnije nameću kad poduzetnik svoje suradnike šalje u strani kulturni krug ili u stranim zemljama posluje s lokalnim poduzećima. Danas u savjetničkoj struci vlada rasprostranjeno suglasje o tome da će to uspjeti samo onda kad bude išlo ruku pod ruku s interkulturnim senzibiliziranjem spomenutih i dobro utemeljenim posredovanjem interkulturne kompetencije. Preduvjet uspješnih radnih i poslovnih odnosa s ljudima iz drugih kultura jest razumijevanje njihovog ponašanja

i njihovog životnog svijeta – a da ne govorimo o potencijalu za sukobe u slučaju nesporazuma. A takvo razumijevanje mora poprilično nadilaziti znanje o kulinarskim običajima, modelima komunikacije i pravilima oslovljavanja. Ono u sebe mora uključivati duboku kulturnu dimenziju, a u slučaju mnogih kultura prije svega čak i tamošnju religiju koja te ljudi obilježava duboko u nutrini na često neočekivan način za nas sekularizirane Europske i koja upravlja njihovim ponašanjem.

A kako se poduzetnici danas ophode s tim izazovima? Naravno, sve više poduzeća raspolaže stručnim „Human Resources Management“-om koji u sklopu „Diversity Management“-a pokušava udovoljiti kulturnoj različitosti svojih suradnica i suradnika. A mnoga će si poduzeća u svrhu pripremanja svojih putnika u inozemstvo, prije svega ako će tamo boraviti duže vrijeme kao iseljenici, priuštiti stručne i interkulturne treninge.

No, nemalom broju poduzeća, u prvom redu nižeg i srednjeg ranga, te se teme još uvijek čine vrlo stranim. Oslanjaju se na to da će se njihovi suradnici jedni s drugima već na neki način slagati, a većinom interveniraju u svrhu očuvanja mira u poduzeću kad je riječ o prijetećim sukobima koji su uvjetovani kulturno ili religiozno. A što se tiče pripremanja za boravak u inozemstvu, odveć se često iscrpljuju podrškom u organizacijskim pitanjima, pa čak i veća poduzeća svojim budućim predstavnicima nerijetko pružaju jedino brze interkulturne tečajeve od nekoliko sati tijekom kojih se u pravilu mogu posredovati znanja na razini turističkog vodiča – što je u svakom slučaju daleko od dubokog razumijevanja strane kulture. A onda se čudimo kad suradnici u inozemstvu dožive neuspjeh zato što čak i nakon više godina naprosto ne razumiju

svoje lokalne kolege i poslovne partnere... A etička dimenzija? Hans Küng je u svom promišljanju o „gospodarstvu i svjetskom etosu“ o tome rekao već mnogo toga. Na ovom mjestu trebamo jedino još jednom pojasniti „pedagoški“ aspekt tog izazova. U svrhu ilustracije općenitog u konkretnom, želio bih izvijestiti o seminaru koji je naša Zaklada svjetskog etosa organizirala zajedno s jednim savjetničkim poduzećem. Na taj smo seminar u sklopu teme „etos za gospodarstvo“ pozvali nositelje izbora, članove uprave i vlasnike poduzeća. Kako smo to kasnije čuli, mnogi su sudionici očekivali metodski dotjeran savjetnički seminar koji će im posredovati instrumente i strategije za rješenje stanovitih etičkih problema. No, sudionici su doživjeli intenzivne razgovore o samo dvije teme: „ljudskost“ i „istinoljubivost“. Prvo je bilo postavljeno pitanje o tome što pojedinci sasvim osobno povezuju s tim pojmovima,

kakve veze imaju s njihovom osobom i njihovim etosom. Potom se promišljalo o tome koliko te teme jesu ili nisu važne za njihovu profesionalnu svakodnevnicu. Onda se raspravljalo o tome na kojim mjestima i u kojoj mjeri može doći do kolizije između vlastitih stavova i sile okolnosti u profesionalnoj svakodnevničkoj.

A onda se na koncu promišljalo o tome kojim mogućnostima raspolaže pojedinac u svom individualnom djelovanju da u poduzeću nešto promijeni u tom pogledu osobno ili preko struktura. Razgovori su tekli začudno intenzivno, a rezultatima je većina sudionika bila iznenađena. Mnogi su potvrdili da u sklopu svoje profesije o tim pitanjima gotovo nikad nisu razmišljali. Mnogi su se tužili na to da im za to naprosto nedostaje vrijeme ili sugovornik. U svakom slučaju, o takvim se temama jedva govorи u poduzećima unatoč uzorima i

vrijednosnim kodeksima. Mnogi su se pokazali iznenađenim time koliko su takva temeljna etička pitanja važna za njihovu profesionalnu svakodnevnicu i kojim praktičnim mogućnostima raspolažu da u tom pogledu nešto promijene u pozitivnom smjeru kako bi svoje osobne predodžbe o vrijednostima iznova više uskladili sa svojim angažmanom na poslu. To još jednom potvrđuje da pitanje o vrijednostima – kao i tema interkulturalnosti – čak i u području gospodarstva na koncu predstavlja „pedagoški“ izazov u jednom posve obuhvatnom smislu. Kao što se to moglo i očekivati, poduzetnik treba strukture, ustanove, uzore i strategije da bi u složenom svijetu suvremenog gospodarstva mogao udovoljiti etičkim pitanjima. O pojedinim stvarima već smo izvijestili u poglavlju „Gospodarstvo i svjetski etos“. No, na koncu su ljudi oni o kojima je riječ i koji se za to moraju pridobiti. A to su ljudi od čijih izbora i od čijeg osobnog djelovanja u konačnici ovisi hoće li ili neće etička

načela biti opovrgнутa u poduzetničkoj svakodnevničici. U konačnici je riječ o nutarnjim stavovima pojedinaca o kojima etička poduzetnička kultura ovisi. A takvim se stavovima moramo učiti, o njima moramo promišljati i njih moramo uvježbavati da bi se mogli održati tijekom malih i velikih izbora u profesionalnoj svakodnevničici i uz to po mogućnosti nadahnjivati druge. Nije slučajno to da je jedna visokopozicionirana suradnica s jednog drugog seminara za rukovodnici kadar bila uvjerenja da će u slučaju etičkih pitanja često više postići uz pomoć dobrog razgovora nego uz pomoć mnogo papira i skupih procesa...

Zato Zaklada svjetskog etosa na svom novoutemeljenom Institutu svjetskog etosa (Global Ethic Institute) Sveučilišta Tübingen (WEIT), o kojem na koncu želim još kratko progovoriti, i jest od teme „globalni gospodarski etos“ načinila jedno od težišta svog rada.

(5) Institut svjetskog etosa

Zanimljivo je da je poticaj za osnivanje takvog instituta došao iz područja gospodarstva, pobliže od južnonjemačkog poduzetnika Karla Schlechta kojemu je ova knjiga posvećena. Jer mu je na poseban način stalo do pitanja etosa u gospodarstvu i u poduzećima, oduševljen tematskim sklopolom svjetskog etosa već godinama zajedno sa svojom suprugom Brigitte prati i podupire rad Zaklade svjetskog etosa. Institut svjetskog etosa, koji financira, utemeljen je u svibnju 2011., a sa svojim je radom započeo u ljetnom semestru 2012. Informacije o tome zainteresirani mogu pronaći na web-stranici naše Zaklade. Svrha i zadaća Instituta svjetskog etosa jest – sažeto kazano – obuhvatni program Zaklade svjetskog etosa, čiji je spektar prikazan u ovoj knjizi, ukorjenjivati i razvijati u univerzitetskom prostoru u sferi istraživanja i poučavanja. Uz to bi uposleni na Institutu pored svog istraživačkog angažmana trebali što je moguće više osmišljavati inovativne doprinose za nastavnu ponudu Univerziteta u Tübingenu: uz pomoć odgovarajuće sveučilišne nastave i studijskih programa, uz pomoć nastave u sklopu dodatne znanstvene i opće izobrazbe, kao i u sklopu studija izvan redovitog programa („*Studium Generale*“).

Prvo sadržajno težište Instituta treba biti posvećeno utemeljenju i konkretiziranju globalnog gospodarskog etosa za što je utemeljena katedra za globalni gospodarski etos. Druga sadržajna težišta, primjerice u području interkulturnalne pedagogije, planirana su za budućnost. Uz to bi nacionalni i internacionalni znanstvenici i praktičari trebali – uvjek se uzajamno nadopunjivajući – istraživati i podučavati na Institutu ograničeno razdoblje, pa na

taj način doprinijeti što je moguće stručno široj i slojevitijoj ponudi Instituta.

No, pored (samorazumljivog) temelnog istraživanja i poučavanja o globalnim gospodarsko-etičkim problemima, na Institutu svjetskog etosa trebaju se razvijati i posredovati praktično korisne koncepcije za implementiranje globalnog gospodarskog etosa. Cilj je da se studenti, koji će jednoć sami biti nositelji odgovornosti u poduzećima, gospodarstvu i u društvu općenito, senzibiliziraju za etička pitanja i na praksi blizak način pripreme za njihovu kasniju profesionalnu svakodnevnicu. Pri tome je prije svega riječ o tome,

- da im se pokaže koji su to etički izazovi nazočni danas u društvu, gospodarstvu i poduzećima;
- da im se predoče načini na koje se – pozitivno ili negativno – danas u praksi ophodi s takvim pitanjima;
- da im se pomogne da razviju vlastita stajališta i vlastiti nutarnji stav spram tih pitanja;
- kako bi na taj način bili pripremljeni za etičke izazove u svom kasnjem pozivu u jednom sve više i više globaliziranom svijetu.

Stoga i posredovanje globalnog gospodarskog etosa, kao i tematskog sklopa svjetskog etosa sveukupno, na svoj način predstavlja složen „pedagoški“ projekt, koji se treba ostvariti na Institutu svjetskog etosa Sveučilišta u Tübingenu i koji naglašava važnost tematskog sklopa svjetskog etosa za naše suvremeno društvo.

Pozitivni potencijal svjetskog etosa za odgojno-obrazovne strukture i procese u bosanskohercegovačkom društvu

Sedžida Hadžić

„Zato bi mladi trebali već u obitelji i u školi učiti da....“¹

Kraj dvadesetog i početak dvadeset i prvog stoljeća u Bosni i Hercegovini će ostati zapamćeni kao vrijeme snažnih turbulencija. Osim rata ovaj period je donio i demokratske promjene koje su bitno utjecale i na kruti obrazovni sistem i rezultirale obrazovnim reformama. Među najznačajnijim reformama svakako je uvođenje nastave vjeronauke u osnovne i srednje škole. Mada je bilo teško anticipirati rezultate reforme, s pravom se očekivalo da će vjeronauka u bitnome doprinijeti homogenizaciji društva jer je neosporan utjecaj religije na kolektivnu svijest.

Nalazi teorijskih i empirijskih istraživanja obrazovne situacije u Bosni i Hercegovini za period posljednje dekade XX. i početka XXI. stoljeća ne ostavljaju mesta sumnji ovoj argumentaciji. Znajući naš sociološki

kontekst treba imati na umu više komponenti: Prvu, koja se može definirati kao „Religija, racionalnost i smisao“; Drugu, „Pravna regulativa i religijsko obrazovanje“ i Treću, „Proces socijalizacije i relevantnost obrazovnih institucija školskih udžbenika za taj proces“.²

Ovaj utjecaj fenomena religijskog na fenomen kolektivne svijesti imao je u vidu³ globalno afirmirani teolog Hans Küng⁴ kada je predložio skupu vjerskih i duhovnih vođa na Parlamentu svjetskih religija održanom od 28. 08. do 05. 09. 1993. u Chicagu (SAD) dokument „Deklaracija o svjetskom etosu“. Temelj Deklaracije je neotuđivo dostojanstvo svakog čovjeka, a svjetski etos je temeljna pretpostavka za opstanak svijeta.⁵

Pitanje „U kojoj mjeri i pod kojim je uvjetima moguća primjena i kontekstu-

¹ Deklaracija o svjetskom etosu dostupna na <http://www.oscebih.org/education/cro/role.asp>

² Hadžić, Sedžida. „Slika“ žene u udžbenicima islamske, pravoslavne i katoličke vjeronauke, magistarski rad. Babić-Avdispahić, Jasmina, mentor, Spahić-Šiljak, Zilka, mentor. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Centar za interdisciplinarnе postdiplomske studije, 2009. str. 2-22.

³ Küngovo predavanje s Međunarodne konferencije „Svjetski etos za Bosnu i Hercegovinu“ (Sarajevo – 14. svibanj 2009): Hans Küng, *Svjetski etos za svjetsku politiku*. S njemačkoga preveo Alen Kristić.

Dostupno na: <http://www.ibn-sina.net/bs/component/content/article/1644-svjetski-etos-za-svjetsku-politiku.html> (10. 09. 2014)

⁴ Hans Küng, biografija dostupna na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/324920/Hans-Kung> (10. 09. 2014)

⁵ Deklaraciju o svjetskom etosu s engleskog je na hrvatski jezik preveo prof. dr. Mato Zovkić (iz Predgovora hrvatskom izdanju).

alizacija načela i vrijednosti svjetskog etosa u bosanskohercegovačkom društvu?“ ovdje se nužno nameće, ali se nazire i *odgovor* koji bi trebao biti jasan svima nama koji radimo u odgojno-obrazovnim ustanovama i institucijama.

Religija, racionalnost i smisao

Pitanje smisla i zadaće religije u društvu predmetom je zanimljivih opservacija uglednih svjetskih znanstvenika, sociologa

i filozofa. Tako je Max Weber smatrao da je religija u suštini teodiceja za dobru i lošu sudbinu. On intelektualističke i emocionalističke elemente spaja s izrazito sociološkom analizom međusobnih odnosa vjerovanja i društvenih grupacija. Bez obzira kako dolazi, cilj religije je, tvrdi Weber, uvijek isti – da donese smisao svijetu, a time i sudbini određenih društvenih grupacija. U djelu „Društvena psihologija svjetskih religija“, on kaže da ljudskim ponašanjem ne rukovode ideje

već težnje za materijalnim stvarima i savršenstvom. Često se dešava da „*slike o svijetu*“, stvarane na osnovu „ideja“, poput skretničara određuju pravce kretanja (...) Od čega se čovjek želi spasiti, to zavisi od njegovog poimanja svijeta.⁶

Prema Weberu, nisu ideje te koje podstiču promjenu nego interesi. „*Slike o svijetu*“, međutim, mogu da utječu na način ostvarivanja interesa. Način na koji će čovjek riješiti problem kada se nađe pred njim zavisiće prvenstveno od njegovog poimanja svijeta, tvrdi Weber.⁷

Značajan doprinos definiranju smisla religije i analizi njenog utjecaja na društvo daje američki antropolog Clifford Geertz. On objašnjava relacije između kulturne interpretacije i religije. Kada se unutar kultura prožima mnogo različitih stavova i formi znanja, onda su oni nošeni kulturnim sistemima. Geertz smatra da

je religija jedan kulturni sistem simbola koji uspostavlja snažna i dugotrajna raspoloženja i motivacije u ljudima. Najvažnija stvar vezana za ove ideje i simbole je da se ne radi o u potpunosti privatnim fenomenima. Oni su javni, egzistiraju van nas na isti način na koji jednako dobro egzistira kompjuterski program van kompjutera. On, dakle, pod kulturom podrazumijeva obrasce, uzorke značenja ili ideja koji su nošeni simbolima i kroz koje ljudi distribuiraju znanje o životu i izražavaju svoje stavove prema njemu. Kako se program može istražiti i razumjeti objektivno odvojeno od bilo koje mašine na kojoj je instaliran, tako se i religijski simboli, mada su unutar privatnih, pojedinačnih umova, mogu shvatiti odvojeno od onih koji ih promišljaju. Ovi simboli uspostavljaju snažne, prožimajuće i dugotrajne motivacije i raspoloženja pa

⁶ Weber, Max. *The Social Psychology of the World Religions*. London: Routledge, 1970. str. 280.

⁷ Shematski prikaz (vizualizacija) u dodatku (A1).

je jasno, smatra Geertz, da religija čini da ljudi osjećaju i žele da djeluju u skladu s tim osjećanjima.⁸

Malcom Hamilton u djelu „Sociologija religije“ interpretira Geertz-ov stav na sljedeći način:

„Geertz želi da naglasi da svako versko ubedjenje predstavlja jedinstven način gledanja na svet – način koji onome ko ga prihvati izgleda jedinstveno realističan i izuzetno praktičan i razložan. Upravo ta nepodložnost sumnji koju religijska uverenja prividno stiču omogućuje im da tako snažno utiču na društvo. Činjenica da vernici jedne religije istu smatraju nepobitno i samo po sebi očigledno najrazumnijom i realističnom daje toj religiji veliku moć.“⁹

Austrijsko-američki sociolog religije Peter Berger, također, tragajući za smisлом religije, naglašava važnost društvenih uloga i institucija. On ukazuje i na tzv. „strukture prividne prihvatljivosti“. Riječ je o posebnom skupu društvenih procesa koji daju vjerodostojnost i podršku religijskom shvatanju svijeta. To su društveni procesi u okviru kojih se religijski stavovi promovišu, šire, brane i prihvataju. Ukoliko ova struktura prividne prihvatljivosti počne da se ruši ili da slabiti, religijska uvjerenja mogu lako da izgube svoj utjecaj na ljudsku svijest.^{10 11}

Blizak Bergerov suradnik, Thomas Luckmann, smatra da religija i društveni život postoje u istom prostoru i vremenu. On traga za „antropološkim uslovima“ religije, koji predstavljaju opće aspekte ljudskih

bića, i bavi se vjerskim podsticajima, od kojih je svaki samo jedan od načina na koji ključni proces u ljudskom životu biva institucionalizovan i konkretiziran. Svaki je podsticaj samo jedna institucionalizacija općeg procesa kojim „simbolički svemir“ biva ugrađen u društvo i povezan sa svakodnevnim životom. Za ovaj proces sposobna su samo bića koja nadilaze svoju biološku prirodu, dakle ljudska bića. Njihova im društvenost omogućava da se stave u poziciju drugih i na taj način sebe vide onako kako ih vide drugi što im opet omogućava da formiraju osjećaje o sebi samima. Ovaj proces Luckmann smatra suštinski religijskim i podudarnim sa socijalizacijom djece.¹²

I francuski sociolog Emile Durkheim je smatrao da religija, kao oblik kolektivne svijesti, nema intelektualnu, nego društvenu svrhu. Ona služi kao nosač društvenih osjećanja, omogućavajući ljudima da kroz simbole i rituale izraže najdublje emocije koje ih opet učvršćuju u zajednici. Upravo je u religiji kolektivna svijest najjače izražena. Ona, smatra Durkheim, čuva i štiti „dušu društva“.¹³

Iz navedenog teorijskog okvira može se zaključiti da je funkcija i utjecaj religije na formiranje i individualnih i kolektivnih stavova neosporna.

⁸ Pals, L. Daniel. *Seven Theories of Religion*. New York: Oxford University Press, 1996. str. 233-257.

⁹ Hamilton, Malcom. *Sociologija religije. Teorijski i uporedni pristup*. Beograd: Clio, 2003. str. 296.

¹⁰ Ibid, str. 298-299.

¹¹ Shematski prikaz (vizualizacija) u dodatku (A2).

¹² M. Hamilton, op. cit., str. 300-302.

¹³ L. D. Pals, op. cit., str. 111.

Pravna regulativa i religijsko obrazovanje

Danas je glavni strateški cilj Bosne i Hercegovine ulazak u Evropsku uniju. Mišljenje većine je da je za uspješnu integraciju neophodno izvršiti tranziciju obrazovnog sistema u skladu s međunarodnim standardima. Bosna i Hercegovina je potencijalni kandidat za članstvo i u junu 2008. potpisana je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP).¹⁴ Ovaj proces teče veoma sporo i javnost je sve više skeptična.

U administrativnom smislu BiH je veoma složena.¹⁵ Ustav BiH, utvrđen Dayton/Paris mirovnim sporazumima i danas je ključni izazov bosanskohercegovačkim političarima u oba entiteta, ali i evropskim zvaničnicima koji rade na poslovima integriranja BiH u EU. Ovim Ustavom Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta: Federacije BiH i Republike Srpske, a kasnije je formiran i Distrikta Brčko kao zasebna administrativna jedinica. Federacija je organizirana u deset kantona/županija i potpuno decentralizirana, dok je drugi entitet, Republika Srpska, centraliziran. Izravna posljedica ove organizacione forme je kompleksna administrativna struktura kojom ordinira 13 različitih ustava (1 državni, 2 entetska, 10 kantonalnih/županijskih) i 13 ministarstava obrazovanja

(2 entetska, 10 kantonalnih/županijskih i 1 Distrikta Brčko). Ovo pokazuje da su u bosanskohercegovačkom sistemu mogući dijametralno suprotni obrazovni koncepti. Dugo vremena BiH nije zemlja totalitarne vlasti. To je službeno demokratska država koja razvija parlamentarnu demokratiju. Ipak, još uvijek postoji mnogo informacija o devijacijama poput indoktrinacije, zagovaranja nacionalističkih ideja i sl. Ova su stanja prisutna u gotovo svakom dijelu BiH. Sve ukazuje na to da je totalitarizam prenesen na niže, lokalne nivoe.¹⁶

U poređenju s centralističkim i socijalističkim obrazovnim sistemom do posljednje dekade dvadesetog stoljeća, današnji sistem, Daytonskim sporazumom determiniran, je kaotičan i disproporcionalan. Obrazovne institucije funkcioniraju u uglavnom etnički monolitnim sredinama. Učenicima i studentima je praktično onemogućena horizontalna prohodnost. U Federaciji BiH je ovaj problem drastičniji¹⁷, posebno kada se promišla o opstrukcijama jednake distribucije znanja, vještina i stavova za sve mlade: djecu u vrtićima, učenike/ce u osnovnim i srednjim školama i studente/ice na fakultetima.¹⁸

Do 1990. godine, BiH je egzistirala kao jedna od šest jugoslovenskih¹⁹ republika, a religijsko obrazovanje nije bilo prisutno u javnim školama. Privatne škole nisu ni postojale. Nakon ovog perioda u BiH

¹⁴ Bosnia and Herzegovina 2009 PROGRESS REPORT: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ba_rapport_2009_en.pdf

¹⁵ Shematski prikaz (vizualizacija) u dodatu (A3).

¹⁶ Pašalić-Kreso, Adila. *Ustav i obrazovanje u Bosni i Hercegovini* (The Constitution and Education in Bosnia and Herzegovina), Naša škola, Godina L, br. 28, 2004. str. 3.

¹⁷ Vidjeti „Dvije škole pod jednim krovom“ “Two Schools Under One Roof” (The use of curricula, textbooks, school names, symbols and festivities that are biased towards one group only, and exclude/are hostile to, ‘the other.’): <http://www.oscebih.org>

¹⁸ Hadžić, Sedžida. CIVITAS BiH. Izlaganje: *Human Rights and Democracy Education in the Context of Bosnia and Herzegovina Society*. Seminar: *Human Rights & Democracy Education. The Opportunities & Challenges that Human Rights Pose to Societies in Conflict and in Transition*. September, 26 – October 1, 2010. Ballycastle, Northern Ireland

¹⁹ Malcolm, Noel. *Bosnia: A Short History*. Pan Books, London. 2002. str. 193-213.

se uvodi religijsko obrazovanje. Važno je napomenuti da se uglavnom radi o konfesionalnom obrazovanju. To je regulisano Ustavom BiH, prvenstveno Aneksom I koji garantuje ljudska prava, što definira i religijska prava prema Europskoj konvenciji o ljudskim pravima.²⁰ Ovako bazirano religijsko obrazovanje ulazi u školski sistem 1994. godine kada su crkve i vjerske zajednice osigurale Nastavni plan i program. U tom je periodu predloženo pet programa: islamski, katolički, pravoslavni, jevrejski i adventistički. Svaki od njih se odnosio na posebnu konfesiju.²¹ U nekim sredinama se izučavaju predmeti kao što su: Društvo, kultura, religija (osnovne škole) i Kultura religija (osnovne i srednje škole), ali su ovi predmeti izbornog karaktera, tj. alternativa nastavi vjeronomenu. Dakle,

bosanskohercegovački obrazovni sistem je veoma kompleksan, distribucija religijskih sadržaja je prisutna od predškolskog do univerzitetskog nivoa.

Proces socijalizacije i relevantnost obrazovnih institucija i školskih udžbenika za taj proces

Kada je riječ o socijalizaciji, većina autora se slaže da je škola bitan socijalni faktor (odmah iza obitelji) od kojeg zavisi formiranje ličnosti.

“ Proces intelektualnog, emocionalnog, a naročito socijalnog razvoja koji je započet u obitelji intenzivno se nastavlja u školi. ”

²⁰ Constitution of BiH: http://www.ccbh.ba/public/down/ustav_bosne_i_hercegovine_engl.pdf (30. 8. 2014)

²¹ Jabučar, Abdulah. *Vjeronauka u školama u FBiH*, dostupno na: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/vjeronauka-bos-fbh-t05.pdf (30. 08. 2014)

Društvo, pak, naročito putem škole nastoji kod djece razviti one osobine i stavove koje smatra poželjnim i prihvatljivim.²² Važno je naglasiti da je škola kao institucionalizirani nosilac socijalizacije instrument i distributer znanja, vještina i stavova koje određeno društvo diktira. Znanja i stavovi su usko povezani, a riječ je o tendenciji da se reagira pozitivno ili negativno prema izvjesnim ljudima, stvarima, idejama ili situacijama. Pri tome treba imati na umu da se na ovaj sistem nužno reflektira socijalno-političko-kulturni kontekst u okviru kojeg škola djeluje. U slučaju Bosne i Hercegovine, nezaobilazna je refleksija patrijarhalnog okvira. Ovo implicira da nisu isključive i eventualne predrasude. Mada su neobjektivne, tj. nisu zasnovane na činjenicama, predrasude je teško pokolebiti. Udžbenici su osnovno nastavno sredstvo čiji je sadržaj determiniran Nastavnim planom i programom; u tom smislu, to je programski dokument. U njemu su izražene relevantne činjenice, kao i norme, društvene vrijednosti te ideje o najpoželjnijim mogućim odnosima.²³ U djelu „Obrazovanje i mediji“, Jacques Gonnet navodi da je školski udžbenik, pomoćnik i sluga nastave, prvi posrednik u školi, veoma često predstavljen kao slika samog legitimiteta znanja. Prema Gonnet-u, udžbenici se jednakom žestinom usredsređuju i na odbacivanje, ali i na privrženost institucionalnim obredima. Mada je često suprotstavljen drugim formama znanja, udžbenik, ipak, kao predmet ostaje magičan i nedodirljiv.²⁴

Dakle, odgojno-obrazovne institucije i školski udžbenici su bitna komponenta transfera informacija koje određuju kako individualnu tako i kolektivnu svijest.

Oni predstavljaju komunikacijski kanal kojim se učenicima i učenicama prenose poruke onih koji formiraju obrazovnu politiku.

Svjetski etos u bosanskohercegovačkom društvu

Tek kada se elaborirane komponente (utjecaj regija na kolektivitet, pravna regulativa te obrazovne institucije i udžbenička politika) uzmu u obzir, može se pokušati ponuditi odgovor na postavljeno pitanje, tj. u kojoj mjeri i pod kojim uvjetima je moguća primjena i kontekstualizacija načela i vrijednosti svjetskog etosa u bosanskohercegovačkom društvu? Pokazalo se da holistička perspektiva ukazuje na *disbalans fenomena kolektivne svijesti* u Bosni i Hercegovini. Postoje parcijalni pokušaji stabilizacije i homogenizacije koji se manifestiraju kroz sport, umjetnost, nauku ili muziku, ali su rezultati skoro zanemarljivi. Ovo razumije svaki ovdašnji putnik.

²² L. D. Pals, op. cit., str. 97-98.

²³ S. Hadžić, op. cit., str. 18-23.

²⁴ Gonnet, Jacques. *Obrazovanje i mediji*. Beograd: Clio, 1998. str. 41.

Na zvaničnoj stranici Delegacije evropske unije u BiH²⁵, u dokumentu „Strategija proširenja 2013-2014“²⁶ stoji da se zemlja suočava s različitim izazovima. Navodi se da je Bosna i Hercegovina u zastoju u procesu evropskih integracija, dok druge zemlje u regiji napreduju. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), koji je potpisana 2008. godine, još nije stupio na snagu jer zemlja nije ispunila ostale uvjete. Posebno se naglašavaju napor u vezi diskriminacije građana na temelju etničke pripadnosti koji ne daju rezultate (npr. slučaj Sejdić-Finci).

U istom dokumentu se može pročitati da je potrebno povećati pažnju unapređenju vladavine prava uključujući reformu

pravosuđa te borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala. Potrebna je reforma uprave, rad na unapređenju slobode izražavanja, posebno rješavanje problema zastrašivanja novinara. Preporučuje se nastavak rada i borba protiv diskriminacije, posebno Roma. Spominju se ekonomski reforme i slabo poslovno okruženje i rascjepkan ekonomski sektor. Zbog nedostatka političkog slaganja, proces donošenja zakona često se blokira upotrebom entitetskog veta. Još uvijek je visok nivo korupcije, a limitiran progres je zapažen u borbi protiv organiziranog kriminala i terorizma, itd.²⁷

Kada se promišlja o Bosni i Hercegovini u periodu zadnje dekade dvadesetog

²⁵ Delegacija Evropske unije u BiH: <http://europa.ba/Default.aspx?id=0&lang=BS> od (01. 09. 2014)

²⁶ Gonnet, Jacques. *Obrazovanje i mediji*. Beograd: Clio, 1998. str. 41.

Strategija proširenja 2013-2014: http://europa.ba/documents/delegacijaEU_2013101614145290bos.pdf

²⁷ Ibid.

stoljeća do danas, onda nema argumenata za osudu pesimizma. Tačno je da su ga poremećeni društveni odnosi nametnuli, isto kao i kolektivnu apatiju, ali Bosna i Hercegovina u svom entitetu *nosi čvrstu konstrukciju* koja može postati *perpetuum mobile* regionalnog i svjetskog mira. Riječ je o svjetskim monoteističkim religijama koje, jedna uz drugu, stoljećima egzistiraju na ovim prostorima. Osnovni postulati ovih vjerovanja inkorporirani su u Deklaraciju o svjetskom etosu.

Uvod u Deklaraciju zapravo je dijagnoza stanja globalne kolektivne svijesti: „Planet se razara. Susjedi žive u strahu jedni od drugih. (...)

*Osuđujemo siromaštvo koje
guši životne mogućnosti,
glad koja oslabljuje
ljudsko tijelo, gospodarske
nejednakosti koje prijete
uništenjem tako mnogo
obitelji. (...) Naročito
osuđujemo agresiju i
mržnju u ime religije.²⁸*

I odmah u produžetku stoji tvrdnja koja Bosni i Hercegovini može da bude osnova za plan akcije:

„Tvrdimo da se u učenjima religija nalazi zajednički fond temeljnih vrijednosti i da one tvore temelj svjetskog etosa. Tvrdimo da je ta istina već poznata, ali je moramo još živjeti u svom srcu i u svom djelovanju. (...) Proglašavamo:

Ovisni smo jedni o drugima. Svatko od nas ovisi o dobrobiti cjeline.“²⁹

Bosna i Hercegovina je riznica mono-teizma. Istina je već sadržana u nama, ona je poznata, ali treba živjeti i djelovati u skladu s njom. Ovisni smo jedni o drugima. I ovdje dolazimo do ključnog pitanja: Kako?

U Statusu, magazinu za političku kulturu i društvena pitanja, analizirajući fenomen globalizacije te tzv. realnu politiku i svjetske religije, Alen Kristić se osvrće i na bosanskohercegovačko društvo. U Kristićevom se tekstu može pronaći odgovor na ranije postavljeno pitanje: Kako!? Naime, on smatra da na bosanskohercegovačkim *građanima* leži odgovornost da povjerenje prilikom izbora ponude onim političarima u kojima osjete spremnost za etičku odgovornost prema svim građanima Bosne i Hercegovine. Prema Kristiću, odgovorni su i bosanskohercegovački *vjernici*. Oni imaju odgovornost ne dopustiti religijskim poglavarima da monopoliziraju predstavljanje i tumačenje religijskih tradicija u kojima žive. Građani i vjernici treba da odvažno i odgovorno nastupaju nadahnuti dobrom vlastite religije u svim područjima društvenog života.³⁰

Koja su to religijska dobra koja treba slijediti? Riječ je o Dekalogu koji je zapravo inkorporiran u Deklaraciju o svjetskom etosu. Opća deklaracija o ljudskim pravima koju su Ujedinjeni narodi usvojili 1948. godine je na razini prava, a Deklaracija o svjetskom etosu je zapravo njena potvrda sa stanovišta etike. Četiri neopozive smjernice za svjetski etos naslonjene su na temelje

²⁸ Usp. Deklaracija o svjetskom etosu, str. 3.

²⁹ Ibid.

³⁰ Alen Kristić: *Upotrazi za novom političkom kulturom - Politika i religija pred izazovima postmoderne*, u: Status – Magazin za političku kulturu i društvena pitanja, 10/2006, str. 236.

bosanskohercegovačkih religija, tj. na Dekalog. Prvo načelo se odnosi na obavezu da njegujemo kulturu nenasilja i da poštujemo živa bića. „Ne smiješ ubiti! Ili rečeno afirmativno: poštuj život.“ Deklaracija ne negira sukobe. Naprotiv, u tački B jasno stoji: „Gdje ima ljudi, bit će, dakako, i sukoba.“ Ali, za razliku od Kristićevog insistiranja na odgovornosti građana i vjernika, ovdje se insistira na odgovornosti političkih moćnika.

“Upravo su politički moćnici pozvani da se pridržavaju pravnog poretku i da se u najvećoj mjeri zalažu za nenasilna i miroljubiva rješenja.³¹

Drugo načelo je izvedeno iz zapovjedi: ne smiješ krasti ili postupaj pravedno i pošteno. Obaveza njegovanja kulture solidarnosti i pravednog ekonomskog porekta treba da bude imperativ u svijetu u kojem je neobuzdani kapitalizam kao i totalitarni socijalizam isisao i razorio etičke i duhovne vrijednosti. Dakle, vlasništvo obavezuje i njegova upotreba treba koristiti općem dobru. Vlastodršci ne smiju tlačiti ljude, moć ne smije potiskivati pravdu.³²

Treće načelo izvedeno je iz zapovjedi: ne smiješ lagati! Ono je usmjereno prema političarima i poslovnim ljudima koji se služe lažima kao sredstvom politike

i uspjeha. Sredstva javnog informiranja koja često radi ciničnog komercijalnog interesa zanemaruju ovaj imperativ treba da mu se povicaju i to posebno u Bosni i Hercegovini, rekla bih. Ovo načelo je adresirano i na predstavnike religija. U tekstu Deklaracije o svjetskom etosu stoji: Ako predstavnici religija potpiruju mržnju, predrasude i neprijateljstvo prema onima koji drugačije vjeruju, ako potiču fanatizam ili čak zagovaraju i opravdavaju svjetske ratove, zaslужili su da ih ljudi osude, a sljedbenici napuste.³³

I četvrto načelo proklamira spolnu jednakost i osuđuje spolno iskorištavanje kao jedan od najgorih oblika ljudskog ponižavanja.³⁴

Deklaracija jasno definira vrijednosti i načela svjetskog etosa. Njen cilj je promjena svijesti pojedinaca i javnosti. Posebno se očekuje da će vjerske zajednice formulirati svoj specifični etos koji će se približiti svjetskom etosu.

Ističem da moj stav ne negira poziv uvaženog Alena Kristića³⁵ za odgovornošću naših građana i vjernika. Jasno je da je njihova uloga relevantna, ali slijedeći tekst Deklaracije mislim da oni slojevi našeg društva koji su, na neki način superiorniji, prvenstveno nose odgovornost za budućnost i mjesto Bosne i Hercegovine u svijetu. Deklaracija ih je precizno identificirala. Njen tekst obavezuje *političke moćnike* da ne ubijaju, nego da se zalažu za miroljubiva rješenja. On obavezuje *bogate* da ne „kradu“ jer ni jedan čovjek nema pravo pozivati se na privatno vlasništvo, ne obazirući se na potrebe društva i planete zemlje.

³¹ Usp. Deklaracija o svjetskom etosu, str. 6

³² Ibid, str. 10-11.

³³ Ibid, str. 12.

³⁴ Ibid, str. 12-13.

³⁵ O Alenu Kristiću i projektu „Svjetski etos u BiH“, dostupno na: <http://www.weltethos.org/international/> (09.09.2014)

Jasno je da je Deklaracija o svjetskom etosu imperativ cjelokupnoj svjetskoj populaciji da slijedi univerzalna etička načela, ali ona prvenstveno obavezuje one koji su na ključnim pozicijama autoriteta, političare, poslovne ljudi, religijske lidere te one koji su fizički superiorni.

Teško je u ovom okviru anticipirati budućnost i ukazati na put koji će Bosnu i Hercegovinu približiti svjetskim standardima pravednosti i etičnosti. Ono što mi se čini realnim i mogućim rješenjem sadržano je u tačkama C svake od četiri neopozive smjernice Deklaracije o svjetskom etosu. Radi se o insistiranju na *odgoju i obrazovanju*.

Zato bi mladi trebali već u obitelji i u školi učiti da nasilje ne smije biti sredstvo razračunavanja s drugima.³⁶

Zato bi mladi trebali već u obitelji i u školi učiti da vlasništvo obavezuje. Njegova uporaba treba istodobno služiti općem dobru.³⁷

Zato bi mladi trebali već u obitelji i školi vježbati sebe istinoljubivom mišljenju, govorenju i djelovanju.³⁸

Zato bi mladi trebali već u obitelji i u školi učiti da spolnost nije neka negativna

ni razorna, nego stvaralačka i pozitivna snaga.³⁹

I na kraju dolazi se do elementa koji je, radi konflikta i rata, differentia specifica bosanskohercegovačkog društva kada je riječ o sektoru odgoja i obrazovanja. Ovdje mislim na OSCE u Bosni i Hercegovini. Na zvaničnoj stranici ove Misije se navodi da je njen mandat uspostavljen prema Daytonском mirovnom sporazumu 1995. godine koji je potписан u Parizu iste godine radi zaustavljanja „sukoba koji je trajao četiri godine“. U produžetku se navodi da se BiH od tada suočava sa „*zastrasujućim* zadatkom ponovne izgradnje države kao jednog multietničkog, demokratskog društva“.⁴⁰

U produžetku se može pronaći da je Misija posvećena formirajujući sistema obrazovanja u skladu s međunarodnim obavezama BiH (...) kroz kreiranje otvorenijeg školskog okruženja, baziranog na učešću, pri tome potičući znanje, vrijednosti i širenje vidika neophodnih za konstruktivni društveni angažman.

Partneri Misije OSCE-a u BiH su ministarstva obrazovanja, pedagoški zavodi, odgojno-obrazovne agencije, Konferencija ministara obrazovanja, Ministarstvo civilnih poslova, škole i građanske organizacije iz oblasti obrazovanja.⁴¹

Dakle, uz odgovornost i obaveze svih struktura bosanskohercegovačkog društva primjena i kontekstualizacija načela i vrijednosti svjetskog etosa na ovim prostorima bitno zavisi i od institucija međunarodne zajednice.

³⁶ Usp. *Deklaracija o svjetskom etosu*, str. 9

³⁷ Ibid, str. 10

³⁸ Ibid, str. 12

³⁹ Ibid, str. 13

⁴⁰ Misija OSCE-a u BiH: www.oscebih.org (01.09.2014)

⁴¹ Ibid.

Bojim se da indolentnost ovih institucija⁴², koje imaju mandat za zaštitu temeljnih ljudskih prava, produžava put bosanskohercegovačkog društva k evropskoj i svjetskoj zajednici i svjetskom etosu. Dokaz ovome je i monstruozna tvorevina „dvije škole pod jednim krovom“ koja pred očima međunarodnih institucija u Bosni i Hercegovini već godinama doprinosi kreiranju slike o našem društvu kao o „paklu za ljudska prava“.⁴³

Ovdje se postavlja pitanje postoji li izlaz iz labirinta. U Deklaraciji o svjetskom etosu stoji da sve naše odluke kao i naši propusti i promašaji imaju posljedice. Upravo nas te posljedice obavezuju da tražimo rješenja za

mnoga dosad sporna pitanja. Svaki vozač zna da je periodično potrebno balansirati osobni automobil. Ako je običnoj stvari za transport potrebno balansiranje, kako onda nije potrebno sociološkom fenomenu koji se zove kolektivna svijest?

Naše vjerske zajednice treba da formuliraju svoj etos o smislu života i smrti, o podnošenju patnje i praštanju krivice, o suošjećanju i radosti. Naša se zemlja ne može promijeniti nabolje ako se ne promijeni svijest pojedinca. Naša se zemlja ne može promijeniti ako se mi ne promijenimo, bili religiozni ili ne. Zato bi mladi trebali već u obitelji i u školi učiti o svjetskom etosu!

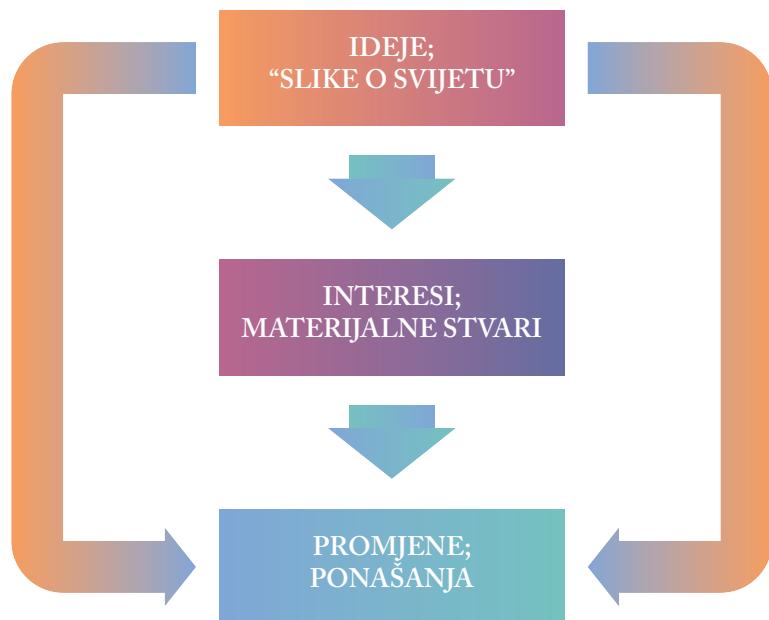
⁴² Ovdje se ne misli samo na OSCE BiH bez čije bi misije stanje bilo kaotično, nego na čitav spektar stranih institucija.

⁴³ Witte, John/Van der Vyver, Johan David. *Religious Human Rights in Global Perspective: Legal Perspective*, Nizozemska: Kluwer Law International, 1996.

Dodatak

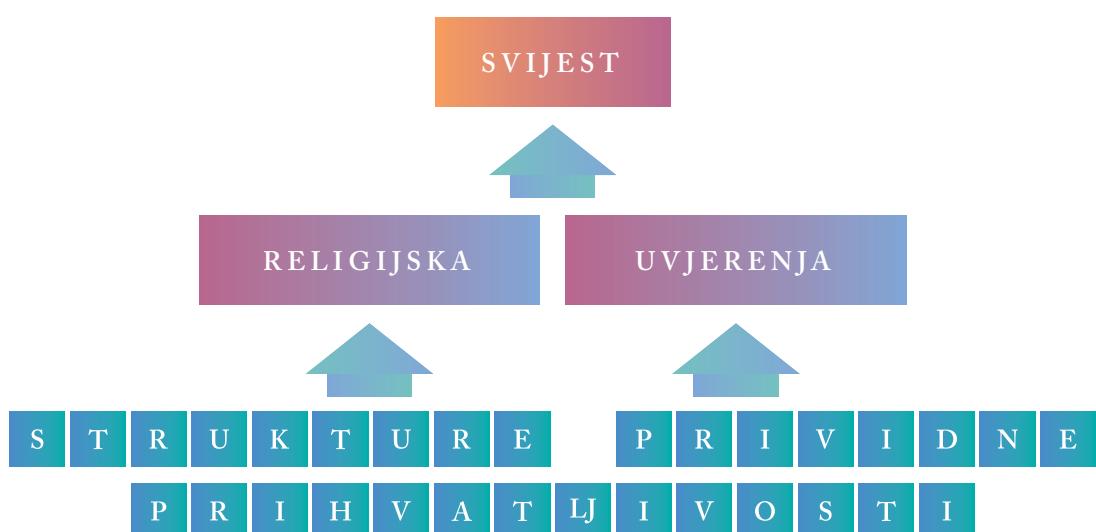
A1)

Max Weber

A2)

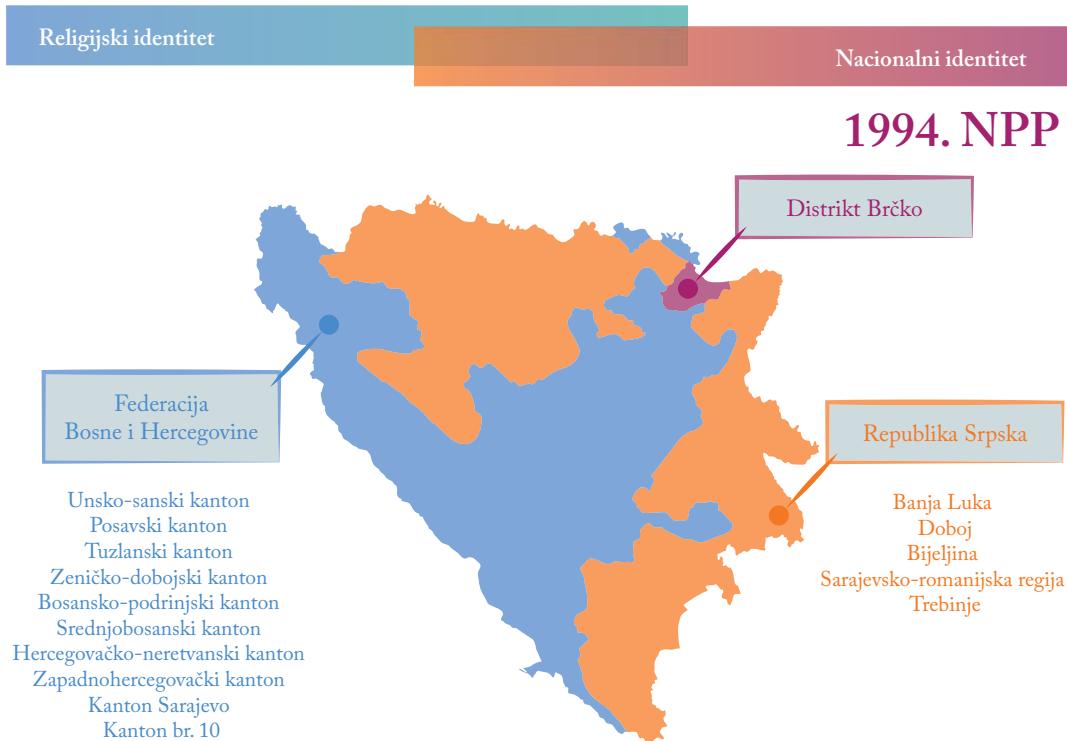
Peter Berger

A3)

Pravna regulativa i religijsko obrazovanje

Religijski pluralizam

II. SVJETSKI ETOS KAO ODGOJNO- OBRAZOVNI PROJEKT: PRAKTIČNI PRISTUP

Zajednički etos sučelice problemima našeg svijeta

Razmišljanje i koncepcija globalnog etosa u kontekstu međureligijskog učenja

Christoph Knoblauch

1. Uvod

Za vrijeme zasjedanja Parlamenta svjetskih religija 1993. u Chicagu okupili su se predstavnici svih svjetskih religija. Na tom je zasjedanju po prvi put u povijesti religija dosegnut temeljni konsenzus koji formulira osnovne moralne i etičke vrijednosti zajedničke različitim religijama. Svjetske su se religije obvezale zajedničkom Deklaracijom o svjetskom etosu koja je bila rezultat njihovog rada.

„Svi snosimo odgovornost za bolji svjetski poredak.“¹ To osnovno načelo „projekta svjetskog etosa“ treba poslužiti kao temeljna ideja nastavne cjeline „Zajednički etos sučelice problemima našeg svijeta“, uzimajući na taj način u obzir jedan od središnjih zahtjeva cjelokupnog obrazovnog plana: „...čuvati pozornost i promišljati o normama ljudskog djelovanja“².

Na pozadini multikulturalnog i multi-religijskog globalnog društva, učenici i učenice se upoznaju s temeljnim etičkim

i moralnim vrijednostima i uvje-renjima različitih kulturnih krugova i religija, približavajući se pojmu „etosa“. Za vrijeme suočavanja s trenutnim krizama i problemima našeg svijeta, učenici i učenice prepoznaju nužnost zajedničkog etosa i promišljaju o osobnim vrijednostima i predodžbama. Pored toga, u sklopu jednog nastavnog projekta, učenici i učenice se upoznaju s novim perspektivama kako bi na koncu u ozračju samostalnosti i vlastite odgovornosti koncipirali etos uz pomoć kojeg se možemo suprotstaviti problemima našeg svijeta. Pri tome Deklaracija o svjetskom etosu svjetskih religija služi kao strukturalna pomoć, a na koncu konca i kao mogućnost komparacije s obzirom na rezultate učenika i učenica.

Sučelice krizama i problemima našeg vremena, učenici i učenice trebaju promišljati o osobnim vrijednostima, prepoznati zajednička obilježja svjetskih religija i koncipirati zajednički etos, koji će udovoljiti njihovoj osobnoj „odgovornosti za bolji svjetski poredak“.

¹ Erklärung zum Weltethos, u: Küng, 2002:173.

² Bildungsplan BW, 2004:38.

2. Uvodna didaktičko-metodološka promišljanja

2.1. Postavljanje cilja

Nastavna cjelina „Zajednički etos sučelice problemima našeg svijeta“ koncipirana je za srednje i više razrede gimnazije. Pri tome se neki elementi i materijali iz Nastavne cjeline mogu koristiti i za niže razrede. Nastavna cjelina načelno slijedi četiri središnja cilja:

1) Učenici i učenice trebaju razmatrati predodžbe o etičkim i moralnim vrijednostima i uvjerenjima

Za vrijeme različitih faza Nastavne cjeline od učenika će se zahtijevati da se suoče s predodžbama o vrijednostima. U sklopu tog procesa učenici i učenice se trebaju upoznati s temeljnim etičkim vrijednostima svjetskih religija, doznati o vrijednosnim predodžbama slavnih osoba na temelju spisa, slike i pjesama, raspravljati o uvjerenjima svojih školskih kolega i kolegica, pa na koncu razmotriti svoje osobne ideje.

2) Učenici i učenice trebaju shvatiti ideju i sklop zajedničkog svjetskog etosa

Struktura Nastavne cjeline odsudno je obilježena „idejom svjetskog etosa“. Učenici i učenice trebaju postupno upoznati i razumjeti pojам etosa. Nužnost i smisao zajedničkog etosa treba dokučiti tako što će se učenici i učenice suočiti sa suvremenim krizama i problemima. Učenici i učenice trebaju prodiskutirati različite pristupe i koncepcije o temi etosa i upoznati se s različitim perspektivama. U sklopu jednog projekta učenici i

učenice trebaju pronaći, sakupiti i raspraviti o temeljnim etičkim i moralnim vrijednostima u njihovom okruženju. Na koncu, učenici i učenice trebaju zajednički koncipirati svjetski etos i usporediti ga s Deklaracijom o svjetskom etosu svjetskih religija iz 1993., tragajući pri tome za zajedničkim obilježjima i razlikama.

3) Učenici i učenice trebaju ovladati procesom medureligijskog učenja

„Ideja svjetskog etosa“ zasniva se na osnovnim, središnjim i zajedničkim etičkim i moralnim vrijednostima svjetskih religija. U tom se kontekstu učenici i učenice trebaju upoznati s tradicijama, osobama, spisima, povjesnim pozadinama i naročito s predodžbama o vrijednostima u različitim svjetskim religijama.

„Ideju svjetskog etosa“ učenici i učenice trebaju biti u stanju razumjeti kao

originalno religiozno mjesto. U okviru „ideje svjetskog etosa“, Nastavna cjelina treba uvesti u globalno međureligijsko učenje³.

4) Učenici i učenice trebaju postati svjesni svoje osobne odgovornosti u društvu i biti u stanju jasno izložiti svoja osobna uvjerenja

Ovaj tematski sklop učenike i učenice treba senzibilizirati za probleme našeg svijeta i našeg okruženja uz posredovanje toga da njihovo osobno uvjerenje pri tome igra važnu ulogu. Koncepcija zajedničkog svjetskog etosa učenicima i učenicama treba pomoći pri promišljanju o osobnim i stavovima drugih kako bi pronašli zajednički konsenzus.

(Među)religijske dimenzije cilja

Proširenje Bloomove taksonomije i dimenzija njezinog cilja uzrokuje pet temeljnih (među)religijskih dimenzija cilja⁴, koje Nastavna cjelina upotrebljava kao strukturalno usmjerenje. Te se dimenzije cilja ostvaruju na različite načine i s različitim intenzitetom u sklopu četiri temeljna radna cilja. U sklopu tog proširenja Leimgruber govori o sljedećim dimenzijama (među)religijskog učenja:

1. Estetskoj dimenziji
2. Afektivnoj dimenziji
3. Kognitivnoj dimenziji
4. Dimenziji usmjerenoj na aktivnost
5. Duhovnoj dimenziji

2.2. Povezanost s nastavnim planom

Nastavnu cjelinu „Zajednički etos sučelice problemima našeg svijeta“ treba smjestiti u okvir Obrazovnog plana iz 2004.⁵

Kao osnovne dužnosti škole, koje prelaze granice pojedinačnih predmeta, taj plan formulira četiri ključna parametra: (a) Život u zajednici, (b) Učenje i rad, (c) Suradnja s roditeljima i partnerima izvan škole i (d) Učenje demokracije.⁶

Predviđena se Nastavna cjelina zauzima za te dužnosti tako što:

(a) ...pruža promišljanja o zajedničarskom životu i traga za konkretnim rješenjima kako bi se omogućilo, oblikovalo i zaštito zajedništvo.

(b) ...izričito promiče višedimenzionalno učenje i rad u ozračju vlastite odgovornosti, uvodi različite forme učenja i rada, prakticira i podupire učenje koje premašuje granice pojedinačnih predmeta.

(c) ...tematizira okruženje učenika i učenica, uključujući ga izravno u rad u sklopu projekta.

(d) ...producira zajednički sačinjen nacrt koji je razvijen na demokratski način i koji je stasao tijekom uzajamnog druženja u ozračju ravnopravnosti i poštovanja.

³ Izričito: Poglavlje 2.4: (Među)religiji procesi učenja i metode u Nastavnoj cjelini.

⁴ Usp. Leimgruber, 2007. Izričito: Poglavlje 2.4: (Među)religijski procesi učenja i metode u Nastavnoj cjelini

⁵ Rad se zasniva na pristupu usmernom na kompetencije, pa se iz tog razloga ravna prema Nastavnom planu iz 2004. Uzimaju se u obzir smjernice Nastavnog plana iz 1994.

⁶ Usp. Bildungsplan BW, 2004:20.

Predočena Nastavna cjelina kombinira sasvim načelno dvije dimenzije Obrazovnog plana: (a) Svijet i odgovornost i (b) Religije i svjetonazor. U tom se sklopu učenici i učenice trebaju upoznati sa svojom vlastitom i religijama drugih. Religija se treba tematizirati kao „... relevantna sastavnica našeg društva i povijesti...“⁷, pri čemu druge religije trebamo susretati pažljivo i promicati etički odgovorno djelovanje.

*Za vrijeme rasprava
i analiza, uvjerenja se
drugih trebaju razmatrati
bez predrasuda i na
razumljiv način –
prihvatanje, toleranciju i
poštovanje treba razvijati i
prakticirati zajednički.*

Na pozadini razmatranja osnovnih etičko-moralnih vrijednosti, učenici i učenice trebaju razviti svijest o svojoj osobnoj odgovornosti u društvu.

Pored toga, pojedinačni koraci u sklopu Nastavne cjeline i s njima povezani procesi tijekom nastave uzrokuju kod učenika i učenica stjecanje kompetencija koje se poklapaju s osnovnim zahtjevima nastavnog plana za predmet katoličke religije.

Višestruko suočavanje sa svjetskim religijama i osnovnim tradicijama, razvojima, spisima, osobama i uvjerenjima uzrokuje stručnu kompetenciju koja može poslužiti kao temelj za promišljanje o središnjim vrijednostima u našem društvu.

Prvi korak na putu do osposobljenosti za međureligijski dijalog predstavlja osnovna stručna kompetencija u području vlastite i religije drugog. Za vrijeme rasprava sa školskim kolegama i kolegicama i ljudima iz njihovog okruženja, učenici i učenice uče formulirati kako razumijevaju sebe i razmišljati pozivajući se na druga uvjerenja. Za vrijeme izrade svjetskog etosa može se iznova promišljati o konzekvencama za vlastito ponašanje i razviti vlastito stajalište. Različiti će procesi u sklopu Nastavne cjeline učenicima i učenicama omogućiti da postanu „senzibilni za etička pitanja“ i pomoći da raspravljaju o „...mogućim konzekvencama biblijsko-kršćanske poruke za osobni život i društvo“.⁸

U sklopu intenzivne suradnje s drugima, učenici i učenice mogu se učiti „poštovanju drugih osoba na temelju njihovog vlastitog stajališta, komunikaciji s njima i suradnji s njima. Pri tome zauzimaju perspektivu drugog i razvijaju empatiju.“⁹

*Zajednički cilj promiće
te socijalne kompetencije
i jača zajedničarsko
obilježje razreda.*

Rad u ozračju samostalnosti i vlastite odgovornosti promiće kompetenciju učenika i učenica u području metodologije. Različiti radni zadaci promiču pronalaženje, vrednovanje i predstavljanje informacija. Kompetencije, koje prelaze granice pojedinačnih predmeta, tijekom rasprava i proučavanja promiču raznolike, parcijalno čak i materijale na engleskom jeziku.

⁷ Bildungsplan BW, 2004:38.

⁸ Bildungsplan BW, 2004:39.

⁹ Ibid.

2.3. Ekskurs: Projekt svjetskog etosa

2.3.1. Koncepcija „projekta svjetskog etosa“

Osnovna ideja „projekta svjetskog etosa“ zasniva se na tezi prema kojoj će religije ovog svijeta moći pridonijeti miru samo onda kad se prisjetе zajedničkog etosa. Dakle, svjetske religije tragaju za temeljnim konsenzusom koji povezuje postojeće i obvezujuće vrijednosti, neopoziva mjerila i osnovne osobne stavove.¹⁰

Parlament svjetskih religija, međureliгиjska skupština s preko 6 tisuća sudionika i sudionica iz svih religija, 1993. godine potpisao je Deklaraciju o svjetskom etosu, čiji je nacrt nastao tijekom međureliгиjskog

savjetodavnog procesa, obvezujući se na taj način na četiri konkretnе upute:

- Obvezu na kulturu nenasilja i strahopoštovanje pred svakim životom
- Obvezu na kulturu solidarnosti i pravednog gospodarskog poretku
- Obvezu na kulturu tolerancije i života u istolinjubivosti
- Obvezu na kulturu ravnopravnosti i partnerstva muškarca i žene.¹¹

O tim se uputama raspravljaljalo i produbljene su u različitim kontekstima. Zaklada svjetskog etosa za međukulturalno i međureliгиjsko istraživanje, obrazovanje i susretanje aktivna je između ostalog u području gospodarstva, znanosti, politike, obrazovanja i u školama.

2.3.2. Kritika „projekta svjetskog etosa“

Koncepciju „svjetskog etosa“ i Deklaraciju o svjetskom etosu ne treba promatrati bez zadrške. Često se prigovara da Projekt pretežno proizlazi iz kršćanskog mišljenja i ističe polaganje prava na apsolutnost od strane kršćanstva. Pored toga, prigovara se i to da svjetske religije izostavljaju druga uvjerenja, kao što su humanizam ili ateizam. Svesti različitost religija na nekoliko zajedničkih obveza, to mnogim kritičarima izgleda nemoguće.¹²

No, u kontekstu Nastavne cjeline kritika „projekta svjetskog etosa“ zauzima poprilično sekundarnu ulogu. Učenici i učenice se trebaju načelno suočiti sa sustavim vrijednosti i svjetskim religijama, koncipirajući zajednički svjetski etos.

¹⁰ Usp. Stiftung Weltethos, 2000:3.

¹¹ Stiftung Weltethos, 2000:4.

¹² Usp. Neuhaus, 1999; Spaemann, 1996.

Dakako, promišljanje o toj koncepciji vrši se u sklopu tih procesa i neposredno nakon Nastavne cjeline kako bi se zajedno s učenicima i učenicama izradila diferencirana ocjena „ideje svjetskog etosa“.

2.4. Proces (među)religijskog učenja i metode u sklopu Nastavne cjeline

Pojam „(među)religijsko učenje“ opisuje proces višedimenzionalnog učenja koji je sastavljen načelno od dva osnovna procesa: „Učenja o religiji“ i „Učenja od religije“.¹³ Učenici i učenice trebaju biti obaviješteni o drugim religijama, pa tijekom samostalnog rada razviti stručnu kompetenciju na području drugih religija. Istodobno trebaju učiti od drugih religija, prepoznati zajednička obilježja i razlike, promišljajući o svojoj osobnoj religioznosti.

Za vrijeme suočavanja s drugim kulturama i religijama može nam postati razgovjetnija naša vlastita kulturna osobitost, vrijednosna usmjerenost i religioznost, jer naspram drugih uvjerenja svoju vlastitu poziciju moramo aktivno zastupati i učvršćivati.

„Nastavno okružje religijske nastave“ (među)religijsko i (među)kulturno učenje može promicati na osobit način tako što će prihvataći i tematizirati stvarnu kulturnu i religijsku pluralnost, kako se to zbiva u sklopu Nastavne cjeline o svjetskom etosu. (Među)kulturno i (među)religijsko učenje može proširiti kut gledanja učenika i učenica, promicati povijesno i političko mišljenje i pridonositi općem obrazovanju.¹⁴

Intenzivno i uspješno (među)religijsko učenje mora se odigravati u različitim dimenzijama, dotičući i potičući učenike i učenice na različitim razinama. Na osnovi „projekta svjetskog etosa“ predviđena Nastavna cjelina pokušava povezati etičko-moralno mišljenje u horizontu svjetskih religija i (među)religijsko učenje. U tom su sklopu za uspjelo i cijelovito (među)religijsko učenje nužne sljedeće dimenzije:¹⁵

(a) Estetska dimenzija

U prvom redu mora biti riječ o uzajamnom, višestrukom i pozornom zamjećivanju koje ne dopušta prebrze ocjene.

Medureligijsko učenje započinje s promatrajućim i opisujućim približavanjem tradicijama, svjedočanstvima i nazorima drugih. U toj fazi svjesno trebamo susregnuti ocjene i sudove. Na prvom bi se mjestu trebalo nalaziti pozorno promatranje.

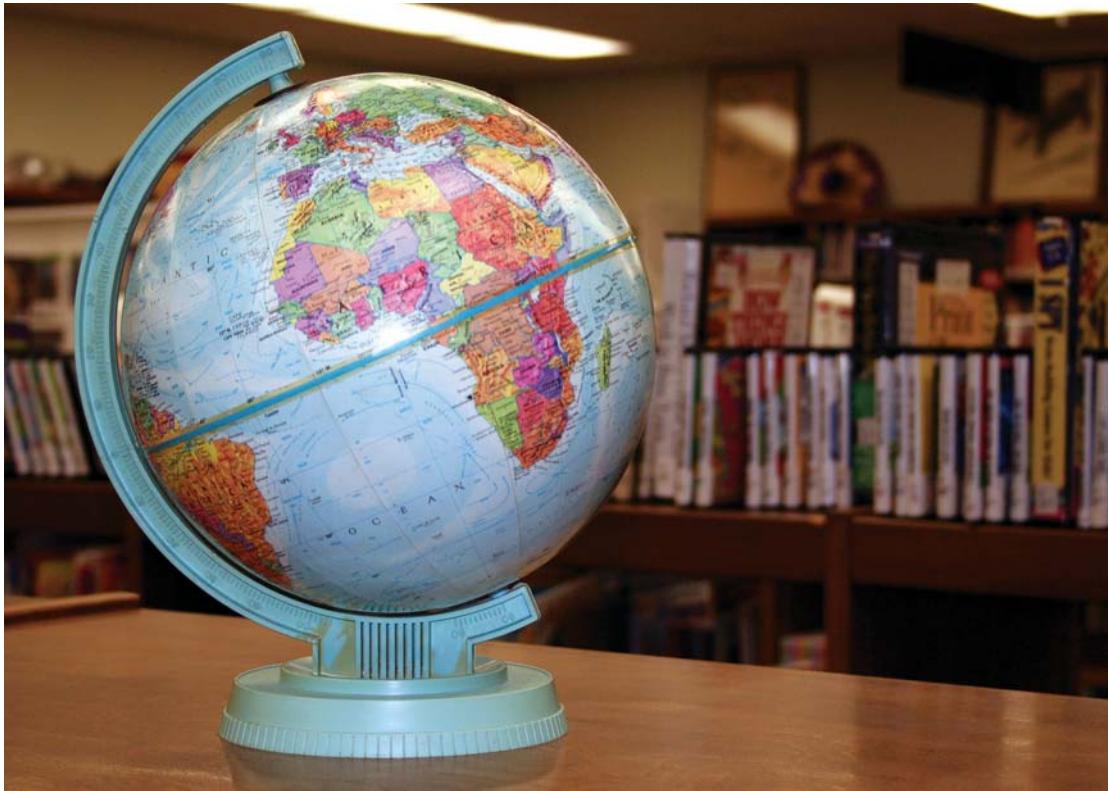
Istraživanje, propitivanje i ispitivanje uvjerenja drugih na izravan i neizravan način može dovesti do razvijene percepcije drugih religija koju može produbiti promjena perspektive.¹⁶ Estetska

¹³ Usp. QCA, 2004:24.

¹⁴ Usp. Leimgruber, 2007:97 i dalje.

¹⁵ Usp. Leimgruber, 2007.

¹⁶ Usp. Kiechle & Ziebertz, 2005:290.

dimenzija treba omogućiti percepciju sa što je moguće više sadržaja i na taj način omogućiti prvo spoznavanje i razumijevanje.

Učenici i učenice upoznaju svjedočanstva i tradicije različitih religija na različite načine.

Nastavna cjelina pruža prostor za pitanja i rasprave, pa učenicima i učenicama omogućuje samostalno istraživanje tako što raspolaže primjerenim i autentičnim materijalima i poduzimaju različite oblike rada.

(b) Afektivna dimenzija

U središtu se ove dimenzije nalaze osjećaji koji mogu doći do izražaja tijekom rada, u razgovorima, tijekom posjeta i u sklopu odnosa. Razviti, pokazati i artikulirati osjećaje s obzirom

na vlastitu i stranu religioznost, to otvara nove dimenzije razgovora. Riječ je o tome da pristaše drugih religija i uvjerenja razumijevamo polazeći od njihovih motiva i osjećaja – promiče se uživljavanje u osjećajni i misaoni svijet drugih. Ta se dimenzija odvija tijekom dijaloga s članovima drugih religija, za vrijeme posjeta religioznih mjesto, pa čak i tijekom suočavanja sa sadržajima drugih religija. Učenici i učenice se intenzivno bave s predodžbama o vrijednostima drugih religija i upoznaju motive stranih uvjerenja. Za vrijeme razgovora pretresaju se misaoni svjetovi i motivacije, tragajući za načinima razumijevanja.

(c) Jezična i kognitivna dimenzija

Suočavanje sa sadržajima drugih religija zahtijeva precizan i intenzivan rad.

Ovu dimenziju sačinjava kognitivno odnosno misaono ovladavanje takvim sadržajima i sposobnost primjerenog i preciznog formuliranja stečenih spoznaja. Intenzivno bavljenje s i komparacija spisa, uvjerenja i vjerovanja drugih uzrokuje međureligijsku kompetenciju na području kognitivne razine.

Nove i razmotrene spoznaje o drugim religijama trebamo biti u stanju primjereni i precizno formulirati.

Učenici i učenice rade intenzivno u različitim situacijama učenja. Promiče se samostalno i instruirano suočavanje sa spisima, uvjerenjima i vjerovanjima različitih religija. Rezultati učenika i učenica preduvjet su za dosezanje zajedničkog cilja. Faze rada u skupinama zahtijevaju precizno formuliranje rezultata i vješto predstavljanje sadržaja.

(d) Dimenzija usmjerena na aktivnost

Stvaranje zajednice učenja i angažmana, baš i tijekom religijske nastave, može doprinijeti solidariziranju religija.

U optimalnom slučaju, tijekom zajedničkog promišljanja i aktivnosti, multireligijske nastavne zajednice mogu spoznati i uhvatiti se u koštac s problemima. Čak i tijekom konfesionalne religijske nastave, učenici i učenice u sklopu zajednice učenja i angažmana mogu diferencirano razmatrati međureligijske probleme i s njima se zajednički sučeliti, polazeći od međureligijske pozadine.

U sklopu Nastavne cjeline učenici i učenice rade u konfesionalnoj konstelaciji s međureligijskim sadržajima. Zajednički projekt uzrokuje stvaranje zajednice učenja i angažmana, koje se uvijek iznova sklapaju iz razreda, kako bi se uhvatile u koštac s međureligijskim temama.

(e) Duhovna dimenzija

Kao element religioznog iskustva, duhovnost može pomoći pri raskrivanju i dijeljenju različitih i zajedničkih iskustava.

Uzajamno sudjelovanje i gostoprимstvo u duhovnom životu može tvoriti osnovu povjerenja.

Unutar duhovne dimenzije mogu se oprezno i s poštovanjem potaknuti nova duhovna iskustva zajedno s i u drugim religijama kako bi se promicalo dublje razumijevanje.

Za vrijeme Nastavne cjeline učenici i učenice se upoznaju s različitim duhovnim iskustvima. Razdoblja za razmatranje i meditativni elementi unutar Nastavne cjeline ne zasnivaju se na jednoj religiji nego pružaju više pristupa i oblikovani su otvoreno.

Koncepciju cjelovitog (među)religijskog učenja treba razumjeti kao temeljnu strukturu Nastavne cjeline o svjetskom etosu. Procesi višedimenzionalnog (među) religijskog učenja uključeni su u različite nastavne korake. U tom je sklopu, metodološki promatrano, težište stavljeno na samostalno i konstruktivno učenje.

Nastavna cjelina sadržava više intenzivnih faza grupnog rada, pri čemu sastav i veličina grupe varira. Učenici i učenice su od prvog sata upoznati s oblikom rada „open space“, pa se u ozračju vlastite odgovornosti uče sakupljati i prezentirati informacije. Nadalje, svaki dvostruki

sat sadržava barem jednu pauzu za odmor koja se treba oblikovati uz pomoć meditativnih sadržaja i otvoriti estetske i duhovne dimenzije učenja. Što se tiče pojedinačnih i grupnih zadataka, jasno postavljanje ciljeva i pozivi na aktivnosti promiču učenje usmjereni na djelovanje. Jasna koncepcija, sastavljena od davanja zadataka, radnih koraka i postavljanja cilja, učenicima i učenicama pomaže pronaći strukturu u ozračju vlastite odgovornosti. U tom sklopu neprestano prezentiranje rezultata rada služi kao dodatna motivacija jer se u plenumu procesi rada mogu propitati i o njima se može raspravljati.

2.5. Društvene dimenzije

U zajedničkom projektu, onom koncipiranja svjetskog etosa, učenici i učenice se upoznaju s različitim moralno-etičkim idejama, pristupima i uvjerenjima, pa se predano bave pitanjem: „Koje su to osnovne etičko-moralne vrijednosti vrijedne truda i važne?“ U sklopu tog procesa učenici i učenice se susreću s pluralnošću mišljenja na različitim razinama. Neposredno okruženje učenika i učenica predmet je Projekta jednako kao i globalne povezanosti koje se tiču društva, prirode i religije.

Učenici i učenice se bave s trenutnim krizama i problemima našeg vremena i zajednički promišljaju o tome kojim se etičko-moralnim vrijednostima trebamo suprotstaviti tim problemima.

Koncepcija zajedničkog etosa učenike i učenice treba senzibilizirati za probleme našeg svijeta i predočiti mogućnosti njihovog rješenja. Radni procesi promiču i učvršćuju oblikovanje osobnog mišljenja i pronalaženje identiteta u pluralnom društvu. Učenici i učenice trebaju spoznati da njihova uvjerenja i njihovi glasovi mogu biti učinkovito sredstvo u borbi protiv problema našeg svijeta.

U sklopu rada na Projektu učenici i učenice uče o drugim religijama i od drugih religija, suprotstavljaju se predrasudama i promiču toleranciju.

Sve veća kulturna i religiozna pluralnost u školama i društvu zahtijeva međureligijsku kompetenciju i uzajamno razumijevanje. Općenito priznati zadaci međureligijskog učenja za škole u migracijskim društvima uvjetuju i nužnost međureligijskog obrazovanja u školama općenito.¹⁷

Predočena Nastavna cjelina laća se tih izazova i procese međureligijskog učenja povezuje s promišljanjem o etičko-moralnim vrijednostima u sklopu zajedničkog projekta posvećenog temi svjetskog etosa.

3. Nastavna cjelina

„Zajednički etos sučelice problemima našeg svijeta“

3.1. Uvodne opaske

3.1.1. Koncepcija sati

Nastavna cjelina osmišljena je prema sustavu dvostrukih sati. Dakle, osam nastavnih sati sažeto je u četiri dvostruka sata. Mogućnost dvosatnog zajedničkog rada prihvaćena je u koncepciji Nastavne

¹⁷ Usp. Scheilke, 2003:110.

cjeline i odražava se u grupnom radu, u koji je mnogo uloženo, i fazama rada na Projektu. Pored toga, sustav dvostrukih sati pruža mogućnost koherentnog proučavanja zahtjevnih materijala bez pauza i potiče žustre rasprave.

Naravno, Nastavna se cjelina može izvesti i tijekom osam pojedinačnih sati. U tom slučaju faze grupnog rada treba organizirati na odgovarajući način.

Pregled:

- ❶ Prvi dvostruki sat funkcioniра као uvod u temu i bavi se osnovama svjetskih religija i pojmom „etosa“.
- ❷ Drugi dvostruki sat usredotočuje se na priznate i osobne predodžbe o vrijednostima i razmatra vrijednosti u spisima svjetskih religija.
- ❸ Treći dvostruki sat bavi se naročito koncepcijom zajedničkog etosa. Učenici i učenice upoznaju se s „projektom svjetskog etosa“ i razmatraju rezultate i Koncepciju.
- ❹ Četvrti dvostruki sat promišlja o sačinjenom etosu u kontekstu aktualnih religijskih i društvenih tema. Naglasak je stavljen na problemski sklop „terorizam – islam – kršćanstvo“ i Biblija i Kur’ān.

3.1.2. Prikaz

U nastavku ćemo predstaviti četiri dvostruka sata. Pri tome, a u skladu s naglascima, naročito trebamo razmotriti prvi i treći dvostruki sat. Ta se dva dvostruka sata čine naročito pogodnim za pobližu analizu.

Prvi dvostruki sat funkcionira kao uvod u temu i pruža dobar pregleđ cijelokupne Nastavne cjeline.

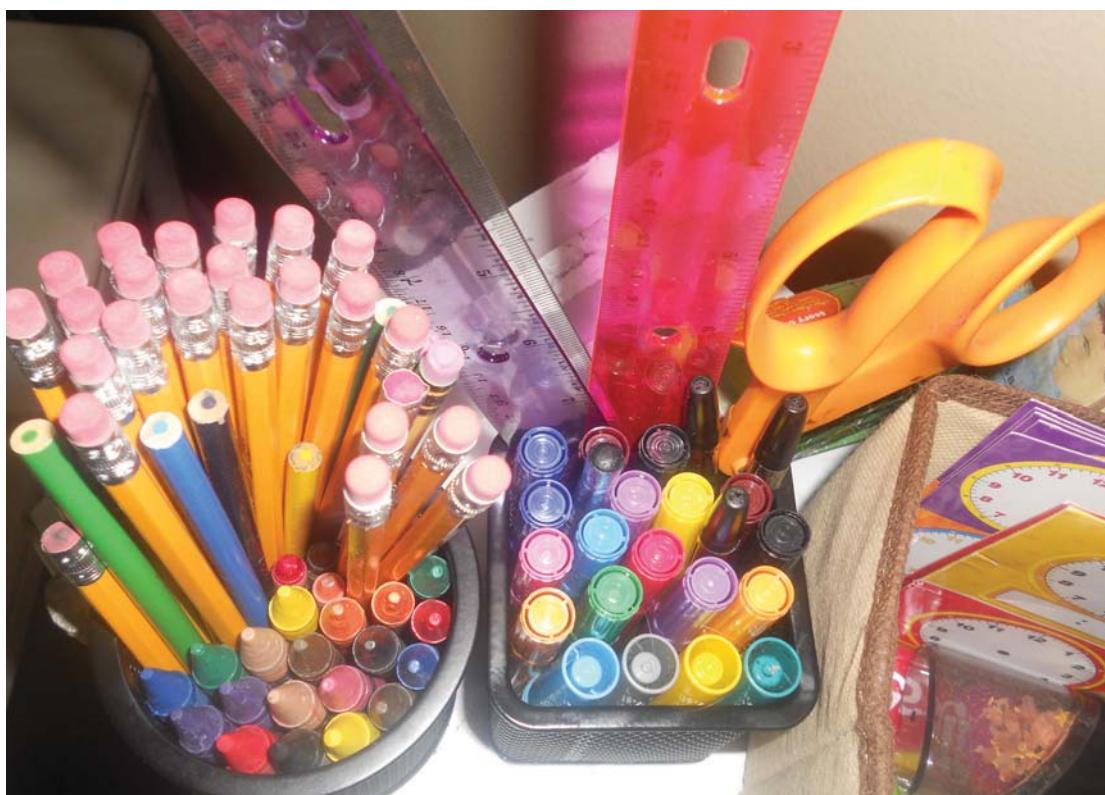
Treći dvostruki sat pojašnjava složen proces zajedničkog koncipiranja svjetskog etosa.

Preostale ćemo sate predstaviti sažeto kako bismo pojasnili povezanosti i posredovali cijelovitu sliku Nastavne cjeline.

Podrobno razmotreni sati bit će opisani u vijek tako što ćemo slijediti njihove

osnovne ciljeve.¹⁸ Prvo se artikulira cilj, potom se prikazuju procesi i nastavni postupci, koji su planirani u svrhu postizanja dotičnog cilja, a na koncu slijedi promišljanje o tim procesima i postupcima. Razmatranje održanog sata treba održavati osobna iskustva kako bi se posredovao utisak iz prakse i potaknulo stvaranje različitih koncepcija sati.

Skraćena verzija Nastavne koncepcije nalazi se ispred dva podrobnno predstavljena dvostruka sata.¹⁹ O parcijalnim se ciljevima promišlja tijekom nastave u povezanosti s procesima i postupcima. Preostali su sati pojašnjeni sažeto i o njima se promišlja tako da osnovni elementi i povezanosti postanu jasni.

¹⁸ Lista se ciljeva nalazi u odgovarajućim nastavnim koncepcijama u dodatku M 1. U tekstu su ciljevi prikazani masnim slovima u kurzivu.

¹⁹ Podrobne se nastavne koncepcije svih sati nalaze u dodatku M 1.

3.2. Sati 1+2: Osnove svjetskih religija i pojam etosa

	VRIJEME FAZE RADA	METODOLOŠKI TIJEK	ORGANIZACIJA/MEDIJI
9.35 5'	Uvod:	Projicira se Kolaž religija (M 2) i o njemu se raspravlja	UG Projicira se kolaž
20'	Glavni dio I: Izložba	Izložba svjetskog etosa u našem razredu „Religije ovog svijeta danas su kod nas u gostima“ (M 3) Učenici i učenice bilježe svoje osobne dojmove i informacije	SA „Open space“ Izložba s glazbenom pratnjom
10.00 15'	Glavni dio II: Razmatranje sadržaja Izložbe	Učenici i učenice raspravljaju i kategoriziraju sadržaje Izložbe Tabela	SA/GR/UG Tabela
10.15 10'	Glavni dio III: Razjašnjenje pojma etos	Učenici i učenice zapažaju zajedničke vrijednosti u religijama Pronalazak pojma „etos“ Učenici i učenice podastiru definicije pojma „etos“ i kompariraju svoje definicije s opaskama u leksikonima	LV/UG Folija s definicijama
10.25 30'	Glavni dio IV: Problemi i krize našeg vremena	Čemu zajednički etos? Suočavanje s trenutnim problemima u skupinama	GR Tekstovi
10.55 10'	Zaključak: Sažetak - Zlatno pravilo religija	Zajednička meditacija o „zlatnim pravilima“ u svjetskim religijama	Zlatna ploča Sjedenje u krugu

Za vrijeme ovog dvostrukog sata, koji funkcioniра kao uvod u temu, učenici i učenice trebaju ponoviti, preraditi i razmotriti osnovno znanje o svjetskim religijama. Prvo se projicira Kolaž sa simbolima svjetskih religija (M 2). Učenici i učenice trebaju opisati svoje dojmove i eventualno nadodati prve izjave. Razred shvaća značenje simbola vrlo brzo, pa su učenici i učenice u stanju religije svrstati na točan način. Nekoliko izjava dodatno tumači ruku između simbola. Dvije paradigmatske izjave glase: „Sve religije imaju vjernike.“ i „Ljudi reprezentiraju i nalaze se između religija.“

U drugoj fazi učenici i učenice raspolažu mogućnošću promatrati i proučiti Plakat²⁰ projekta svjetskog etosa (M 3) o svjetskim religijama u „open space“-u. Moto glasi: „Religije svijeta danas su kod nas u gostima.“ Plakat sadržava obavijesti o povijesti, svjedočanstvima, osobama i vjerovanjima različitih religija. Zadatak učenika i učenica jest prikupiti i zabilježiti o svakoj religiji makar pet informacija koje njima osobno izgledaju naročito važne i zanimljive. U ovoj fazi učenici i učenice sadržaje drugih religija trebaju uočiti i samostalno istražiti s obzirom na estetsku dimenziju učenja. Razred vrlo pozitivno doživljava i ocjenjuje oblik „open space“-a. Učenici i učenice stoje, hodaju, pišu i čitaju u ozračju mira. Ponegdje se već čuju prve rasprave a jedna skupina učenika pita smiju li zabilježiti i dodatne informacije. U tom se sklopu kratko raspravlja o snažnoj predodžbi zajedništva u islamu, pa to nekolicina učenika i učenica dodatno bilježi.

U sklopu narednog koraka sakupljene se informacije u plenumu iznose i o njima se

raspravlja. Učenici i učenice dobivaju zadatak svoje informacije izravno svrstati u jednu kategoriju, na primjer informaciju o tome da muslimani poštuju Kur'an u kategoriju „Pismo“.

Učenici i učenice su sabrali vrlo mnogo različitih informacija, pa se mnogi javljaju za riječ. Oblikovanje kategorija donekle predstavlja poteškoće, pa je potrebna kraća rasprava. Oblikovanje kategorija eventualno se moglo poduzeti prije toga u sklopu kratke radne faze. No, u plenumskom zasjedanju i tijekom plenumske rasprave brzo se razvija i bez prethodnog rada tabela koja predstavlja sve religije u povezanosti s kategorijama i koju učenici i učenice protokoliraju. U ovoj fazi treba promatrati afektivne i kognitivne procese učenja tijekom razgovora i rasprave. Učenici i učenice dijele svoje samostalno prikupljene informacije s razredom i svoje kategorije nude na raspravu. U tom je sklopu riječ i o tome da se užive u predodžbe o kulturi i vrijednostima drugih kako bismo mogli razviti razumijevanje.

²⁰ Weltreligionen – Weltfrieden – Weltethos. Tübingen, 2006.

²¹ Ovaj je prikaz egzemplaran. Za vrijeme nastave pronađi se sadržaj za sve religije i kategorije.

Na koncu se učenici i učenice usuglašavaju oko središnjih kategorija: tradicija, pravila (zapovijedi), činjenice (brojevi), simboli,

osobe, mesta molitve, blagdani i spisi. Zapisivanje rezultata osmišljeno je kako slijedi²¹:

Religija	Islam	Budizam	Kineske religije	Hinduizam	Kršćanstvo	Židovstvo
Tradicija			6. stoljeće prije Krista			
Pravila (zapovijedi)	Pet stupova	Zlatno pravilo	Učiteljeve izreke		Dekalog	
Činjenice (brojevi)		Preko 300. Miliona				
Simboli					Križ	
Osobe		Dalaj Lama	Konfucije			
Mjesta molitve		Hram				Sinagoga
Blagdani				Divali		
Spisi	Kur'an			Vede		Tora

Nakon što su oblikovane sve kategorije i sakupljene sve informacije, učenici i učenice dobivaju zadatak ocijeniti svoj rad i komentirati tabelu. U tom se sklopu već prvo javljanje za riječ tiče razlika i zajedničkih obilježja religija. „Sve religije raspolažu s nečim u svakoj kategoriji.“ Zanimljivo je da se kao prva točka rasprave pretresa kategorija „Pravila“. Učenici i učenice zapažaju da sve religije raspolažu osnovnim pravilima, uputama i propisima, koji konstituiraju njihovu vjeru i oblikuju društveni život. „Doista, sve religije raspolažu pravilima!“ Tu tvrdnju razred prihvaca, pa uzrokuje žustro suočavanje s tom kategorijom. Raspravlja se i promišlja o

etičkim normama i moralnim predodžbama u svjetskim religijama. Sažeto se pretresa o razlikama i zajedničkim obilježjima s obzirom na njihove oblike i sadržaje prije nego što se tematiziraju i druge kategorije. U ovoj fazi učenici i učenice rade zajedno na međureligijskom polju, nadopunjajući uzajamno svoje spoznaje. Zajednički cilj kategoriziranja i svrstavanja pruža obrise dimenzije učenja usmjerene na aktivnost u sklopu koje učenici i učenice postaju stručnjaci zahvaljujući svojim osobnim informacijama i surađuju kao razred. Polazeći od kategorije pravila (zapovijedi), u sklopu se narednog koraka traga za pojmom etosa. Učenici i učenice koriste

pojmove ideal, kodeks i uzor kako bi se približili toj kategoriji. Na tom se mjestu unosi pojam etosa: „Na temelju naših utisaka i rezultata našeg sakupljanja zapažamo da sve religije zastupaju stanovite etičke predodžbe. Sve religije posjeduju etos.“

U narednim nastavnim koracima učenici i učenice se trebaju približiti pojmu etosa i pronaći zajedničke definicije.

U prvom je redu riječ o tome da se kreativno i samostalno pozabave pojmom etosa. Učenici i učenice pokušavaju pronaći osobnu definiciju za riječ etos i pribilježiti je. Svoje rezultate učenici i učenice trebaju razumljivo i precizno formulirati, pa biti u stanju prezentirati razredu. U tom se kontekstu promiču procesi kognitivnog učenja. Za vrijeme „runde prikupljanja iz leksikona“ učenici i učenice podastiru i raspravljavaju o različitim pokušajima definiranja. Nekoliko primjera:

- ⌚ „Zajednička ljudska osnovna načela“
- ⌚ „Uzori koji olakšavaju život u zajednici i sprječavaju kaos“
- ⌚ „Osnovni ideali koje koncipiraju različite skupine kako bi omogućile zajednički suživot.“

Sada se rezultati učenika i učenica kompariraju s definicijom iz leksikona: „Etos (grčki) – običaji, cjelokupno moralno držanje pojedinca ili skupine“.²²

Nakon što je proučen i razmotren pojam etosa, nameće se pitanje zbog čega svjetske religije zastupaju etos. „Pronašli smo nekoliko zajedničkih normi i pravila u različitim religijama. U kojem sklopu etos u religijama može biti koristan?“ To se pitanje razmatra u kratkom nastavnom razgovoru. Učenici i učenice vrlo brzo spoznaju osnovne zadaće etosa: „Na okupu drži religiju i vjernike.“ „Štiti od kaosa – anarhije!“ „Donosi zajedništvo i omogućuje suživot.“ „Može predstavljati životnu pomoć.“ Ove odgovore prihvaćaju svi učenici i učenice, pa rasprava brzo napreduje. Dakako, jedan učenik očituje kontroverzno mišljenje: „Etos razgraničava religije jedne od drugih.“

O toj se tvrdnji žustro raspravlja, no unatoč tome neki učenici i učenice zastupaju mišljenje da su sve religije povezane na temelju sličnog etosa. Razred je izazvao raspravu o ovoj složenoj temi i do nje dolazi u vrlo ranom stadiju Nastavne cjeline. U plenumu se nekoliko učenika i učenica očituje o tom problemskom sklopu prije nego što jedna učenica načini prijelaz prema narednoj fazi: „Mislim da sve religije ljudima žele pomoći protiv problema i da zbog toga raspolažu sličnim pravilima.“ Početna se rasprava sada usporava, no tijekom Nastavne jedinice ona će se unatoč tome trebati još pobliže razmotriti. U narednom koraku riječ je o tome da se učenici i učenice senzibiliziraju za smisao etosa tako što se suočavaju s problemima i krizama u području škole, prirode, religije i društva. Ta su područja preuzeta iz Obrazovnog plana a trebaju se ravnati prema iskustvima iz životnog svijeta učenika i učenica. Radni se procesi trebaju odigravati u radnim skupinama. Učenici i učenice se

²² Meyers Lexikon, 2007.

dijele u male skupine ustrojene u skladu s problemima ovog svijeta, uživljavaju se u ljudske usude a na koncu trebaju sažeti i predstaviti problemske sklopove. Na toj se pozadini skupine suočavaju s autentičnim i aktualnim problemima i dobivaju zadatok shvatiti te probleme i o njima raspravljati. Na to se nadovezuje prezentiranje problema i sugestija za njihovo rješenje. Taj oblik davanja zadataka za učenike i učenice može kreirati estetske (percepcija), afektivne (uživljavanje), kognitivne (predati) i prema aktivnosti usmjerene (cilj prezentacije) dimenzije učenja.

Proučavaju se sljedeći problemski sklopovi (M 4):

„Happy slapping“ i „snuff“ video uradci: Ova se problematika izravno tiče okruženja učenika i učenica. Učenici i učenice često raspravljaju o video uradcima prožetim nasiljem i mobbingom jer su to teme koje dosežu u njihovu svakodnevnicu. Pored toga, posjećena je škola temu mobbinga izabrala za Pedagoški dan i obučila školske mentore koji se bave s tom problematikom.

Desničarsko nasilje: Ova društveno relevantna tema učenike i učenice suočava s negativnim učincima kulturne pluralizacije. Razmatra se o vlastitim stajovima i promišlja o osobnim iskustvima. Raspravlja se o političkom obrazovanju kao sredstvu borbe protiv desničarskog nasilja.

Onečišćenje okoliša: U središtu se ove problematike nalazi odgovornost za naš život i život narednih generacija. Svi učenici i učenice mogu izvijestiti o osobnim iskustvima i predstaviti akcije usmjerene na zaštitu okoliša i različite organizacije u smislu sugestija za rješenje ekoloških problema.

Dječa vojnici: Ovaj problemski sklop učenike i učenice suočava s usudom drugih ljudi njihove dobi. Rat i nasilje se identificiraju i razmatraju kao temeljni problemi.

Bombaški terorizam na vrbuncu prometne gužve: Religiozno motivirano nasilje i terorizam su oprečni ideji svjetskog etosa koja promovira mir. Učenici i učenice se bave problematikom religiozne pluralizacije i fanatizma. Potraga za zajedničkim idejama i uvjerenjima može urođiti razumijevanjem! Tako glasi jedan osnovni pristup usmjerjen rješenju tih problema.

Rad u skupinama se odvija poletno i savjesno. Dakako, prebacivanje od rada u skupinama u plenum učenicima i učenicama pada teško, pa je potrebno nešto vremena da se mir iznova vrati i zbilja uslijedi prva prezentacija. Prezentacije treba ocijeniti vrlo pozitivno. Skupine su sve bitne sadržaje proučile i razumljivo predstavile. Učenici i učenice osmišljavaju zanimljive i razborite sugestije za rješenje problema o kojima se većinom kratko raspravlja u plenumu, a koje izazivaju silno priznanje. Svim se skupinama zahvaljuje pljeskom.

Prvi dvostruki sat treba okončati meditativnom fazom. U tom kontekstu učenici i učenice trebaju dobiti mogućnost promišljati o osnovnim „zlatnim pravilima“ u kontekstu svjetskih religija, pa biti u stanju uspostaviti poveznicu s problemima našeg svijeta. Dok se sjedi u krugu u opuštenoj atmosferi, naglas se izgovaraju različite varijante „zlatnog pravila“ iz svjetskih religija. Uz glazbenu pratnju, ploča na kojoj se nalaze zlatna pravila iz svjetskih religija (M 5) potom

kruži od učenika do učenika.²³ Jedan iza drugog, učenici i učenice naglas čitaju po jednu varijantu zlatnog pravila iz neke od religija i Ploču predaju dalje. Završnu dimenziju duhovnog učenja razred pretežno prihvata pozitivno.

 Tu fazu mnogi učenici i učenice koriste za zapažanje predodžbe o moralno-etičkim vrijednostima u kontekstu duhovnosti.

Vlada mirna i ugodna atmosfera koja teče bez smetnji.

Unatoč tome očigledno je da su neki

učenici doživjeli probleme pri upuštanju u tu kontemplativnu fazu. No, sve u svemu, razred je pokazao da je otvoren za tu vrstu meditacije. Uvježbavanje takvih oblika moglo bi eventualno i preostale učenike i učenice pridobiti za meditativne faze.

Prvi dvostruki sat Nastavne cjeline mogao se provesti prema planu a učenici i učenice su ga sve u svemu priхватili pozitivno. Bilo je moguće dosegnuti sve središnje nastavne ciljeve i realizirati neke od općenitih parcijalnih ciljeva u estetskom, afektivnom, kognitivnom, prema aktivnosti usmjerrenom i duho-vnom području. Učenici i učenice su u stanju samostalno i u skupinama obraditi i riješiti zadatke – a to je važna sposobnost, i to ne samo za druge ciljeve unutar Nastavne cjeline.

²³ Die 'Goldene Regel' in den Weltreligionen, Stiftung Weltethos, 2006. Dvostruki se sat oblikuje kao slika na ploči: M 5.

3.3. Sati 3+4: Zlatna pravila – u potrazi za zajedničkim vrijednostima

U sklopu ovog dvostrukog sata pozornost se sve više usmjerava na osnovne etičko-moralne vrijednosti a o njima će se iz različitih perspektiva promišljati tijekom posljednjeg sata ovog tematskog sklopa. U ovom kontekstu učenici i učenice razmatraju etičke norme i moralne predodžbe slavnih osoba. Pripremljena prezentacija (M 6) suočava učenike i učenice u uvodnoj fazi s citatima i slikama slavnih osoba koje se suočavaju s temeljnim vrijednostima. Neposredno nakon rasprave o prezentaciji učenici i učenice tijekom rada u skupinama osmišljavaju scenu ili plakat (ili video-klip) o jednom od razmatranih citata. Za vrijeme tog procesa raspravlja se i razmatra o etičkim normama i moralnim predodžbama u području škole, prirode, religije i društva. Cilj ove faze, usmjerene na aktivnosti, na skupine utječe motivirajuće a ostvaren je na zanimljive načine. Predstavljeni igrokazi i plakati (ili video-klipovi) upućuju na povezanosti sa svijetom života koje učenici i učenice svrstavaju u naredne temeljne kategorije: istina, pravda, ljubav (prema bližnjem) i nenasilje.

Na temelju kategoriziranja citata i slika učenici i učenice stvaraju temeljnu strukturu koja će biti važna za naredne korake.

Polazeći od ideja značajnih osoba, učenici i učenice se tijekom narednog koraka bave sa svojim posve osobnim predodžbama. Svi učenici i učenice u tihom pojedinačnom radu prvo razmatraju i formuliraju osobne temeljne vrijednosti. Potom se učenici i učenice upoznaju s pogledima i perspektivama svojih školskih kolega i kolegica, pa raspravljaju o rezultatima. Cjelokupni radni proces teče od pojedinca preko skupine do plenuma u čijem se okviru na koncu stvara zajednička rang-lista vrijednosti. Ta se razredna rang-lista vrijednosti, utemeljena na demokratskom glasovanju, komparira s rang-listom Emnidove ankete²⁴ (M 12), pri čemu se traga za razlikama i sličnostima. Tijekom tih raznovrsnih radnih procesa, učenici i učenice se pripremaju za zadatak koncipiranja zajedničkog etosa. U sklopu narednog nastavnog razgovora učenici i učenice proučavaju mnoga zajednička obilježja dviju rang-lista i te spoznaje svode na faktore obrazovanje, kultura i religija. U tom sklopu dolazi do prvih promišljanja s obzirom na zajednički etos. Vrijednost „istina“ nalazi se i na jednoj i drugoj rang-listi na prvom mjestu i o njoj se žustro raspravlja u razredu. Produbljenje te tematike zbiva se u sklopu narednog koraka: O pojmu „istine“ se istražuje u spisima svjetskih religija i o njemu se raspravlja u međureligijskom sklopu. U ovoj fazi učenici i učenice dobivaju radni list (M 7), koji trebaju proučiti tijekom pojedinačnog i partnerskog rada. Pojam „istine“ se zapaža u spisima, proučavaju se različiti pristupi i traga se za različitostima i sličnostima.

Na koncu se za vrijeme kratke faze priprema projekt koncipiranja zajedničkog

²⁴ Emnid, 2006. M 6

etosa: Učenici i učenice dobivaju zadatak pitati tri osobe iz svog okruženja o osobnim pravilima za život, ta pravila pribilježiti i ponijeti sa sobom na naredni dvostruki sat.

Drugi se dvostruki sat mogao provesti prema planu a učenici i učenice su ga pozitivno prihvatili. Bilo je moguće dosegnuti sve središnje nastavne ciljeve i realizirati neke od općenitih parcijalnih ciljeva u estetskom, afektivnom, kognitivnom, prema aktivnostima usmjerrenom i duhovnom području.

Faza „Istina u spisima svjetskih religija“ zasluživala bi više vremena. Intenzivna rasprava o rezultatima i odgovorima na pitanja bila je samo donekle moguća, pa su zanimljivi rezultati bili doduše prezentirani, ali nažalost jedva prezentirani.

*No, radne su zadaće
unatoč tome ispunjene,
pa su se rezultati mogli
zapisati.*

3.4 Sati 5+6: Projekt: Konceptacija zajedničkog svjetskog etosa

Vrijeme	Faze rada	Metodološki tijek	Organizacija /mediji
9.35 10'	Uvod: Pjesma	Svira pjesma „Zieh deinen Weg“ [„Idi svojim putem“] (Grönemeyer) Učenici i učenice slušaju pjesmu i potom čitaju tekst (M 8) Na to se nadovezuje rasprava	Plenum CD-player Ploča GR Prezentacija
9.45 30' (1) 5' (2) 5' (3) 10' (4) 5' (5/6) 5'	Glavni dio I: Rad s prikupljenim pravilima	Učenici i učenice se potom dijele u pet skupina i započinju radne faze: 1) Predstaviti prikupljena „zlatna pravila“ 2) Diskutirati o pravilima 3) Koncipirati kategorije za pravila 4) Pronaći oblik etosa 5) Stručna runda 6) Stručna rasprava (Rad se u skupinama u sklopu svakog koraka kratko prekida. Ove, naročito važne, faze moraju se organizirati fleksibilno. Učenici i učenice ne smiju doći pod vremenski pritisak)	
10.15 20'	Glavni dio II: Kategorije u plenumskoj raspravi	Stručnjaci na ploči pišu kategorije oblikovane u svojoj skupini. Dva voditelja rasprava (dobrovoljci ili izabrani) vode plenumsku raspravu: a) Izglasavamo temeljne kategorije b) Izglasavamo jednu formu	Plenum Ploča
10.35 20' (1)10' (2)10'	Glavni dio III: Upute u plenumskoj raspravi	Od plenuma u skupine: 1) U svojim skupinama za svaku kategoriju formulirajte osnovno načelo 2) Ispišite osnovna načela na ploči Nakon što je za svaku oblikovanu kategoriju formulirano osnovno načelo, uspjela osnovna načela biraju se u plenumu.	GR Ploča

10.55 10' (1)5' (2)5'	Glavni dio IV: Projekt svjetskog etosa	Podastire se zajednički koncipiran etos Podastire se Deklaracija o svjetskom etosu iz 1993. 1) Predstavljanje „projekta svjetskog etosa“ 2) Zaključno promišljanje	LV/SD DVD-klip

U sklopu ovog dvostrukog sata učenici i učenice trebaju koncipirati zajednički svjetski etos. Da bi mogli dosegnuti taj cilj, učenici i učenice trebaju posegnuti za stečenim znanjima i razmotriti svoja dosadašnja iskustva s ovom tematikom.

Predočeni dvostruki sat projektnog je karaktera jer učenici i učenice većinu vremena rade na osobnom svjetskom etosu, i to samostalno i u različitim konstellacijama. Unatoč svekoliko fleksibilnosti, koju takav sat projektnog karaktera mora pružiti, za uspjeh Projekta od temeljne je važnosti jasna struktura radnih koraka.

Ovaj dvostruki sat počiva na dosadašnjim satima Nastavne cjeline, pa na toj osnovi učenike i učenice premješta sada u novu poziciju u sklopu koje će moći vršiti ulogu sastavljača svjetskog etosa.

Kao uvod u tematiku pušta se pjesma „Zieh deinen Weg“ [„Idi svojim putem“]²⁵ (M 8). Učenici i učenice čitaju i tumače tekstove i komentare interpretatora. Zadatak, koji je planiran neposredno nakon toga, glasi ovako: „Opisite svoje misli o toj pjesmi i misli umjetnika.“ Pojedini učenici i učenice već poznaju pjesmu a većina se razreda očituje pozitivno o glazbi i sadržaju. U sklopu nekoliko javljanja za riječ, naročito je istaknuta ideja da se svoje osobne vrijednosti predaju svojoj djeci u formi pjesme: „To je jedna vrsta osobnog etosa – od roditelja za djecu....“ Učenici i

učenice raspravljaju zasebno o pojedinim vrijednostima iz teksta i uspostavljaju poveznice s temom svjetskog etosa. Rezultati se rasprave zapisuju na ploči. Meditativna atmosfera pruža uspiš početak za naredni projekt. Učenici i učenice se ponovno nalaze u toj tematiki i raspravljaju o vrijednostima i uvjerenjima u horizontu zajedničkog etosa. Glazbeni i osobni uvidi u svijet umjetnikovih vrijednosti i rasprava do kojih potom dolazi promiču afektivne i kognitivne procese učenja.

Razred se potom dijeli u pet skupina i upoznaje s radnim koracima i procesima. Zadaće 1-4 (pogledaj tabelu) sažeto se pojašnjavaju i ustanovljuje se vremenski okvir. Rad u skupinama se potom u sklopu svakog koraka kratko prekida kako bi se kratko proveo upit o stanju rada.

*Ovi se vrlo važni koraci
moraju organizirati
fleksibilno. Učenici i
učenice ne smiju doći pod
vremenski pritisak.*

Iz tog je razloga vremenski okvir ograničen a razdoblja za rad s obzirom na pojedine korake preporučena. No, učenici i učenice mogu svoj rad i unutar tog okvira fleksibilno organizirati. Razred je više puta dokazao da može samostalno raditi i da

²⁵ Grönemeyer, 2002.

je u stanju vremenski organizirati radne procese. Na toj pozadini započinje rad na Projektu:

⚙️ Faza I

(1) Podastrite „zlatna pravila“, koja ste prikupili u svom okruženju. Smijete, ali ne morate, obznaniti tko je njihov autor.

(2) Raspravljajte o sakupljenim „zlatnim pravilima“. Što mi se čini naročito dobrom, a što ne? Što nedostaje?

U prvom redu u skupinama treba prikupiti, prodiskutirati i svrstati sakupljena „zlatna pravila“ iz okruženja učenika i učenica. U tom sklopu treba raspraviti i prihvatići perspektive drugih. Za vrijeme zamjećivanja posve različitih pravila i razmatranja pojedinačnih priloga, učenici i učenice izvršavaju estetske i kognitivne procese rada.

(3) Pokušajte koncipirati kategorije u koje možete svrstati Pravila, na primjer štedljivost... Svrstajte sakupljena pravila u te kategorije. Koncipirajte vlastite kategorije koje eventualno još uvijek nedostaju.

(4) Pokušajte pronaći mogući oblik za zajednički etos

- a. Koliko pravila odnosno kategorija?
- b. Oblik(ovanje) (na primjer stil Dekaloga)

U sklopu narednih koraka učenici i učenice rade s razmotrenim pravilima i koncipiraju kategorije za svoje priloge.

Za vrijeme tog procesa učenici i učenice trebaju preraditi sakupljeni materijal i učiniti ga pristupačnim za razred. Pored toga, učenici i učenice trebaju svoje rezultate proširiti na temelju svojih vlastitih kategorija. Na osnovi svojih rezultata skupine potom trebaju razmisliti o tome koji bi oblik mogao dobiti zajednički etos. Učenici i učenice su vrlo dobro savladali taj prvi dio skupnog rada. Sve skupine rade angažirano, pa se neprestano mogu promatrati energični razgovor i rasprave. Naročito je dobro prihvaćeno podastiranje i upoznavanje osobnih „zlatnih pravila“ iz okruženja učenika i učenica. Krug ispitanika od strane učenika i učenica pokazuje u kojoj mjeri predano rade na ovom projektu. Samo neki od primjera su bake i djedovi, prijatelji, nogometni treneri i učitelji...

U ovom je slučaju menadžment vremena dobro prošao. Svoja radna razdoblja, planirana za zadaće, skupine su oblikovale samostalno i sve su na vrijeme završile. No, unatoč tome dodatno vrijeme bi taj prvi korak poboljšalo, pružajući učenicima i učenicama još više prostora za razgovore. Između 4. i 5. zadatka traže se odnosno biraju dva voditelja rasprave, koje će za vrijeme 5. i 6. zadatka instruirati učitelj.²⁶

(5) Svaka skupina odašilje jednog stručnjaka u susjednu skupinu. Taj stručnjak pojašnjava kategorije i oblik. Skupina raspravlja s njim o rezultatima. Skupina kategorije zapisuje na ploči.

(6) Pronađite sličnosti s rezultatima drugih skupina. Prepoznajete li slične odnosno jednake oblike odnosno okvire?

²⁶ Te instrukcije sadržavaju sljedeće upute: (1) zajednički ćete voditi raspravu, (2) vi ćete biti glasnogovornici, (3) vi ćete pozivati da se drugi javljaju za riječ, (4) vi ćete provesti demokratsko glasovanje i (5) vi ćete za sve na razgovijetan način ustavoviti rezultate.

Stručna runda jamči da će rezultati skupina biti transparentni za cijelokupni razred. Nekoliko učenika i učenica raspolaže mogućnošću prezentirati rezultate i da budu saslušani kao stručnjaci. Pri tome posredovanje rezultata i sadržaja teče na razini učenika i učenica. U sklopu tih radnih procesa za učenike i učenice u skupinama otvaraju se estetske, afektivne i kognitivne dimenzije učenja. Zamjećuju se, prihvacaјu i propituju perspektive drugih. U skupine se u stanovitoj mjeri unose uvjerenja i osjećaji o kojima se zajedno razgovara.

Cijelokupna faza mogla je proteći prema planu i svi su radni koraci ispunjeni unutar vremenskog okvira. No, unatoč tome treba razmisliti ne bi li učenicima i učenicama trebalo osigurati dodatnih 10 minuta kako bi pojedinačne radne procese intenzivnije obradili i za vrijeme promišljanja i rasprava izbjegli vremenski pritisak.

⚙️ Faza II

Plenumska rasprava, koja je sada na rasporedu, usmjerenja je na koncepciju zajednički sačinjenog svjetskog etosa u ozračju samostalnosti i vlastite odgovornosti. U tom sklopu učenici i učenice trebaju (a) koncipirati okvir za svoj svjetski etos, (b) na temelju sakupljenih kategorija formulirati „zlatna pravila“ i (c) tijekom demokratskog procesa opredijeliti se s obzirom na prihvaćanje pravila u svoj svjetski etos.

Za voditelje plenumske rasprave dobrovoljno se javljaju tri učenika koji će vršiti službu voditelja rasprave. Nakon kratke rasprave u plenumu, koja se tiče načina postupanja tijekom stvaranja etosa, razred zaključuje da će prvo sve više puta spominjane kategorije sakupiti na ploči.

Te se kategorije (ljubav prema bližnjem, pravednost, svijest o dužnostima i poštjenje) prihvacaјu izravno u konačnu zbirku kategorija. O svim se drugim kategorijama raspravlja u plenumu i potom se stav o njima zauzima tijekom demokratskog glasanja.

Na taj se način u konačni kanon prihvacaјu još kategorije veselje i nepokolebljivost. Ne prihvacaјu se kategorije optimizam, marljivost, izdržljivost...

Razred se opredjeljuje i s obzirom na jezično oblikovanje izabranih kategorija. Formulacije treba razumjeti kao preporuke. Proces opredjeljivanja teče brzo i vrlo samostalno. Poslije kratkih početnih poteškoća počinje poletno i energično. Te su početne poteškoće očekivane. Učitelj se ne upliće u situaciju.

Razred prihvata voditelje rasprave i kasnije pozdravlja s pljeskom. Svi učenici i učenice sudjeluju žustro i energično pri izborima, pa razred sačinjava šest osnovnih kategorija kao temelj za svoj etos.

Faza III

Nakon što je razjašnjeno sve s obzirom na kategorije i forme, učenici i učenice se iznova sastaju u skupinama kako bi za svaku izabranu kategoriju formulirali osnovna načela i u konačnici izabrali po jedno osnovno načelo za svaku kategoriju unutar grupe.

Formulirana osnovna načela radne skupine potom zapisuju na ploči, pa se odigrava druga plenumska rasprava i glasanje. Na koncu te faze učenici i učenice su dovršili svoj zajednički etos:

1) Nepokolebljivost

→ Bori se za svoje ciljeve jer do njih možeš dosegnuti jedino na taj način!

2) Ljubav prema bližnjem

→ Ljubav počiva na uzajamnosti!

3) Istina

→ Istina uvijek pobjeđuje!

4) Pravednost

→ Razlikuj pravo od pravičnosti!

5) Veselje

→ Uživaj u životu i usvoji sve što možeš!

6) Svijest o dužnostima

→ Nema nagrade bez marljivosti!

Taj se etos smatra zajedničkim etosom razreda.

Tu posljednju fazu učenici i učenice proživljavaju vrlo snažno. Rasprave unutar grupa i u plenumu vode se vrlo angažirano i djelomično emocionalno. Osnovna se načela argumentima osnažuju ili kritiziraju. Mnogi se učenici i učenice zauzimaju za stanovite ideje i formulacije. Zajednički se etos na koncu stvara na demokratski način. Svi učenici i učenice podupiru taj način opredjeljivanja a svi su svoja mišljenja prije glasovanja mogli jasno zastupati u plenumu. Nakon što se dovršeni svjetski etos nalazi na ploči, rezultati i poduzeti rad na sve moraju nakratko ostaviti dojam. Nakon tih faze promišljanja dopuštaju se prva javljanja za riječ, pa se o zajedničkom radu promišlja tijekom kraće runde pružanja povratnih informacija: „Bilo je puno posla, ali mislim da je to dobro.“ Za vrijeme promišljanja mnogi učenici i učenice pokazuju da su ponosni s obzirom na rezultate i naglašavaju da je to zajednički rad razreda: „To smo bili mi. Mi smo to učinili.“ Nekoliko učenika i učenica napominje da se ne vide iza svih uputa, ali rezultat prihvataju kao zajedničko stajalište. Pojedini učenici i učenice daju do znanja da su iznenađeni kategorijama „svijest o dužnostima“ i „nepokolebljivost“, no većina je suglasna oko njihovog značenja: „Ako svi ispunjavaju svoje dužnosti i teže za jasnim ciljevima, bit će bolje.“ Sve u svemu, svi su sudionici i sudionice vrlo zadovoljni s ostvarenim postignućem. Kao zaključak ovog sata, sada treba predstaviti i razmotriti projekt svjetskog etosa i Deklaraciju o svjetskom etosu Parlamenta svjetskih religija iz 1993.

²⁷ Spurensuche. Die Weltreligionen auf dem Weg.

Predstavljanje se odigrava u formi nastavnog predavanja uz pomoć DVD-klipa²⁷. Učenici i učenice se upoznaju sa Zakladom svjetskog etosa, slušaju Deklaraciju o svjetskom etosu i doznavaju za zasjedanje Parlamentu svjetskih religija u Chicagu 1993. U tom se sklopu naglas čita Deklaracija o svjetskom etosu i zajednički koncipiran etos.

Dakako, energičan rad na stvaranju zajedničkog etosa i s tim povezane rasprave zahtijevale su nešto više vremena nego što je to bilo planirano, tako da se od prikazivanja DVD-klipa odustaje. Za vrijeme nastavnog predavanja posreduju se osnovne informacije o temi svjetskog etosa a Deklaracija o svjetskom etosu zajednički se čita naglas s učenicima i učenicama. Na moje iznenađenje niti jedan učenik i niti jedna učenica ranije nisu čuli za svjetski etos. U skladu s tim, razred pokazuje da je iznenađen time da već postoji svjetski etos svjetskih religija. Na toj se pozadini zanimanje za sadržaj tog svjetskog etosa čini još većim, pa razred Deklaraciju o svjetskom etosu sluša vrlo zainteresirano. Na koncu se Deklaracija o svjetskom etosu i zajednički etos mogu promatrati istodobno. Na to se neposredno nadovezuje komparacija s obzirom na razlike i sličnosti.

„Sat posvećen projektu koncipiranja svjetskog etosa“ zasniva se na radu učenika i učenica u različitim skupinama i konstelacijama u ozračju samostalnosti i vlastite odgovornosti.

Te radne procese u nastavku treba sažeto razmotriti:

Izabrani oblici rada za učenike i učenice nisu problem, pa su pozitivno prihvaćeni. Izgleda da je na razred motivirajuće djelovala činjenica da je razred kao zajednica odgovoran za čitav proces i da su radni procesi i vremenska razdoblja organizirani u stanovitoj mjeri fleksibilno i otvoreno.

„To će biti naš rad – to će biti naši rezultati – to će biti naš zajednički etos!“ S tom se najavom učenici i učenice spremaju za procese i motiviraju za Projekt. Tu ponudu razred prihvata zahvalno, radi vrlo predano i samostalno, pokazujući se angažiranim u svim procesima.

Radni oblici su dobro pretočeni u praksu, pri čemu se plodonosnim pokazuju naročito stručne runde i plenumske rasprave. Učenici i učenice argumentiraju promišljeno i vode zanimljive rasprave koje su neprestano obilježene obzirnošću i poštovanjem. Sve u svemu, razred njeguje vrlo prijateljsko i kolegijalno ponašanje. U različitim oblicima rada i dimenzijama učenja učenici i učenice mogu nanovo iskusiti sebe i svoje uloge u razredu. Tijekom rada razred razvija osjećaj odgovornosti i pokazuje istinski osjećaj za zajedništvo.

Preostaje kritički napomenuti da je planirano vrijeme za radne faze ovog projekta odmjereno vrlo strogo. Doduše, vremenskog se plana može pridržavati, ali bi dobro došla kraća pauza ili dodatno vrijeme za razgovore i rasprave. Potrebno je razmisliti o tome bi li predstavljanje „projekta svjetskog etosa“ trebalo s konca sata prebaciti u naredni sat.

3.5. Sati 7+8: Naš svjetski etos sučelice problemima našeg svijeta

Završni sat učenicima i učenicama u prvom redu treba pružiti mogućnost promišljanja i kritičkog razmatranja etosa koji su koncipirali. Za vrijeme prve faze promišljanja razred izražava svoje mišljenje i opisuje svoje osjećaje s obzirom na etos koji su zajednički koncipirali. Učenici i učenice naročito naglašavaju zajednički postupak i suradnju u razredu, pri čemu zajednički svjetski etos znatno dobiva na važnosti. Nadovezujući se na to promišljanje, sada se razmatra o tome kako taj etos može pomoći svijetu. U tom sklopu učenici i učenice razvijaju i kritiku ideje svjetskog etosa: „Pa on proizlazi samo iz našeg kulturnog kruga – i iz naše religije.“ Razred zapaža da je pretakanje ideje svjetskog etosa u praksi problematično, da njihov zajednički etos ne može polagati pravo na reprezentativnost i da se ideja etosa može tumačiti čak i ekskluzivno, pa time i u smislu marginalizacije. U sklopu nastavnog razgovora razred potom raspravlja o smislu i problematici svjetskog etosa, oslanjajući se na svoja znanja od ranije.

No, unatoč svekolikoj kritici za vrijeme rasprava prevladavaju pozitivne asocijacije.

Zajednički etos može predstavljati pomoći u životu, smjerokaz i temelj mira.

„Uz njegovu pomoć možemo se uhvatiti u koštač s problemima, pa probleme čak i odstraniti.“ „On jača smisao za zajedništvo.“

U sklopu narednog koraka učenici i učenice se bave „Predavanjem o svjetskom etosu“ Tonyia Blaira (M 9) kako bi razmotrili druge aspekte rasprave o svjetskom etosu. Razlučuju se, diskutiraju i bilježe problemi i sugestije za njihovo rješenje koje je Blair tematizirao. Učenici i učenice prepoznaju temeljne nakane Govora i prezentiraju sugestije za rješenje problema koje samostalno vrednuju. Pri tome engleski materijal ne predstavlja ozbiljan problem, a poteškoće se zajednički rješavaju. Blairov se govor načelno bavi pitanjima globalizacije i pluralnosti. Na toj pozadini učenici i učenice trebaju uočiti i analizirati izazove koji nastaju na temelju kulturne i religijske pluralnosti. Energično se raspravlja o aktualnim problemima i povezanostima sa svijetom života, pri čemu se detektiraju pozitivni i negativni aspekti pluralizacije. Učenici i učenice zamjećuju temeljne čimbenike: „...pluralnost nam može pomoći da druge bolje razumijemo.“ „Predrasude će nestati ako s drugima budemo razgovarali.“ „No, ne uzrokuje li pluralnost upravo i terorizam?“ Odgovori učenika se potom povezuju sa zajedničkim etosom: „Može li u slučaju tih izazova pomoći naš etos?“ O tome se pitanju vrlo energično raspravlja. Pri tome učenici i učenice naglašavaju važnost zajedničkih vrijednosti. No, zapažaju i to u kojoj se je mjeri problematično usuglasiti oko zajedničkog etosa s kojim svi trebaju biti zadovoljni. U tom se kontekstu čita naglas pri povijest o Hassibu (M 10), pružajući na taj način zastrašujući primjer nepoštivanja zajedničkog etosa. Hassib Hussein je sudjelovao u terorističkim napadima u Londonu 2005.

Učenici i učenice raspravljaju o problemu terorizma na pozadini zajedničkih vrijednosti i religiozne pluralizacije. Razred se pokazuje vrlo potresenim tom pričom i pokušava angažirano pronaći poveznice i razjašnjenja.

*Rasprava o terorizmu,
koja se pojavila već
tijekom prvog dvostrukog
sata, na ovom se mjestu
može produbiti. U tom
se sklopu kompariraju
Biblja i Kur'an s obzirom
na zajedničke vrijednosti,
pri čemu se naročito traga
za pravilima nenasilja
(M 11).*

Odvija se intenzivna rasprava a učenici i učenice pokazuju da su vrlo motivirani. Pri tome se u argumentaciju uvjiek iznova uključuju zajedničke ideje o nenasilju u spisima religija.

Nakon toga, a u sklopu meditativnog zaključka, učenici i učenice još jednom promišljaju o svjetskom etosu svjetskih religija, zajednički koncipiranom etosu i značenju osnovnih vrijednosti u globalnom društvu.

Posljednji dvostruki sat Nastavne cjeline mogao se provesti prema planu a učenici i učenice su ga prihvatali pozitivno. Bilo je moguće doseći sve središnje nastavne ciljeve i realizirati neki od općenitih parcijalnih ciljeva u estetskom, afektivnom, kognitivnom, na aktivnost usmjerenom i duhovnom području. Za učenike i učenice naročito je vrlo snažna bila priča o Hassibu Husseinu i suslijedna komparacija Biblije i Kur'ana. Svi su se

radni koraci odnosili na zajednički etos, pa je bilo lijepo zapaziti u kojoj je mjeri učenicima i učenicama bio važan njihov zajednički rezultat. Na koncu sata razred je izrazio želju za izlaganjem zajedničkog etosa, pa je u tu svrhu tijekom narednog slobodnog sata napravljen pomoći pregradni zid na kojem je zajednički etos potom izložen u školi. Ta reakcija pokazuje u kojoj je mjeri u razredu snažno prihvaćen projekt svjetskog etosa i ideja zajedničkog rada. Dosta učenika i učenica, ali i kolega i kolegica raspitivalo se kasnije u razredu i kod mene o Izložbi i Projektu.

4. Zaključno promišljanje

Nastavna cjelina „Zajednički etos sučelice problemima našeg svijeta“ predstavlja izazov kako za učenike i učenice tako i za učitelje i učiteljice. Teme Nastavne cjeline u svakom su trenutku predodžbe o etičkim i moralnim vrijednostima u globalnim i osobnim povezanostima, pa zahtijevaju energično razmatranje i rasprave od strane svih sudionika.

*Zajednička izrada
svjetskog etosa otvara
osobne uvide u životni
svijet suradnika i
omogućuje upoznavanje na
posve novoj razini.*

Za vrijeme različitih procesa učenja i rada u sklopu Nastavne cjeline, učenici i učenice se suočavaju s „idejom svjetskog etosa“, razmatraju „projekt svjetskog etosa“ i izlažu se pitanjima i izazovima društva, koje je obilježeno religioznom pluralnošću.

U tom se sklopu mogu tematizirati problemi našeg vremena i raspravljati o sugestijama za njihovo rješenje.

Citat od jednog učenika pruža dobar obrazac s obzirom na ovaj Projekt: „Bilo je puno posla – ali vjerujem da je vrijedilo.“

No, u tom citatu je oslovljen i osnovni problem Nastavne cjeline. Veoma mnogo posla u kratkom vremenu. Čak i kad se pridržava svih vremenskih rokova, neke faze Nastavne cjeline unatoč tome zaslužuju malo više vremena. Duže faze promišljanja i rasprava Nastavnu cjelinu mogu učiniti još intenzivnjom.

Parlament svjetskih religija naglašava zajedničku „odgovornost za bolji svjetski

poredak“. Učenici i učenice postat će svjesni te odgovornosti ako budu promišljali osobne vrijednosti, upoznavali uvjerenja drugih, istraživali druge religije i koncipirali zajednički svjetski etos sučelice problemima našeg svijeta.

Intenzivno učenje o religijama i učenje od religija može se dogoditi kad se učenici i učenice bave spisima, vrijednostima i tradicijama svjetskih religija, pa o njima raspravljaju u horizontu zajedničkog etosa. U tom nastavnom okruženju učenici i učenice mogu osnažiti i razviti svijest o svojoj osobnoj odgovornosti u društvu i u svijetu.

5. Literatura

- A. Biesinger (ur.), *Solidarität als interkulturelle Lernprozeß*, Münster, 2005.
- A. Biesinger, *Wie der Religionsunterricht Zukunft hat – Kognition, Emotion und religiöse Handlungsorientierung*, u: Theologische Quartalsschrift , 179/1999.
- B. Asbrand & A. Scheunpflug, *Zum Verhältnis zwischen interreligiösem, interkulturellem, ökumenischem und globalem Lernen*, u: P. Schreiner & U. Sieg & V. Elsenbast, *Handbuch interreligiöses Lernen*, Gütersloh, 2005, str. 268-281.
- Bundesverband der katholischen Religionslehrer und Religionslehrerinnen an Gymnasien e.V. Interreligiöses Lernen*, u: Religion sunterricht an höheren Schulen Düsseldorf, 2006.
- C. Knoblauch, *Interreligiöses Lernen beginnt an den Wurzeln*, Ostfildern, 2010.
- C. P. Sajak, *Das Fremde als Gabe begreifen. Auf dem Weg zu einer Didaktik der Religionen aus katholischer Perspektive*, Berlin/Hamburg/Münster, 2005.
- C. P. Sajak, *Interreligiöses Lernen im konfessionellen Religionsunterricht? Auf der Suche nach einer katholischen Didaktik der Religionen*, u: Religionspädagogische Beiträge, 48 (2002), str. 83-96.
- C. T. Scheilke, *Interreligiöses Lernen in der Schule*, u: Praktische Theologie, 38 (2003) 2, str. 109-116.
- D. Haynes, *Terror in London*, SAPA, 2005.
- F. Schweitzer & R. Englert & U. Schwab & H. G. Ziebertz, *Entwurf einer pluralitätsfähigen Religionspädagogik*, Freiburg, 2002.
- G. Neuhaus, *Kein Weltfrieden ohne christlichen Absolutheitsanspruch. Eine religionstheologische Auseinandersetzung mit Hans Küngs "Projekt Weltethos"*, Freiburg, 1999.
- H-G. Ziebertz, *Interreligiöses Lernen und die Pluralität der Religionen*, u: F. Schweitzer & R. Englert & U. Schwab & H. G. Ziebertz, *Entwurf einer pluralitätsfähigen Religionspädagogik*, Freiburg i. B., 2002, str. 121-143.
- H-G. Ziebertz, *Religious education in a plural western society: problems and challenges*, Münster/Hamburg, 2003.
- H-G. Ziebertz, *Religiöse Lernprozesse und religions theologisches Bewusstsein*, u: J. van der Ven & H-G. Ziebertz (ur.), *Religiöser Pluralismus und interreligiöses Lernen*, Theologie und Empirie, sv. 22, Kampen/Weinheim, 1994, str. 233-275.
- H. Küng, *Projekt Weltethos*, München, 1990.
- H. Küng, *Wissenschaft und Weltethos*, München, 1998.
- H. Küng, *Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung*, Freiburg, 2002.
- H. Küng & J. van Ess & H. von Stietencron & H. Bechert , *Christentum und Weltreligionen – Islam, Hinduismus, Buddhismus*, München/Zürich, 1984.
- H. Küng & K. J. Kuschel (ur.), *Erklärung zum Weltethos*, München, 1990.
- H. Küng & K. J. Kuschel (ur.) *Weltfrieden durch Religionsfrieden – Antworten aus den Weltreligionen*, München/Zürich, 1993.
- J. Lähnemann, *Evangelische Religionspädagogik in terreligiöserin Perspektive*, Göttingen, 1998.
- J. Lähnemann, *Unterrichtsprojekte Weltethos*, sv. 2, Hamburg, 2000.

- K. E. Nipkow, *Bildung in einer pluralen Welt*, sv. 2, Religionsunterricht im Pluralismus, Gütersloh, 1998.
- K. E. Nipkow, *Ziele interreligiösen Lernens als mehrdimensionales Problem*, u: J. van der Ven & H. G. Ziebertz (ur.), Religiöser Pluralismus und interreligiöses Lernen, Theologie und Empirie, sv. 22, Kampen/Weinheim, 1994, str. 197-232.
- Kirchenamt der EKD (ur.). *Identität und Verständigung. Standort und Perspektiven des Religionsunterrichts in der Pluralität. Eine Denkschrift der Ev. Kirche in Deutschland*, Gütersloh, 1994.
- K. Lehmann, *Das Christentum – eine Religion unter anderen? Zum interreligiösen Dialog aus katholischer Perspektive. Eröffnungsreferat bei der Herbst-Vollversammlung der Deutschen Bischofskonferenz in Fulda*, Bonn, 2002, str. 22-27.
- Ministerium für Bildung, Jugend und Sport, *Rahmenlehrplan Lebensgestaltung-Ethik-Religionskunde*, Land Brandenburg, 2004.
- Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, *Bildungsplan. Allgemein bildendes Gymnasium*, Baden/Württemberg, 2004.
- P. Schreiner & U. Sieg & V. Elsenbast, *Handbuch interreligiöses Lernen*, Gütersloh, 2005.
- R. Spaemann, *Weltethos als „Projekt“*, u: Merkur – Zeitschrift für europäisches Denken, broj 9/10, Stuttgart, 1996.
- Qualification and Curriculum Authority. *The non-statutory national framework on Religious Education*. London, 2004.
- S. Leimgruber, *In der Begegnung mit Muslimen lernen. Chancen interreligiösen Lernens im Religionsunterricht der Sekundarstufen I und II*, u: Bundesverband der katholischen Religionslehrer und Religionslehrerinnen an Gymnasien e.V. Religionsunterricht an höheren Schulen, Düsseldorf, 2006, str. 246-254.
- S. Leimgruber, *Interreligiöses Lernen*, München, 2007.
- S. Leimgruber, *Neue Perspektiven interreligiösen Lernens*, u: Stimmen der Zeit, München, 6/2007, str. 363-374.
- Stiftung Weltethos, *Weltreligionen – Weltfrieden – Weltethos*, Tübingen, 2000.
- W. Hauffmann, *Dialog mit pädagogischen Konsequenzen? Perspektiven der Begegnung von Christentum und Islam für die schulische Arbeit – ein Vergleich der Entwicklungen in England und der Bundesrepublik Deutschland*, Päd. Beiträge zur Kulturgegenung, sv.13, Hamburg, 1993.
- W. Weiße (ur.), *Vom Monolog zum Dialog. Ansätze einer interkulturellen dialogischen Religionspädagogik*, Münster/New York, 1996.

Internetski izvori:

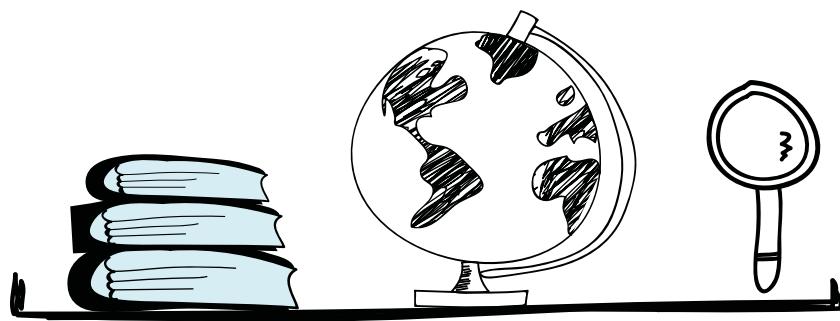
- <http://www.wdr.de/themen/kultur/religion/weltreligionen>
<http://www.spiegel.de/panorama/justiz 2005>
<http://www.planetwissen.de/pw/Artikel,B8377A516A4503F5E034080009B14B8F.html>
<http://www.stern.de/politik/panorama/:Explosionen-U-Bahn-Netz-Gro%DFer-Terroranschlag-London/542742.html>
<http://www.tdh.de/content/themen/weitere/kindersoldaten/index.htm>

6. Dodatak

M 1

Sati 1+2: Svjetske religije i etos

Nastavna koncepcija Christopha Knoblaucha							
Datum: 23. 9. 2008.	Predmet: Religija	Razred: 11	Vrijeme: 9.35 – 11.05	Prostor: 104	Učenici i učenice: 32		
Nastavna cjelina: Projekt svjetskog etosa				Sati unutar nastavne cjeline: 1+2			
Tema sata: Svjetske religije i svjetski etos							
Nastavni ciljevi: Učenici i učenice trebaju...							
⌚ Ponoviti, preraditi i razmotriti temeljna znanja o svjetskim religijama ⌚ Razmotriti etičke norme i moralne predodžbe u svjetskim religijama ⌚ Proučiti i prodiskutirati probleme i krize u području škole, prirode, religije i društva ⌚ Približiti se pojmu etosa i pronaći zajedničke definicije ⌚ Analizirati i komentirati osnovna „zlatna pravila“ u kontekstu svjetskih religija ⌚ Pripremiti zadatak koncipiranja zajedničkog etosa							

Vrijeme	Cilj/nakana	Metodološki tijek	Organizacija/ mediji
9.35 5'	Uvod: Glavni dio I: Izložba ⌚ Učenici i učenice samostalno proučavaju sadržaje i uvjerenja različitih religija na temelju promatranja. ⌚ Učenici i učenice ustanovljuju točku po točku sadržaje koje smatraju važnim. Selekcija informacija. ⌚ Učenici i učenice se senzibiliziraju za različite religije s obzirom na njihovu percepciju.	Projicira se Kolaž religija. Kratko razmatranje Kolaža. „Opišite svoje dojmove. Što možete zapaziti, što objasniti?“ Izložba svjetskog etosa u našem školskom razredu: „Religije ovog svijeta danas su kod nas u gostima. Slobodno hodaj okolo i sakupi informacije o različitim religijama koje vam izgledaju zanimljive i važne.“ ⌚ Raspolažete s 25 minuta ⌚ O svakoj religiji pronađite makar 5 informacija ⌚ Uzmite list papira i olovku i krenite u potragu Učenici se po učionici kreću slobodno i zaokupljeni su s izložbenim plakatima. Neukočena i otvorena atmosfera (s glazbenom pratnjom) treba poduprijeti i potaknuti perceptivnu sposobnost učenika i učenica. Učenici i učenice bilježe svoje osobne dojmove i informacije.	UG Kolaž se projicira SA Izložba se postavi u školskom razredu. Učenici i učenice se kreću slobodno kao na pravoj izložbi. Glazbena pratnja. Kolaž, glazba, izložbeni plakat, izložbeni prostor.

10.00 15'	Glavni dio II: Razmatranje sadržaja izložbe ⌚ Učenici i učenice pokušavaju svrstati i formulirati svoje prikupljene dojmove. ⌚ Učenici i učenice zajednički sakupljaju vrlo različite dojmove i zapažanja. ⌚ Učenici i učenice ponavljaju aktivno i pasivno sadržaje Izložbe. ⌚ Učenici i učenice razlikuju različite religije i opažaju prve razlike i sličnosti. ⌚ Učenici i učenice razvijaju spoznaju: „Sve religije raspolažu stanovitim pravilima, zapovijedima, mudrostima, preporukama...“ Učenici i učenice razmatraju i formuliraju svoje osobne rezultate zajedno s razredom. Na ploči se oblikuju kategorije za informacije koje služe za zapisivanje rezultata a trebaju učiniti jasnijim paralele između religija.	Kategorije učenika i učenica u svrhu zapisivanja rezultata: „Izrecite nekoliko informacija koje ste sakupili. Informacije pokušajte svrstati u jednu kategoriju – na primjer razvoj, tradicija, pravila...“ Nakon sakupljanja rezultata: „Ocijenite vaš zajednički rad. Prodiskutirajte svoje dojmove.“	SA/GR/UG Ploča

10.15 10'	Glavni dio III: Pojašnjenje pojma „etos“ ⌚ Na temelju promišljanja i zapisivanja rezultata učenici i učenice uočavaju da sve religije zastupaju etičke predodžbe. ⌚ Učenici i učenice se kreativno i samostalno bave s pojmom etosa. ⌚ Učenici i učenice upoznaju s definicijama pojma etos. ⌚ Učenici i učenice raspravljaju o tome pojmu.	Prijelaz: „Na osnovi naših dojmova i našeg prikupljanja informacija uočavamo da sve religije zastupaju stanovite etičke predodžbe. Sve religije posjeduju etos.“ ⌚ Razmislite o svojoj vlastitoj definiciji za riječ etos ⌚ Definicije: Etos (grčki): navike, cjelokupno moralno držanje nekog pojedinca ili skupine. Prikupljanje nekoliko definicija i komparacija s definicijama iz leksikona.	LV/UG Folija s definicijama
10.25 30'	Glavni dio IV: Učenici i učenice se bave s aktualnim problemima ovog svijeta. ⌚ Učenici i učenice se senzibiliziraju za različite krize našeg vremena. ⌚ Učenici i učenice razmatraju, raspravljaju i prezentiraju aktualne probleme iz svog okruženja i svijeta. ⌚ Učenici i učenice promišljaju o značenju etičkih pravila i normi kao i koristima globalnog etosa.	„U različitim smo religijama pronašli neke zajedničke norme. U kojem sklopu etos u religijama može biti koristan?“ Formira se pet skupina koje se suočavaju s tekstovima o problemima iz područja škole, okruženja, društva, prirode i religije. „1) Pročitajte i prodiskutirajte tekstove u svojoj skupini. 2) Prezentirajte tu problematiku razredu 3) Predstavite sugestije za njihovo rješenje.“	Tekstovi

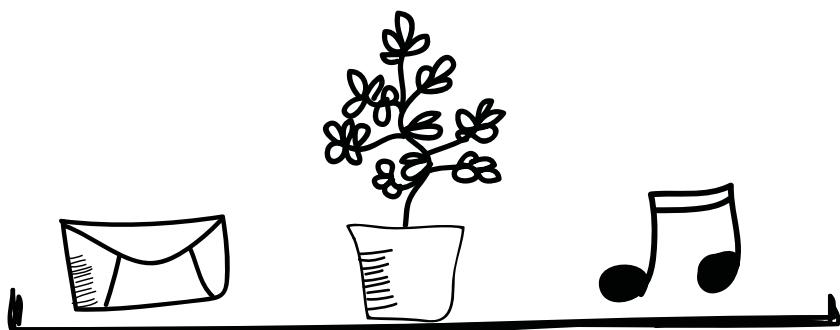
10.55 10'	Završetak: Sažetak – Zlatna pravila religija ⌚ Učenici i učenice se upoznaju s pojmom „zlatnog pravila“. ⌚ Učenici i učenice razmatraju o zlatnim pravilima religija. ⌚ Učenici i učenice čitaju zlatna pravila religija. ⌚ Učenici i učenice se opuštaju u mirnoj i otvorenoj atmosferi, otvarajući se za zlatna pravila. ⌚ Učenici i učenice razvijaju duboko razumijevanje za zlatna pravila.	U razredu se zajednički razgovara o zlatnim pravilima religija – razmatraju se pravila i sadržaji. U opuštenoj atmosferi (sjedenje u krugu) zajednički se naglas čitaju zlatna pravila (kao ploča) religija. Pravila idu ukrug a svaki učenik odnosno učenica čita jedno pravilo. Glazba prati to kruženje a neprestano ponavljanje unosi meditativne aspekte.	SA/UG Sjedenje u krugu, glazba, zlatna pravila kao ploča.

Bilješke:

Sati 3+4: Zlatna pravila u našem okruženju

Nastavna koncepcija Christoph Knoblaucha							
Datum: 30. 9. 2008.	Predmet: Religija	Razred: 11	Vrijeme: 9.35	Prostor: 104	Učenici i učenice: 31		
Nastavna cjelina: Projekt svjetskog etosa				Sati unutar nastavne cjeline: 3+4			
Tema sata: Zlatna pravila u našem okruženju							
Nastavni ciljevi: Učenici i učenice trebaju...							
⌚ Razmotriti etičke norme i moralne predodžbe slavnih osoba ⌚ Upoznati, prodiskutirati i razmotriti etičke norme i moralne predodžbe u području škole, prirode, religije i društva ⌚ Proučiti i formulirati osnovne osobne vrijednosti ⌚ Upoznati i raspraviti perspektive svojih školskih kolega i kolegica ⌚ Formulirati prva razmišljanja u odnosu na zajednički etos ⌚ Analizirati i prodiskutirati pojam „istine“ u spisima svjetskih religija ⌚ Pripremiti zadaću koncipiranja zajedničkog etosa							

Vrijeme	Cilj/nakana	Metodološki tijek	Organizacija/ mediji
9.35 10'	Uvod: ⌚ Učenici i učenice se senzibiliziraju uz pomoć slavnih citata za područja a) pravednosti, b) nenasilja, c) partnerstva i d) istinoljubivosti ⌚ Učenici i učenice se motiviraju uz pomoć prezentacije citata koju podupiru slike ⌚ Učenici i učenice se uz pomoć tog kratkog objašnjavajućeg izlaganja pripravljaju za ono što slijedi.	Prezentacija s glazbenom pratnjom. Podastiranje citata u dva navrata.	Citati Računalo/ projekcija
9.45 20'	Glavni dio I: Igra uloga:	Učenici i učenice u skupinama trebaju koncipirati za svaku temu koju tematiziraju citati kratku scenu ili plakat (video-klip) koji može potjecati iz njihovog okruženja (svakodnevica, škola, obitelj, prijatelji...)	GR Prezentacija
10' GR	⌚ Učenici i učenice samostalno stvaraju pozadinu za jedan od citata koja odgovara njihovom životnom svijetu ⌚ Učenici i učenice promišljaju o citatima i prenose ih na svoj životni svijet ⌚ Učenici i učenice mogu kreativno raditi s tom temom i zaigrano raspravljati o svojim iskustvima s dotičnim citatima ⌚ Učenici i učenice se slobodno bave sa središnjim nakanama svjetskog etosa.	„U svojoj skupini koncipirajte kratki igrokaz o svom citatu. Scena se treba odigravati u vašem okruženju. Prisjetite se posljednjeg sata: Naša su tematska područja bila društvo, priroda, religija i škola.“	Ploča Citati
10' PR		1. Raspravite o temi vašeg citata, pronađite krovni poglavari i razmislite o tome na kojim se mjestima susrećete s tom tematikom (društvo, priroda, religija i škola)	

		2. Koncipirajte igrokaz ili plakat (video-klip) pri čemu svi učestvuju 3. Prezentirajte svoje rezultate i komentirajte svoju prezentaciju	
10.05 25' 5' PR 10' GR 5' PL 5' EM	Glavni dio II: Sastavite skalu vrijednosti ⌚ Učenici i učenice promišljaju o svojim osobnim predodžbama o vrijednostima ⌚ Učenici i učenice raspolažu mogućnošću promišljanja u tišini o etičkim normama i moralnim predodžbama u društvu i u svom životu ⌚ Učenici i učenice raspravljaju o osobnim uvidima u skupini i upoznaju se s uvidima drugih ⌚ Učenici i učenice zajednički bilježe središnje točke i sastavljaju rang-listu ⌚ Učenici i učenice raspravljaju o svojim rang-listama i točkama u plenumu i sastavljaju razrednu rang-listu ⌚ Učenici i učenice kompariraju svoju osobnu rang-listu i razrednu rang-listu s rezultatima Emnidove ankete ⌚ Učenici i učenice razmatraju i raspravljaju o svojim rezultatima na pozadini rezultata Emnidove ankete.	„Na pojedinačnim aspektima radili smo u skupinama. Sastavite sada osobnu rang-listu o tome koje se vama vrijednosti s obzirom na vaš život čine najvažnijim.“ 1. 9 točki 2. U skupinama se sastavlja i raspravlja o rang-listi 3. Podastiranje i rasprava rang-lista 4. Sastavite razrednu rang-listu na ploči 5. Komparacija s Emnidovom anketom iz 2006.	SA/GR/UG Ploča

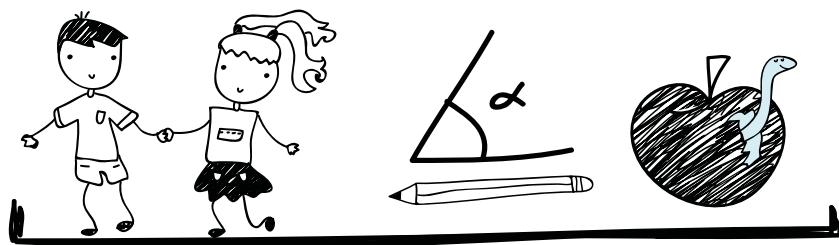
10.30 20' 10' GR 10' RA	Pojam „istine“ u spisima religija ⌚ Učenici i učenice se predano suočavaju s pojmom „istine“ ⌚ Učenici i učenice razmišljaju o pojmu „istine“ na pozadini Emindove studije i svoje osobne rang-liste ⌚ Učenici i učenice istražuju pojam istine u kontekstu svjetskih religija ⌚ Učenici i učenice se bave s kratkim objašnjavajućim izlaganjima iz spisa svjetskih religija ⌚ Učenici i učenice spoznaju važnost pojma „istina“ u svim religijama ⌚ Učenici i učenice uočavaju sličnosti u spisima svjetskih religija ⌚ Učenici i učenice istražuju pojam „istine“ u različitim spisima svjetskih religija	„Radni list ‘Pojam istine u spisima religija’ posreduje vam pojedinačne primjere i pojašnjenja iz spisa svjetskih religija.“ 1. Razmotrite i prodiskutirajte pojam „istine“ s obzirom na rang-listu kod Emnida i s obzirom na vašu osobnu rang-listu 2. Pročitajte i prodiskutirajte pojedinačne pristupe religija pojmu istine: Što vam se naročito dopada, a što manje? 3. Tragajte za sličnostima i razlikama u spisima koje se tiču pojma „istine“.	SA/GR/UG

10.50	Završetak Priprema projekta „Naš svjetski etos“	② Učenici i učenice trebaju upitati tri osobe iz njihovog okruženja o jednom osobnom zlatnom pravilu ② Na temelju tog zadatka kod kuće učenici i učenice se trebaju zaokupiti s temom i stupiti u razgovor s drugima na temelju ankete ② Učenici i učenice trebaju dobiti uvid u predodžbe o moralnim i etičkim vrijednostima drugih Glavni zadatak: „Upitajte 3 osobe iz vašeg okruženja o njihovom osobnom životnom zlatnom pravilu. Zabilježite ta pravila i ponesite na naredni sat.“ Osobe: na primjer roditelji, braća i sestre, prijatelji, učitelji, poznanici, treneri, župnik...	Papir, olovka i glavni zadatak
15'	② Učenici i učenice dobivaju predodžbu o dalnjem tijeku Nastavne cjeline ② Učenici i učenice se upoznaju sa zadatkom koncipiranja zajedničkog etosa ② Učenici i učenice se motiviraju da zajednički koncipiraju etos da bi se suprotstavili problemima našeg svijeta ② Učenici i učenice se upoznaju s procesima koji su nužni za izradu takvog etosa ② Učenici i učenice iznose prve misli o oblikovanju svjetskog etosa		

Bilješke:

Sati 5+6: Zajednički svjetski etos

Nastavna koncepcija Christoph Knoblaucha							
Datum: 7. 10. 2008.	Predmet: Religija	Razred: 11	Vrijeme: 9.35	Prostor: 104	Učenici i učenice: 31		
Nastavna cjelina: Projekt svjetskog etosa				Sati unutar nastavne cjeline: 5+6			
Tema sata: Izrada zajedničkog etosa							
Nastavni ciljevi: Učenici i učenice trebaju...							
⌚ Razmotriti i prodiskutirati sakupljene etičke norme i moralne predodžbe iz vlastitog okruženja ⌚ Koncipirati kategorije za te vrijednosne predodžbe ⌚ Pronaći zajedničke kategorije u razredu ⌚ Usuglasiti se demokratski oko konsenzusa ⌚ Izraditi, raspraviti i razmotriti formulacije za etičke upute ⌚ Razviti zajednički svjetski etos ⌚ Upoznati se s projektom svjetskog etosa i komparirati ga s koncipiranim etosom							

Vrijeme	Cilj/nakana	Metodološki tijek	Organizacija/ mediji
9.35 10'	Uvod:	Svira „Zieh deinen Weg“ [„Idi svojim putem“] (Grönemeyer). Učenici i učenice slušaju pjesmu i čitaju popratni tekst. Na to se nadovezuje rasprava.	Plenum CD-aparat Ploča
9.45 30' (1)5' (2)5' (3)10' (4)5' (5/6)5'	Glavni dio I:	Učenici i učenice se sada dijele u pet skupina i započinju fazu rada: 1. Predstaviti prikupljena zlatna pravila. 2. Prodiskutirati pravila. 3. Koncipirati kategorije za pravila. 4. Pronaći formu etosa. Rad se u skupinama u sklopu svakog koraka kratko prekida. Ove, naročito važne faze moraju se organizirati fleksibilno. Učenici i učenice ne smiju doći pod vremenski pritisak. 5. Stručna runda 6. Stručna rasprava	GR Prezentacija

10.15 20' 20' (1)10' (2)10'	Glavni dio II: ⌚ Učenici i učenice svoje rezultate bilježe na ploči ⌚ Učenici i učenice u plenumu raspravljaju o kategorijama i oblicima ⌚ Učenici i učenice se pokušavaju tijekom demokratskog procesa usuglasiti oko kategorija i oblika ⌚ Učenici i učenice se usuglašavaju oko zajedničkog konsenzusa ⌚ Učenici i učenice promišljaju o svojim rezultatima i onima svojih školskih kolega i kolegica	Stručnjaci zapisuju kategorije oblikovane u njihovoј skupini na ploči. Dva voditelja rasprave (dobrovoljci ili izabrani) vode plenumsku raspravu: ⌚ Opredjelit čemo se za osnovne kategorije ⌚ Opredjelit čemo se za jedan oblik. Plenumska rasprava teče samostalno. Za tijek rasprave odgovorni su instruirani voditelji rasprave. Koliko je to moguće, učitelj nastoji ne mijesati se.	Plenum Ploča GR Ploča
10.35 20' (1)10' (2)10'	Glavni dio III: ⌚ Učenici i učenice kreativno formuliraju odgovarajuća osnovna načela za izabrane kategorije ⌚ Učenici i učenice se usuglašavaju oko zajedničkih osnovnih načela – zajedničkog etosa ⌚ Učenici i učenice promišljaju o svom vlastitom radu u plenumu	Nakon što je razjašnjeno sve u vezi s kategorijama i oblicima, učenici i učenice se vraćaju u svoje skupine. ⌚ U svojim skupinama formulirajte za svaku kategoriju jedno osnovno načelo ⌚ Osnovna načela ispišite na ploči Nakon što je za svaku oblikovanu kategoriju formulirano osnovno načelo, najuspjelija se osnovna načela biraju u plenumu.	

10.55 20' (1)10' (2)10'	Glavni dio IV: Projekt svjetskog etosa ⌚ Učenici i učenice se upoznaju s projektom svjetskog etosa ⌚ Učenici i učenice promatraju svoj svjetski etos u komparaciji ⌚ Učenici i učenice raspolažu mogućnošću postaviti pitanja o projektu svjetskog etosa i o tom projektu raspravljati	Višestruko podastiranje zajednički koncipiranog etosa. Podastiranje Deklaracije o svjetskom etosu iz 1993. ⌚ „Što mislite da bi to moglo biti?“ ⌚ Predstavljanje projekta svjetskog etosa uz podršku DVD-klipa. ⌚ Zaključno promišljanje	LV/SD DVD-klip

Bilješke:

Sati 7+8: Svjetski etos sučelice problemima našeg svijeta

Nastavna koncepcija Christophera Knoblaucha							
Datum:	Predmet:	Razred:	Vrijeme:	Prostor:	Učenici i učenice:		
14. 10. 2008.	Religija	11	9.35-11.05	104	31		
Nastavna cjelina: Projekt svjetskog etosa				Sati unutar nastavne cjeline: 7+8			
Tema sata: Svjetski etos sučelice problemima našeg svijeta							
Nastavni ciljevi: Učenici i učenice trebaju...							
🕒 Razmotriti i kritički propitati svoj koncipirani etos 🕒 Prodiskutirati smisao i problemski sklop svjetskog etosa 🕒 Analizirati i prodiskutirati „Govor o svjetskom etosu“ Tonyja Blaira 🕒 Uočiti izazove koji nastaju na temelju kulturne i religiozne pluralnosti 🕒 Uspostaviti aktualne poveznice između životnog svijeta i teme etosa 🕒 Raspravljati o problematici terorizma na pozadini zajedničkih vrijednosti 🕒 Proučiti zajedničke osnovne vrijednosti u Bibliji i Kur'angu							

Vrijeme	Cilj/nakana	Metodološki tijek	Organizacija /mediji
9.35 15'	Uvod: ⌚ Učenici i učenice promišljaju o svom radu ⌚ Učenici i učenice raspravljaju o smislu zajedničkog etosa ⌚ Učenici i učenice se bave kritikom svjetskog etosa	Podastire se zajednički koncipirana Deklaracija na temu svjetskog etosa. „Ovu ste Deklaraciju vi sastavili. Opišite svoje osjećaje kad čujete svoja pravila! Što mislite o zajedničkom etosu?“ „Opišite načine na koje naš etos može pomoći svijetu“ Zapisivanje na ploči. Može pomoći.../Ne može pomoći... (Kritičke točke svjetskog etosa: Težište kršćanstvo, ne može se pretočiti u praksi, nije reprezentativan...)	Sastavljena Deklaracija Ploča Plenumska rasprava UG
9.50 25'	Glavni dio I: ⌚ Učenici i učenice spoznaju relevantnost zajedničkih vrijednosti u Govoru ⌚ Učenici i učenice se bave engleskim tekstom s onu stranu granica pojedinačnog predmeta ⌚ Učenici i učenice proučavaju tekst na pozadini postavljenih pitanja ⌚ Učenici i učenice uočavaju tematizirane problemske sklopove ⌚ Učenici i učenice razmišljaju o sugestijama za rješenje problema ⌚ Učenici i učenice shvaćaju tekst i diskutiraju o svojim rezultatima i mišljenjima	Tony Blair: Global Ethic Lecture „Tony Blair zauzima stajalište o etičkim vrijednostima u razdoblju globalizacije. Tekst ćemo pročitati zajedno.“ ⌚ Tekst se podastire naglas tako što se čitaju pojedinačni koraci i korak po korak kratko pojašnjavaju. ⌚ Pitanja s obzirom na tekst: a) Koje probleme uočava Blair i koja rješenja sugerira? b) Koje vrijednosti Blair naročito naglašava? c) Sažmite Blairov govor u jednu preporuku. (maksimalno dvije rečenice) Nakon toga se sakupljaju rezultati i o njima se raspravlja u plenumu.	Govor Ploča Plenum SA UG / Rasprava

10.15 10'	Glavni dio II: ⌚ Učenici i učenice razmišljaju o govoru Tonyja Blaira ⌚ Učenici i učenice razmatraju i raspravljaju o iskustvima iz svog osobnog životnog svijeta ⌚ Učenici i učenice se senzibiliziraju za „nove izazove“	„Tony Blair govori o stalnoj mijeni i novim izazovima našeg vremena. Globalizacija povezuje ljudе, kulture pa i religije i na taj način mijenja naše društvo – ta nova slika o društvu predstavlja silan izazov.“ „Opišite područja i situacije u sklopu kojih doživljavate kulturnu i religioznu pluralnost (kao izazov)?“ ⌚ Popis na ploči (pozitivno/negativno) Može li naš etos u slučaju tih izazova biti od pomoći?“	Govor Plenum Ploča
10.25 20' 5' 5' 10'	Glavni dio III: ⌚ Učenici i učenice doznaju o pozadinama za terorističke napade u Londonu ⌚ Na temelju osobnih iskustava nastavnik uključuje i motivira učenike i učenice ⌚ Učenici i učenice upoznaju ljudе koji stoje iza napada ⌚ Učenici i učenice razmatraju terorističke motivacije i stvaraju diferenciran utisak o tome	„Donio sam vam priču o jednom mladom čovjeku koji se suočio upravo s izazovima pluralnog svijeta. Zove se Hassib i on je donekle obilježio i moј život.“ (Nakon prvih reakcija učenika i učenica nastavnik pripovijeda o svom osobnom iskustvu – život u Londonu 2005)	Priča o Hassibu SA Plenum Ploča

10.45 15'	Glavni dio IV: ⌚ Učenici i učenice se bave islamskim dužnostima odnosno vrijednostima u Kur'anu ⌚ Učenici i učenice istražuju pravila iz Kur'ana u povezanosti s terorističkim motivacijama ⌚ Učenici i učenice uočavaju i raspravljaju o sličnostima i razlikama s obzirom na dužnosti odnosno vrijednosti u islamu i kršćanstvu ⌚ Učenici i učenice uspostavljaju aktualne poveznice s temom terorizma	Razred zajednički čita kodeks islamskih dužnosti (Q 17,22-8) (Kao prva zapovijed raskriva se nenasilje da bi se uspostavila poveznica s Hassibom) ⌚ Koje je zapovijedi povrijedio Hassib? ⌚ Možemo li zapaziti zajedničke osnovne vrijednosti? ⌚ Pronađite zajedničke zapovijedi! Razlaže se cjelokupni radni list koji komparativno tematizira kršćanske zapovijedi.	Radni list SA UG
11.00 5'	Završetak: ⌚ Za vrijeme meditativnog završetka učenici i učenice još jednom promišljaju o Kungovom etosu i značenju osnovnih vrijednosti u globalnom društvu.	Naglas se čita Deklaracija o svjetskom etosu. Naglas se čita zajednički koncipirana Deklaracija o etosu.	

Bilješke:

M 2 (Kolaž)

M 3 (Plakat/digitalno)

M 4

„Happy slapping“ i „snuff“ video uradci

To je bila samo jedna mala tučnjava. Više promatrača oko nje nego sudionika. Ništa osobito, s jedne strane jer se učenici u svim školskim dvorištima svijeta tuku.

A unatoč tome bilo je tu nešto neobično jer je ta tučnjava sličila na snimanje filma: Dvojica su se počela tući po dogovoru, promatrači su galamili, a osmorica je tuču snimalo na mobitel.

Horor kino iz stvarnog života

Horor filmovi, moderni klasici naročito odvratne vrste, koji se šalju i razmjenjuju

po njemačkim školskim dvorištima i njemačkim dječjim sobama kao nekoć sličice nogometića, nalaze se na učeničkim mobitelima: Tu se može vidjeti neki bojovnik, vjerovatno ruski.

Leži na zemlji, lica okrenutog u stranu. Netko spušta ogromni nož i posve mirno mu počinje rezati grkljan. Video traje otprilike dvije i pol minute.

„Snuff“ video je nešto poput horor kina iz stvarnog života. Lista hitova od oko 30 do 40 naročito popularnih filmova te vrste kruži po Njemačkoj. Svakog tjedna pridolaze novi, pa se lako mogu snimiti na profile mladih s mreže od milijun mogućnosti.

„To se upravo i čini.“

Nekoliko učenika proganja nekog čovjeka po školskom dvorištu tamo-ovamo, dok na koncu nije pobjegao u telefonsku govornicu. Mučenje pred kamerom, mučenje za javnost.

Pa što, što s tim? Video koji prikazuje ubojstvo, a koji je gledao sa svojim drugom, Max ne smatra naročito uzrujavajućim.

„Gledati nešto takvo, to je normalno, to se

radi...“ A zašto se to radi? „Pa svatko se za nešto zanima. Onaj tko gleda takve stvari, taj želi znati kako to ide.“

Fawas je pored njega, šapuće i lagano se crveni: „No, to je bila samo zabava.“ Kažete da u lovnu na beskućnike niste učestvovali a od lovaca nikoga ne prepoznajete.

Posve normalni tinejdžeri

Posve normalni tinejdžeri, normalna mladenačka svakodnevница, angažirani pedagozi. Nasilje je prije iznimka na ovom školskom dvorištu. „Happy slapping“ – tako se u žargonu naziva neobična moda snimanja zlostavljanja ručnim kamerama koje čovjek sam čini. „Happy slapping“ – radosna tuča u troje često se ne percipira kao čin nasilja. Žrtve se ne smatraju žrtvama nego kao mali glumci. Često se slučajno zadese na putu, u pogrešno su vrijeme na pogrešnom mjestu.

To je neka vrsta kolektivnog uživanja u slobodnom vremenu. „Dobro je neke ljude izbatinati, a osim toga je zabavno.“ – to se može pročitati na jednom internetskom forumu. I ovo: „Pa čak i premda one koji su prebijeni to vjerojatno boli, to je šala, kao da gledate skeč na televiziji.“

Svaki se deseti slučaj nasilja snima

Kriminolog Christian Pfeiffer je tijekom ankete mladeži u Hannoveru doznao da se svaki deseti slučaj nasilja u svijetu mladih snima. To nije dramatično ali je simptomatično. Gledati horor videe, to je jedna stvar. To su činile i ranije generacije, no inkriminirajući materijal nije bio tako lako dostupan. Postoji kvaka: napraviti ga sam.

Izvor: Cathrin Kahlweit, Süddeutsche Zeitung, 31. 1. 2007.

Desničarsko nasilje

*Desničarsko nasilje dramatično u porastu
20 procenata kaznenih čina više nego 2005.*

Berlin – Kriminal desničarsko ekstremne scene u Njemačkoj očigledno se ne može zaustaviti. Brutalnost scene još je uvijek u porastu. Od siječnja do kolovoza policija je izbrojala u cijeloj zemlji 452 desničarska nasilna čina, pri čemu je ozljede zadobilo 325 ljudi. U prvih osam mjeseci 2005. bila su 363 kaznena čina i 302 povrijeđena. Ta suma nasilnih čina ulomak je cjelokupnog broja svih desničarskih kaznenih čina.

Od strane Ministarstva spomenuti broj vjerojatno će još znatno uvećati jer policija u pravilu o mnogim slučajevima obavlještava naknadno. U SPD-u i ljevičarskim strankama glasni su glasovi koji sučelice rapidno rastuće desničarske opasnosti zahtijevaju „Sastanak na vrhu demokratskih struktura“.

Po uzoru na „Sastanak na vrhu struktura odgovornih za integraciju“, koji se održao u srpnju u Berlinu pod vodstvom kancelarke Angele Merkel, demokratske stranke, vjerničke zajednice, sindikati, društva i sportska udruženja trebali bi razmisliti o strategiji protiv desničarskog ekstremizma.

Kod Unije i „zelenih“ ideja o „Sastanku na vrhu demokratskih struktura“ izazvala je protivljenje. Oni se zalažu za kombinaciju dosljednog kaznenog progona, pomoći za one koji napuštaju tu scenu i snažnije političko obrazovanje – kazao je dopredsjednik unionističke frakcije Wolfgang Bosbach.

Predsjedavajuća Središnjeg židovskog vijeća, Charlotte Knobloch, politici

je prigovorila zbog „bagatelizirajućeg držanja“ spram desničarsko-ekstremističkih ekscesa.

Izvor: Frank Jansen, Der Tagesspiegel, 17. 10. 2006.

Onečišćenje okoliša

Gotovo da izgleda kako na čovjekovu bit spada da onečišćuje okoliš. No, već odavno nije riječ samo o tome da se otpad iz naselja i civilizacije ostavlja po rubovima putova. Tijekom proteklih stoljeća čovjek je nepovratno razorio dijelove prirode. U međuvremenu se ne nalaze samo mnoge vrste životinja i biljaka pred prijetnjom izumiranja. Ugrožen je cjelokupni ekološki sustav Zemlje. I premda se Prva međunarodna konferencija za zaštitu prirode održala već 1913. u Bernu, stanje okoliša se još uvijek globalno pogoršava.

Čista pitka voda – plavo zlato

Mnoga su jezera, rijeke i mora strašno ugrožena. Nadasve je u siromašnjim zemljama ovog svijeta voda često tako ugrožena da je njezino konzumiranje opasno po život. Nedostatna svijest o okolišu, korupcija, ali i nužnost, proizvoditi što je jeftinije moguće, da bi se moglo konkurirati na svjetskom tržištu, sve je to doslovno otrov za rijeke.

Upotrebljive i čiste vode sve je manje. Prema Svjetskoj organizaciji za zdravlje (WHO), oko 1,1 milijardi ljudi tijekom 2002. godine nije raspolagalo dostatnim pristupom čistoj pitkoj vodi.

U svakom slučaju, rukovanje vodom ne može se nazvati održivim. Poravnanje rijeka enormno šteti ekološkom sustavu. Čak je i mogućnost pumpanja vode uz pomoć umjetnih sustava za navodnjavanje, i na taj način korištenje suhog tla kao oranica, obilno naštetila prirodi. Sve više presušuje ne samo Aralsko jezero nego i Mrtvo more iz čijih se pritoka uzima voda.

Promet truje zrak

Dok su se ranije u najveće uzročnike problema ubrajali pušeći dimnjaci i emisije gasa, danas je to između ostalog rastući promet. Emisije otrovnih dioksida ili ugljen monoksida ne štete samo okolišu i klimi nego i ljudima. Onaj tko je neprestano izložen tvarima koje su proizvedene putnim prometom, taj zadobiva povećan rizik za oboljenje dišnih putova ili čak rak.

Gnojivo i smeće – otrov za tlo

Pretjerano korištenje gnojiva, ostavljanje štetnog industrijskog otpada i teških

materijala znatno opterećuje tla ove zemlje, trujući pri tome podzemne vode. Dugo podcenjivan problem je zapečaćivanje tla. Gradi se sve više cesta, sve se više zemljišta preobražava u područja za gradnju. Tlo se dihtuje što znači da oborine više ne mogu prolaziti nadolje. Posljedica: Podzemne vode tonu. No, sa silaznom razinom podzemnih voda ne isušuju se samo bunari i rijeke tekućice. Zapečaćivanje šteti i vegetaciji jer korijeni drveća i biljaka više ne dosežu zalihe vode. Čitavi se predjeli izobličuju u pustoš.

Globalna je zajednica već davno spoznala problem onečišćenja okoliša. No, unatoč mnogim konferencijama i zaključcima još nije postignuto to da se globalno stanje okoliša dostačno poboljša. Stoga očuvanje okoliša i borba protiv onečišćenja i u budućnosti ostaju zadaće na zajedničkom radnom programu svih država.

Izvor: Planet Wissen: <http://www.planetwissen.de/pw/Artikel,B8377A516A4503F5E034080009B14B8F.html>

Djeca vojnici

Broj djece vojnika globalno se procjenjuje na 250 tisuća. Maloljetne regrutiraju ne samo regularne vojske nego i pobunjeničke skupine. U većini je slučajeva riječ o prisilnim regrutacijama. Korištenje djece u ratu predstavlja zlouporabu djece!

Mnoga djeca rastu u ratnim i kriznim područjima. Njihovu životnu svakodnevnicu obilježavaju rat, nasilje i razaranje. Neke od njih prisilno regrutiraju i odvode kao vojnike naoružane skupine. Druge namame lažnim obećanjima o neznatnoj placi. No, čim su u sklopu naoružanih skupina, djeca su vojnici – kao i svi vojnici – podvrgnuti zakonu zapovijedi i poslušnosti. Za dotičnu djecu to znači ovo:

Moraju slušati bez postavljanja pitanja. Samo se nekolicina djece vojnika bori zbog religioznih i političkih uvjerenja. Velika većina raspolaže drugim motivima: strah od napada neprijatelja; strah od kazni i zlostavljanja od strane zaraćenih strana. Drugi je motiv nada u zaštitu, sigurnost i zbrinutost ili zasluživanje sredstava za život u obliku male plaće. Nerijetko ulogu igra i to da se uz pomoć oružja prakticira moć i može pljačkati i otimati. Neka se djeca javljaju dobrovoljno jer se žele osvetiti za smrt roditelja ili članova obitelji. Za većinu ratova važi: Što rat duže traje, to se više djece regrutira. Što se više djece regrutira, tim su žrtve te prakse niže dobi. Nerijetko dolazi od „takmičenja“ sukobljenih strana u (prisilnom) regrutiranju djece. Regрутiranje djece vojnika u mnogim konfliktima i ratnim područjima služi i kao sredstvo susbijanja opozicijskih skupina i etnija. U tom slučaju vojska regrutira djecu opozicijskih ili etničkih manjina. Neposredno nakon

regrutacije odvode se u udaljene dijelove zemlje, pri čemu roditelji nemaju pojma o preživljavanju svoje djece. Razvoj lako malog naoružanja omogućuje zaraćenim stranama u oružane sukobe slati već i djecu vrlo niske dobi.

Izvor: <http://www.tdb.de/content/themen/weitere/kindersoldaten/index.htm>

Bombaški teror na vrhuncu prometne gužve

Više od 30 ljudi izgubilo je život tijekom bombaških napada u podzemnoj željezničkoj stanici Londona. Nedugo nakon napada, britanski premijer Tony Blair vjeruje da zna tko je odgovoran za pokolj: „Napadači su djelovali u ime islama.“ Engleski premijer Tony Blair bio je siguran da su napade izvršili teroristi koji „djeluju u ime islama“. Za vrijeme jednog televizijskog obraćanja Blair je obećao da će poduzeti sve da se pokretači

napada uhvate. „Nećemo dopustiti da nas zastraše“, rekao je. Istodobno je uvjeravao kako zna da muslimani posvuda u svijetu „izražavaju protivljenje tom terorističkom činu“. Engleskom muslimanskom vijeću zahvalio je izričito za odgovarajući proglaš. Pored toga je i engleski ministar vanjskih poslova, Straw, u sklopu razgovora tijekom „Samita G-8“ rekao da bombaška serija nosi rukopis terorističke mreže Al Qaida. Prije toga je Blair kratko napustio „Samit G-8“ u škotskom Gleneaglesu da bi na licu mjeseta u Londonu dobio sliku o situaciji. Vidljivo šokiran, već je u Gleneaglesu novinarima rekao da je „poprilično jasno“ da su to bili teroristički napadi. Izrazio je slutnju o povezanosti sa „Samitom G-8“, nazvavši napade vrlo okrutnim jer su izvršeni na dan „kad smo se susreli da bismo poduzeli nešto protiv problema siromaštva u Africi“. Kao znak da terorizam ne može ugroziti demokraciju, Samit je nastavio s radom prema planiranom programu. Al Qaida je priznala da stoji iza napada. „Tajna skupina džihadista europske

Al Qaide“ proglašila se na Internetu odgovornom za napade. Istinitost tog proglaša ne može se provjeriti. Prema „Spiegel Online“-u, ta je skupina u sklopu svog priznanja uspostavila vezu s ratom u Afganistanu koji je koncem 2001. napadnut pod vodstvom SAD-a kao skrovište Al Qaide. Talijanska novinska agencija „Ansa“ objavila je da će ta skupina ugroziti Italiju i Dansku ako ne povuku svoje trupe s područja sukoba u Iraku i Afganistanu.

Izvor: <http://www.stern.de/politik/panorama/Explosionen-U-Bahn-Netz-Gro%DFer-Terroranschlag-London/542742.html>

M 5 (Ploča s pravilima – digitalno)

M 6 (Prezentacija meditacije – digitalno)

M 7**Radni list „Pojam 'istine' u spisima religija“****Kur'an**

Gоворите истине ријечи!
(Q.33)

У том се slučaju потврдила истина и показало се погрешним он што сте neprestano činili. У том сте slučaju били побиједени и вратили сте се natrag као побиједени.
(Q.7)

Vede – sveti spisi hinduizma

„Meditirajmo o svjetlećem svjetlu onoga koji je dostoјан обоžавања и који је створио све svjetove.

Neka се наш ум posве по истини ravna.“
(Gaytri – stih iz Rigvede)

Duša која nije sposobна vjerovati u višu istinu i viši zakon
pa dospjeti do Mene
та se duša mora iznova vratiti на stazu
običnog smrtničkog života.
(Bhagavad – Gita IX,2-3,13)

Tora

Čitava земља зазива истину,
Небо је хвали, све стvoreно дршће и
treperi;
Ničega, баš ničега на нjoj nepravedног
nema.
(3. Ezrina knjiga 34-31)

„Blizu је Jahve svима који Ga zazivaju
Који Ga u истини zazivaju.“

(Sohar, Pohvale 145,18)

Novi zavjet

Isus odgovori: „Ja sam Put, Istina и Život. Nitko не долази Оку осим по менi.“ (Iv 14,6)

**Budistički spisi
Četiri plemenite istine**

Dukkha – Život je tijekom kruženja postojanja prožet patnjom.

Samudaya – Uzrok patnje su želje, nesklonosti (negativne želje) и neznanje (o naravi patnje).

Nirodha – Gašenjem uzroka ugasiti patnju.

Magga – Staza do gašenja želja (i na taj način patnje) osmerostruki je plemeniti put.

Kineske religije – Konfucijansko učenje o državi i moralu

Tchōng (općenito promatrano) je ono што se ne naginje и ono што ne skreće, ono што je s onu stranu sumnje и dvojenja – истина.

Dospjeti do spoznaje o (vječnoj) истини, то se zove (božanska) narav.

Dospjeti do (nutarnje) истине o spoznaji, то se zove religija.

Prema tome, do spoznaje o истини se može pouzdano dospjeti.

Prema tome, do истине o spoznaji se može pouzdano dospjeti.

(Vječna истина, dvadeset i prvo poglavlje)

M 8

Idi svojim putem

To sam napisao za svoju djecu koja su sada odselila u London. To je bio povod. Kako bih i jednom i drugom u sklopu pjesme darovao par stvari da ponesu sa sobom, premda to sad zvuči prilično patetično. Što potomcima možeš reći? Možda uz pomoć pjesme čak i bolje. Dakle, ne sjediš za kuhinjskim stolom i govorиш: „Pazite, ponašajte se ovako i ovako...“ Većinu stvari već znaju i već su naučili. Koje su to stvari koje bi čovjek sam rado učinio ili kakav bi rado bio? Zapravo ništa od onoga što ja sam radim. To su naprosto sugestije. Kako možemo svoj

život oblikovati da bude vrijedan življenja i prožet radošću? Važno je poštivanje drugih, uz to i njihovog mišljenja. Mnogo su toga iskusili, no s druge strane dolaze iz jednog vrlo zaštitničkog, pa i financijski sigurnog domaćinstva. Kao kad je meni moj otac rekao kad sam mu ispričao kakav je „čovjek“ uspješan, a bio je već vrlo teško bolestan: Nemoj postati samo arogantan. To je za njega uvijek bilo vrlo važno. Kako biti sam sa sobom načisto a ne početi se izdizati nad druge? Integrirati se. Ti si nešto posebno kao što je i svaki čovjek nešto posebno, no na temelju toga nisi ništa bolji. U pogledu toga riječ je o mladima ili odraslima koji se upuštaju u život. Kako se ostvaruje to da se čovjek dokaže, no istodobno da uživa u životu i pokaže poštovanje pred drugima.

Zieh deinen Weg

Zieh deinen Weg
Folg deinen eigenen Regeln
Zieh deinen Weg
Keine Angst vor Richtig und Falsch
Wer die Wahrheit kennt
Ist niemals überlegen
Vertritt deinen Punkt
Aber zeug immer von Respekt

Verrat dich nicht
Beharrlichkeit ist eine Tugend
Verstell dich nicht
Verfolge still dein Ziel
Spiegel dich
Deinen Vorteil, deine Jugend
Schärf deinen Blick
Vergib Vertrauen immer zuletzt

Sei aus Unsicherheit nicht arrogant
Hab immer Mitgefühl als Unterpfand
Stell dich jedem Konflikt mit leichter
Distanz
Sei bereit zum Kompromiss

Idi svojim putem

Idi svojim putem
Slijedi svoja vlastita pravila
Idi svojim putem
Ne strahuj od ispravnog i pogrešnog
Onaj tko poznaje istinu
Taj nikad nije nadmoćan
Zastupaj svoje stajalište
Ali uvijek svjedoči o poštovanju

Ne izdaj sebe
Upornost je krepost
Ne pretvaraj se
Tiho slijedi svoj cilj
Ogledaj se
Svoju prednost, svoju mladost
Izoštri svoj pogled
Naposljetku uvijek daruj povjerenje

Ne budi arogantan zbog nesigurnosti
Kao zalog uvijek budi suošćećajan
Spram svakog se konfliktka odnosi s
blagom distancicom
Budi spreman na kompromis

Führe, wo es zu kämpfen gilt
 Niemals Verschlagenheit im Schild
 Tu nicht ungefragt, was alle tun
 Alle hat kein Gesicht

Zieh deinen Weg
 Als freier Radikaler
 Zieh deinen Weg
 Sei unvorsichtig, verrückt
 Zier dich nicht
 Irrtum ist keine Falle
 Verschenk dein Herz
 und nimm es auch wieder zurück

Lass dir niemals dein Lachen stehln
 Auch wenn dir manchmal die Gründe
 fehln
 Hab keine Angst vorm Lächerlich sein
 Schüchtern ist das neue Forsch

Wenn dir die Worte verlorengehn und
 dann
 Nimm die, die grad im Weg rumstehn,
 denk daran
 Ich sag mir auch viel, hörs dann nie,
 und ich bin
 Nicht dein Vorbild, aber der, der dich
 liebt

Zier dich nicht
 Versuch zu sein und nicht zu scheinen
 Genieße dich

Bind dich nie an nur eine Idee, versch-
 reib dich nicht nur einer Idee
 Zier dich nicht
 Bleib mit dir im Reinen,
 Zeig Verständnis
 Aber verstehe nicht zu gut

Lüge nicht
 Geh dem Kummer nicht entgegen
 Prüfe dich
 Ob du weißt, wovon du sprichst
 Zweifel nicht
 Jeder Berg lässt sich bewegen
 Gib nie auf
 Sei bereit fürs große Glück

Uputi se onamo gdje se vrijedi boriti
 Nikad na štitu ne nosi prepredenost
 Ne čini bez pitanja ono što svi čine
 Svi nema lice

Idi svojim putem
 Kao slobodan radikal
 Idi svojim putem
 Budi neoprezan, lud
 Ne nećkaj se
 Zabluda nije stupica
 Daruj svoje srce
 I ponovno ga uzmi natrag

Ne dopusti nikome da ti ukrade tvoj
 osmjeh
 Premda će ti nekad nedostajati razlozi
 Ne boj se biti smiješan
 Bojažljivost je nova odvažnost

Kad pogubiš riječi
 Onda uzmi one koje ti se nalaze upravo
 na putu
 Sjeti se
 I sebi kažem puno toga, ne slušaj to
 nikad,
 Ja nisam tvoj uzor
 Nego onaj tko te voli

Ne nećkaj se
 Pokušaj biti a ne pričinjati se
 Uživaj u sebi

Ne veži se samo za jednu ideju
 Ne obećaj se samo jednoj ideji
 Ne nećkaj se
 Ostani načisto sam sa sobom
 Pokaži razumijevanje
 Ali ne razumi odveć dobro

Ne laži
 Ne izvravljaj se zabrinutosti
 Provjeri
 Znaš li ono o čemu govoriš
 Ne sumnjaj
 Svako se brdo može pokrenuti
 Ne odustaj
 Budi spremjan na veliku sreću

M 9

The challenge of change

We are living through an age of global change, one of the most dramatic and unpredictable in the history of the world. ... Our world is moving at breakneck speed, and continuous change is among the hardest things for human beings to bear. ...

I believe it is no exaggeration to say that we are in the middle of the greatest economic, technological and social upheaval the world has seen since the industrial revolution began over two centuries ago. ... It is a world with a paradox at the heart of it: greater individual freedom; yet greater interdependence. ... We can do more; yet the very nature of globalisation is that what we do affects others more.

The issue is: do we shape it (this process) or does it shape us? Do we master it, or do we let it overwhelm us? The resolution of this conflict lies in applying traditional values to the modern world; to leave outdated attitudes behind; but rediscover the essence of traditional values and then let them guide us in managing change. ...

What are the values? For me, they are best expressed in a modern idea of community. At the heart of it is the belief in the equal worth of all ... it affirms our equal right to dignity, liberty, freedom from discrimination as well as economic opportunity.

Traditionally, these (values) were religious values. But we now know, through several quite different disciplines, that they are universal values. Economists call them „social capital“ ...

...(this) stands for what is really a quite simple idea – that what gives us the power to survive in a rapidly changing

environment are the habits of co-operation, the networks of support, our radius of trust.

...And that is what we need at times of change. It is an extraordinary fact, and a moving one that our great faith traditions have survived, while political, economic and social systems have come and gone.

...

So my argument to you is that traditional values and change are not enemies but friends...

...It's when the winds blow strongest that you need deep roots.

...It is values that sustain communities. And it is in a new world, global values, reaching out beyond national frontiers and ideological horizons, that will guide us to our destination: a more peaceful, secure and prosperous world for all.

(Tony Blair, First Global Ethic Lecture, Tübingen, 2000)

M 10

Hassib Hussein i teroristički napadi u Londonu

Hassib Hussein došao je na svijet 1987. u Leedsu, a odrastao je u obližnjem Holbecku u West Yorkshireu. Njegov otac Mahmood radio je u tvornici, a njegova majka Maniza se doma brinula za obitelj – uz Hassiba još troje djece od ranije.

Hassib je isao u osnovnu školu „Ingram“ a poslije u srednju školu u Leedsu. Bio je marljiv učenik, gotovo nikad nije odsustvovao s nastave i dobro se razumio s drugim učenicima. Nakon škole započeo je studij mikroekonomije.

Bio je sportski tip, rado je igrao kriket i nogomet. Bio je angažiran u različitim

sekcijama. U slobodno je vrijeme uz to svirao i gitaru. Često je posjećivao džamiju i bio vjerujući musliman.

Nakon okončanja škole sve se predanije bavio religijom, posjećujući jednu kuransku školu u Pakistanu – domovini njegovih roditelja. Poslije povratka Hassib je nosio jedino još tradicionalnu odjeću i hodočastio je u Meku.

U jutarnjim satima 7. srpnja 2005. snimila ga je jedna kamera kako ulazi u jedan McDonald's u Londonu. Sat kasnije

Hassib je bio mrtav – sa sobom u smrt je povukao 13 ljudi kad je u autobusu broj 30 aktivirao bombu. Sveukupno je bilo ranjeno 700 ljudi a 52 čovjeka su umrla tijekom terorističkih napada u Londonu. Hassib je imao 18 godina, pa su tako svi drugi napadači samoubojice bili stariji od njega.

(Prevedeno i skraćeno: D. Haynes, *Der Spiegel*, 7/2005)

M 11

Zajednički osnovni etos

Kodeks islamskih dužnosti (Q 17,22-38)

*Ne stavljaj uz Allaha božanstva drugoga,
da ne bi prezren i bez potpore ti ostao!
Gospodar tvoj da samo njemu robujete
naređuje
i da roditeljima dobročinstvo činite!
Ako li ijedno od njih kod tebe starost doživi,
ili pak oboje njih, ti im ni „uh“ ne reci i na
njih ne podvikni,
i plemenitom riječju im zbori!
I krišto poniznosti iz samilosti im rasprostrij
i reci:
„Gospodaru moj, Ti im se smiluj
baš kao što su i oni mene njegovali
kad sam bio mal!“
A Gospodar vaš dobro zna šta je u vašim
dušama.
Ako budete dobri vi,
pa i Allahu će onima koji se kaju oprostiti.
Daj bližnjemu pravo njegovo, i siromahu,
i putniku,
ali nemoj rasipnički rasipati,
jer, zbišja su rasipnici braća šejtanska,
a šeđtan je nezahvalan spram svoga
Gospodara.
A ako se od njih moraš okrenuti,
u želji da od Gospodara svoga stekneš
samlost kojoj se nadas,
ti im opet reci koju lagodnu riječ!
I nemoj, kao da ti je rukā za vrat tvoj
okovana, škrtariti
a nemoj je ni sasvim ispruženu držati
pa da prekoren i bez igdje ičega ostaneš ti!
Gospodar tvoj, doista, opskrbu kome hoće
pruža*

*a i umanjuje, On je zbišja obaviješten i vidi
robove Svoje.
I ne ubijajte svoju djecu bojeći se neimaštine,
pa Mi opskrbljujemo i njih i vas!
Doista je ubijanje djece grijeh golemi.
I ne približavajte se bludu, jer to je razvrat!
O, kako je to staza ogavna!
I ne ubijajte nikoga koga je Allahu zabranio
da se ubija,
osim kada traži pravda!
A ako neko bude ni kriv ni dužan umoren,
tad ovlast dajemo njegovu nasljedniku,
ali neka ni on ne prevršava mjeru u
ubijanju,
jer je, doista, pomognut.
I ne približavajte se imetu siročeta,
osim na način najšepši,
sve dok ono punošjetno ne postane! I
ugovor ispunjavajte,
za ugovor će se, doista, pitano biti!
Kad na litru mjerite, punu mjeru napunite,
i sve ispravnim mjerilom vagajte!
Tako je bolje i kraj je ţepši!
I ono o čemu ti znanja nemaš – ne sljedi,
jer, zbišja i za sluš, i za vid, i za razum –
za sve
pitan će čovjek biti!
I po zemlji osiono ne idi,
jer zbišja zemlju nećeš moći probiti,
niti planine visinom dostići,
a zlo svega toga omraženo je kod Gospodara
tvoga!*

Židovsko-kršćanski dekalog (Izl 20,1-18)

Onda Bog izgovori sve ove riječi: „Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva. Nemoj imati drugih bogova uz mene. Ne pravi sebi lika ni obličja, bilo čega što je gore na nebu, ili dođe na zemlji, ili u vodama pod zemljom. Ne klanjam im se niti im služi. Jer ja, Jahve, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran. Kažnjavam grijeh otaca – onih koji me mrze – na djeci do trećeg i četvrtog košjena, a iskazujem milosrđe tisućama koji me ljube i vrše moje zapovijedi. Ne uzimaj uzalud imena Jahve, Boga svoga, jer Jahve ne opršta onome koji uzalud izgovara ime njegovo.

Sjeti se da svetkuješ dan subotnji. Šest dana radi i obavljaj sav svoj posao. A sedmoga je dana subota, počinak posvećen Jahvi, Bogu tvojemu. Tada nikakva posla nemoj raditi: ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni služa tvoj, ni sluškinja tvoja, ni živina tvoja, niti došljak koji se nađe unutar tvojih vrata. Ta i Jahve je šest dana stvarao nebo, zemlju i more i sve što je u njima, a sedmoga je dana počinuo. Stoga je Jahve blagoslovio i posvetio dan subotnji. Poštuj oca svoga i majku svoju da imadneš dug život na zemlji koju ti dâ Jahve, Bog tvoj. Ne ubij! Ne učini preljuba! Ne ukrađi! Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga! Ne poželi kuće bližnjega svoga! Ne poželi žene bližnjega svoga; ni sluge njegova, ni sluškinje njegove, ni vola njegova, ni magarca njegova, niti išta što je bližnjega tvoga!“

M 12

Emnidova anketa (2006)

1. Suosjećanje
2. Odgovornost za druge
3. Pристојност под чим mislimo na manire i ponašanje
4. Hrabrost pod čim mislimo na primjer na odvažnost uplitanja
5. Poštenje
6. Svijest o dužnostima
7. Respekt spram drugih pod čim mislimo na poštovanje drugih
8. Odgovornost za vlastito djelovanje

Svjetski etos pod školskim krovom

Razredna nastava kao mjesto upoznavanja s projektom svjetskog etosa u deset koraka

Alen Kristić

Predočena koncepcija deset sati razredne nastave na temu svjetskog etosa polazi od uvjerenja da su upravo sati razredne nastave jedno od povlaštenih mjesta za upoznavanje učenika i učenica s projektom svjetskog etosa.

Svaki je sat u pravilu posvećen jednom od bitnih aspekata svjetskog etosa.

Prva bi dva sata, koja po mogućnosti treba održati u prvim danima nove školske godine, uz pomoć konkretnih vježbi trebala pokazati u kojoj je mjeri (zajednički) etos bitan za odvijanje školskog života u ozračju ljudskosti.

Posljednji je sat posvećen „krepostima“ međureligijskog dijaloga u svijesti o tome da je bez njega, kako to neumorno ističe i „Deklaracija o svjetskom etosu“, nezamisliv miroljubiv suživot različitih kultura i religija u globaliziranom svijetu, ali i društвima kakvo je naše bosansko-hercegovačko, već stoljećima prožeto različitim kulturama i religijama.

Zamišljeno je da se svaki sat u osnovi sastoji od tri dijela koja se mogu, ovisno o konkretnom slučaju, oblikovati vrlo fleksibilno i otvoreno.

U prvoj je fazi riječ o usvajanju novih saznanja, u drugoj fazi o praktičnim vježbama i plenumskim razgovorima tijekom kojih stečeno znanje treba biti oživljeno i konkretizirano, pa time

usvojeno i na razini estetskog i afektivnog, dok je treća faza, meditativno-molitvenog karaktera, okrenuta duhovnoj dimenziji učenja i okončanju sata u ozračju koje omogućuje sažimanje i produbljivanje svega što se do tog trenutka čulo, poduzelo ili usvojilo.

Predočena koncepcija deset sati razredne nastave na temu svjetskog etosa u našoj je regiji posve pionirskog karaktera, pa time ne posjeduje pretenzije niti na posvemašnju cjelovitost niti na posvemašnju dovršenost.

Kao početni poticaj, ona je u prvom redu poziv nastavnicima i nastavnicama, učenicima i učenicama, ali i roditeljima, da ga kreativno iskušaju, prodube i usavrše u praksi kako bi nakon toga mogao zadobiti i znatno sustavniji, dovršeniji i nijansiraniji oblik.

I. **Od svjetskog do školskog etosa**

Sučeljeni s temeljnom krizom u koju je zapao suvremeni svijet – krizom svjetskog gospodarstva, svjetske ekonomije, svjetske ekologije i svjetske politike – predstavnici svjetskih religija okupljeni na zasjedanju Parlamenta svjetskih religija u Chicagu 1993. usvojili su „Deklaraciju o svjetskom etosu“. Za njezin je nastanak odsudno zaslužan glasoviti katolički teolog Hans Küng, donedavno predsjednik Zaslade za svjetski etos u Tübingenu, koja je posvećena razvijanju projekta svjetskog etosa.

Kućni red globaliziranog svijeta

U „Deklaraciji o svjetskom etosu“ predstavnici svjetskih religija podsjetili su

na temeljne vrijednosti zajedničke svim religijskim i filozofijskim tradicijama humanističkog usmjerenja bez kojih je opstanak suvremenog svijeta nezamisliv. Pozvali su sve ljude, bili oni religiozni ili ne, da se zajedno s njima posvete oživljavanju tih vrijednosti, koje već sada čine temelj svjetskog etosa, e da bi zemљa bila promijenjena nabolje.

Temelj svjetskog etosa čine dva načela, i to načelo ljudskosti – Sa svakim se čovjekom mora postupati ljudski! – i načelo uzajamnosti – Ono što ne želiš da drugi čine tebi, to ni ti ne čini drugima!

Ta načela u sebe uključuju veoma konkretnе upute za četiri središnja područja ljudskog suživota koje se također iznova nalaze u svim religijama i kulturama svijeta. „Deklaracija o svjetskom etosu“ spomenute upute izriče u obliku četiri obveze:

- 🕒 Obveza kulture nenasilja i strahopštovanja pred svakim životom: Ne ubij! Ili pozitivno: Poštuj život!
- 🕒 Obveza kulture solidarnosti i pravednog gospodarskog poretku: Ne kradi! Ili pozitivno: Trguj pravedno i pošteno!
- 🕒 Obveza kulture tolerancije i života u istinoljubivosti: Ne laži! Ili pozitivno: Govori i djeluj istinoljubivo!
- 🕒 Obveza kulture ravnopravnosti i partnerstva muškarca i žene: Ne zlouporabljuj seksualnost! Ili pozitivno: Poštujte se i ljubite međusobno!

U neku ruku svjetski etos predstavlja kućni red globalnog svijeta usmjeren izbjegavanju „sukoba kultura“. Globalizaciju gospodarstva, tehnologije i komunikacije trebala bi poduprijeti globalizacija etosa.

A jedno od odsudnih mjesata za upoznavanje i uvježbavanje vrijednosti svjetskog etosa, i što je još važnije, buđenja etičke volje da se tih vrijednosti dobrovoljno pridržavamo u svakodnevnom životu, uz obitelj nesumnjivo predstavlja upravo škola.

Školski etos

Za školu, kao i za svaki drugi oblik ljudskog zajedništva, nužna su pravila koja će, kad se jednom oko njih usuglase, priznati i poštovati svi sudionici školskog života. Riječ je o školskom etosu koji će kao svojevrsni vrijednosno-načelni orientir svima omogućiti ljudsko mišljenje i djelovanje u školi.

Za osmišljavanje svjetskog etosa na pozadini dva načela i četiri upute iz „Deklaracije o svjetskom etosu“ i nema prikladnijeg trenutka od početka školske godine. Zato vas poštovane učenice i učenici, nastavnice i nastavnici, pozivamo da zajedno s roditeljima na početku ove školske godine osmislite vlastiti razredni i/ili školski etos, koji će vam, obješen primjerice na vidnom mjestu u učionici, pomoći da školski život učinite izvorom ljudske radosti i zrenja, a ne muke i nezadovoljstva.

Pogledajte prije toga kako su na taj izazov već odgovorili učenici jedne škole zajedno sa svojim roditeljima, nastavnicima i pedagozima:

Naš školski etos

Mi, učenici, nastavnički zbor i ostali suradnici u našoj školi, uključujući roditelje i zastupnike roditelja, osjećamo se odgovornim za to da zajednički život, poučavanje i učenje uspijevaju što bolje i pričinjavaju zadovoljstvo. Iako se jedni od drugih silno razlikujemo, zajedno ćemo ustati protiv svih oblika neljudskosti u našoj školi. Pod našim „školskim etosom“ mislimo na zajednički nazivnik vrijednosti i normi oko kojih smo se sporazumjeli.

Temeljno načelo: U našoj se školi sa svakim mora postupati ljudski!

U našoj školi svi posjeduju nepovredivo ljudsko dostojanstvo. Zato svaki učenik i nastavnik, svaka učenica i nastavnica, imaju pravo na to da drugi s njima postupaju ljudski. Poštovati dostojanstvo drugih i zalagati se za njihovu zaštitu, to je dužnost svakoga od nas. Ovu uzajamnost u međusobnom ophođenju opisuje „zlatno pravilo“ koje je već stoljećima poznato i priznato posvuda u svijetu: Ono što ne želiš da čine tebi, ni ti ne čini nikom drugom! Za našu školsku svakodnevnicu iz toga proizlazi:

1. Naša se škola obvezuje na nenasilje i poštovanje spram života.

Svi se sukobi načelno rješavaju bez nasilja ili mjera koje će nekoga terorizirati, poniziti ili ušutkati. Ne naspram svakog nasilja izražava naše poštovanje spram života. Želimo štititi i njegovati čak i život životinja i biljaka koje žive u školskoj zgradi i zemljишtu.

2. U našoj se školi obvezujemo na solidarnost i poštenje.

Bit ćemo susretljivi, na raspolaganju jedni drugima, a ono što posjedujemo pokušat ćemo međusobno dijeliti što pravednije i spriječiti da netko među nama ostane praznih ruku. Onaj tko osjeća da se drugi prema njemu ophode pravedno i pošteno, taj će i sam biti spreman na poštenje.

Solidarnost će se među nama moći razviti samo onda ako naše školske drugove i kolege učitelje ne budemo promatrati kao suparnike nego kao partnere.

3. Naša se škola obvezuje na toleranciju i osobnu istinoljubivost.

Druge ćemo nastojati susretati otvoreno i tolerantno, iako nam se on ili ona mogu činiti stranim. Zalagat ćemo se za istinoljubivost tako da naše govorenje i djelovanje međusobno budu što usklađeniji. To uključuje građansku hrabrost.

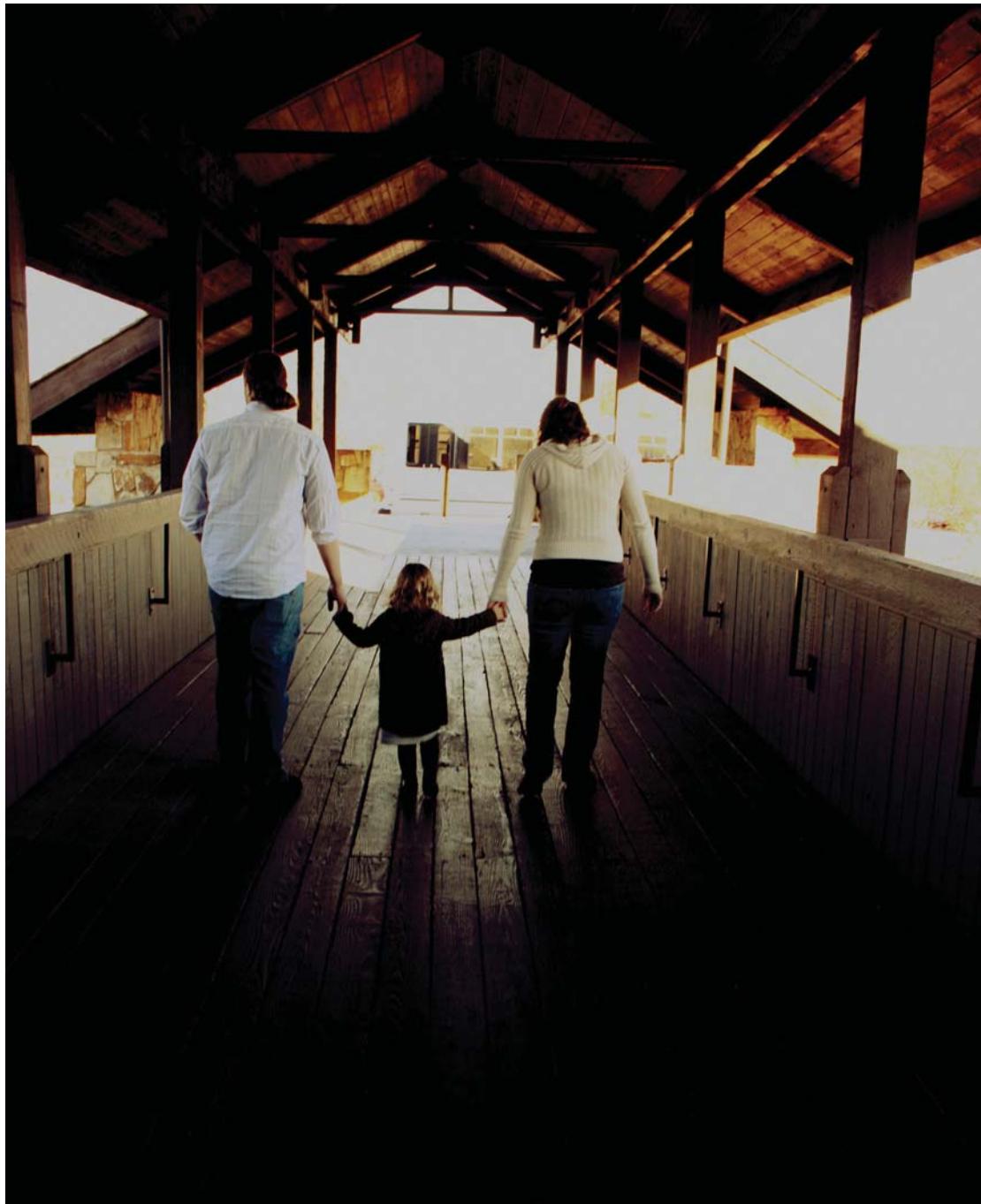
 Ako vidimo da se nekoga u našoj školi maltretira ili s njim postupa prezrivo, demonstrativno ćemo stati na stranu pogodenog ili pogodene i založiti se za očuvanje njegovog ili njezinog dostojanstva.

4. Obvezujemo se na partnerstvo između učenika i učitelja.

Zbog uzajamnog poštovanja s našim čemo osjećajima i seksualnim buđenjima postupati svjesni svoje odgovornosti. Oni koji poučavaju i oni koji uče ne smiju se međusobno iskorištavati. Naše

je ophođenje kao učitelja ili učenika izgrađeno na povjerenju i pouzdanosti.

Uvjereni smo: Naša se škola može promijeniti nabolje ako se promijeni ne samo naš nutarnji stav nego i vanjske strukture. Za to je potrebna hrabrost da se nešto promijeni i iskuša novo.

II. Obrazovanje i etos

„Obrazovanje je najmoćnije oružje koje možeš upotrijebiti da mijenjaš svijet!“ Tvrđnja je to Nelsona Mandele, odvožnog borca protiv rasne segregacije u Južnoafričkoj Republici i dobitnika Nobelove nagrade za mir 1993. godine.

Odgoj za ljudskost

No, da bi obrazovanje urodilo promjenom svijeta nabolje, uvijek se iznova moramo prisjećati temeljne zadaće obrazovanja. A to nije ni ovladavanje nepreglednim mnoštvom informacija – ma koliko one mogle biti vrijedne ili zanimljive – niti usvajanje različitih umjeća – ma koliko ona mogla uljepšati ili pojednostaviti život.

“Naprotiv, temeljna je zadaća obrazovanja budjenje i rasplamsavanje iskre ljudskosti koju je u nas, podarivši nam život, utisnuo sam Bog.

U našem jeziku na to svojim korijenom aludira već i sama riječ obrazovanje. Obrazovati znači oblikovati svoj obraz. Zato sintagma „imati svoj obraz“ i znači biti pošten, častan i dostojanstven. A ljepota će našeg obraza, na čije smo oblikovanje pozvani, uvijek biti razmjerna našoj sposobnosti da na licu drugih ljudi razaznajemo i potičemo ljudskost. Zamisao o izrađivanju školskog etosa na pozadini svjetskog etosa upravo nas podsjeća na tu temeljnu zadaću

obrazovanja – odgoja za ljudskost. A to će biti moguće ako škola ne bude mjesto autoritarne komunikacije – podignuta glasa, ušutkavanja, prijetnji i isključenja – nego slobodnog dijaloga u čijem će okrilju svi biti sudionici i partneri. Na mjesto tutorstva treba stupiti uzajamnost! Razlog je to da vas dragi učenici, nastavnici, pedagozi i roditelji pozovemo na razmišljanje o dosadašnjim odnosima u vašoj školi u svjetlu svjetskog etosa kao poziva na ljudskost i uzajamnost u svim područjima života. Uvjereni smo da ćete se na temelju toga lakše usuglasiti oko toga na kojim će se vrijednostima temeljiti vaš školski etos, pružajući vam smjernice i ohrabrenje pri građenju ljudskih odnosa u novoj školskoj godini. Budući da još uvijek nije proteklo puno vremena od prvog školskog zvona u novoj školskoj godini, za to je pravi trenutak!

Razredno zajedništvo

Da bi vašim razredom vladao duh solidarnosti i zajedništva, što je preduvjet svakog uspjeha, pokušajte, dragi učenici i učenice, zajedno s vašim nastavnicima, nastavnicama i roditeljima, osmislitи pravila ponašanja u razredu. Neka vam u tome kao orijentir posluži ovaj primjer!

Razredna pravila

1. Imam pravo na izražavanje vlastitih ideja i postavljanje pitanja.
2. Imam pravo na to da me se sasluša.
3. Smijem bez oklijevanja reći kad osjetim da me drugi uznemiravaju.
4. Nastojat ću biti pažljiv/a prema svima u razredu.
5. Imam pravo upozoriti na svoje brige i strahove.

6. O drugima ču govoriti samo u njihovoj nazočnosti.
7. Svakome smijem priopćiti svoje mišljenje, ali tako da ono za drugoga bude prihvatljivo.
8. Trudit ču se oko ljubaznog i prijateljskog tona u ophođenju.

Sažeto: Svakome trebam pristupati iskreno i pomagati drugima kad trebaju pomoći.

Očekivanja od nastavnika

Budući da kvaliteta školskog života ovisi prije svega od kvalitete odnosa između učenika i učitelja odnosno učenicu i učiteljica, pozivamo vas, dragi učenici i učenice, da na početku ove školske godine iskreno i slobodno izreknete što očekujete od svojih učitelja i učiteljica. Pogledajte kako su to prije vas već učinili učenici i učenice jedne škole:

Poštena igra tijekom nastave: Deset molbi školskog razreda njihovim nastavnicima i nastavnicama

1. Ne iskaljujte se na nama kad ste loše volje!
2. Kad govorimo, ne prekidajte nas, nego nam dopustite da se izrekнемo do kraja, čak i onda kad želimo reći nešto što je neugodno!
3. Uzmite ozbiljno sva naša pitanja, čak i ona koja možda zvuče smiješno ili glupo.
4. Postupajte s nama onako iskreno i ljubazno kako biste željeli da mi postupamo s vama.
5. Predočite nam jasno moguće posljedice našeg djelovanja! Katkad moramo doživjeti bolna i mučna

iskustva da bismo odrasli. Na temelju vaše dosljednosti znat ćemo na čemu smo s vama.

6. Ne mislite da bi bilo ispod vašeg dostojanstva ispričati nam se ako katkad učinite nešto pogrešno. Iskrenim ispričama ne gubite, nego stječete naše poštovanje.
7. U slučaju sukoba ne korite jednog učenika u nazočnosti cijelog razreda, ako je to moguće izbjegići! Vaše će riječi djelovati jače ako nam ih izreknete u četiri oka!
8. Prednjačite dobrim primjerom kad od nas nešto zahtijevate! Tada će nam biti lakše ravnati se po njemu.
9. Bilo bi lijepo da nas redovito hvalite!
10. Pružite ono najbolje od sebe, ne čineći to kao da ste nepogrešivi.
11. Tada ćemo i mi biti u stanju pokušati pružiti ono najbolje od sebe!

Učenik u središtu

Dragi učitelji/ce, izrecite i vi, propitujući kritički svoje dosadašnje ponašanje prema učenicima, pred učenicima i učenicama što vam zbilja znaće. Pogledajte kako su to prije vas već učinili nastavnici i nastavnice jedne škole:

Što je učenik za nas?

1. Učenik je najvažnija osoba u našoj školi.
2. Učenik ne ovisi o nama, nego mi o njemu.
3. Učenik ne predstavlja smetnju, nego cilj naše djelatnosti.
4. Ne činimo mi uslugu učenicima kad ih poučavamo, nego oni čine uslugu nama time što nam pružaju prigodu za to da ih podučavamo.

5. Učenik nije tu za to da se s njim svadamo ili mu namećemo svoje mišljenje.
6. Još nikad nitko nije izvukao korist iz svađe s nekim učenikom.
7. Učenik je čovjek koji nam prilazi sa svojim potrebama. Naša je zadaća ispuniti ih na njegovu i našu korist.
8. Bit ćemo uspješni ako učenika budemo promatrali kao našeg najvažnijeg suradnika.

Možda ne bi bilo loše da rezultati vaših promišljanja o odnosima u školi budu postavljeni na vidnim mjestima u učionicama kao putokaz, podsjetnik i ohrabrenje na dugom putu odgoja za ljudskost bez kojeg je svaki koncept obrazovanja zalog naše buduće nesreće, kako osobne tako i zajedničke.

III.

Načelo ljudskosti Sa svakim čovjekom postupati ljudski!

Cilj svjetskog etosa nije uspostava jedinstvene svjetske religije, prevlast jedne religije nad drugima ili osmišljavanje nove svjetske ideologije. Naprotiv, u vremenu sveobuhvatne krize ljudske civilizacije svjetski nam etos skreće pažnju na ono bez čega je prevladavanje te krize nezamislivo. Riječ je o nečemu što nam je već sada zajedničko i čime bi se već sada trebali osjećati obvezanim na temelju vlastitih religijskih ili etičkih temelja. To su temeljne i obvezujuće etičke vrijednosti, norme i stavovi zajednički ne samo svim svjetskim religijama nego i svim humanistički usmjerenim svjetonazorima.

Bez suglasja o temeljnim etičkim vrijednostima svakom pojedincu prijeti etička dezorientiranost, a društvu fragmentacija i nasilni raspad u kaosu nepomirljivo sukobljenih ciljeva i interesa.

Kao etički i međureligijski program, svjetski je etos usmjeren upravo trajnom oživljavanju i osnaživanju tog suglasja na svim razinama – od globalnih preko regionalnih do lokalnih – i među svim društvenim skupinama – od nacionalnih preko ekonomskih do religijskih.

Svijest o nužnosti suglasja o temeljnim i obvezujućim etičkim vrijednostima za

preživljavanje ljudske civilizacije, iz koje je rođena ideja svjetskog etosa, oštroumno je sažeо njezin začetnik, katolički teolog Hans Küng:

„Nema mira među nacijama bez mira među religijama.

Nema mira među religijama bez dijaloga među religijama.

Nema dijaloga između religija bez globalnih etičkih mjerila.

Nema preživljavanja našeg globusa bez globalnog etosa, svjetskog etosa.“

Temeljni zahtjev

Prije govora o pojedinim globalnim etičkim mjerilima, Deklaracija o svjetskom etosu govori o ljudskosti kao jednom od svoja dva temeljna načela.

Povod za to je nečovječno postupanje prema ljudima po cijelom svijetu: „Sučelice svekolikoj nečovječnosti, naša religijska i etička uvjerenja zahtijevaju: Sa svakim se čovjekom mora postupati čovječno! To znači da svaki čovjek bez obzira na svoju dob, spol, rasu, boju kože, tjelesnu ili duhovnu sposobnost, jezik, religiju, političko uvjerenje, nacionalno ili društveno porijeklo posjeduje neotuđivo i neporecivo dostojanstvo. Stoga su svi, pojedinci kao i država, obvezani poštivati to dostojanstvo i jamčiti mu djelotvornu zaštitu.“

Deklaracija o svjetskom etosu potom pokušava pojasniti što to konkretno znači: „U gospodarstvu, politici i medijima, u istraživačkim ustanovama kao i u industrijskim postrojenjima, čovjek treba biti pravni subjekt i cilj, a nikada puko sredstvo, nikada objekt komercijalizacije niti industrijalizacije. Nitko ne stoji ‘iznad dobra i zla’, nijedan čovjek, nijedan društveni sloj, nijedna utjecajna interesna grupa, nijedan centar moći, nijedan

policajski aparat, nijedna vojska i nijedna država. Naprotiv! Svaki je čovjek kao razumno biće, koje ima savjest, obvezan ponašati se uistinu ljudski, a ne neljudski, činiti dobro, a izbjegavati zlo.“

Ostatak Deklaracije o svjetskom etosu posvećen je zapravo pojašnjenu i konkretizaciji ljudskog ponašanja u svim sferama života.

Ljudska obitelj

O tome što je to ljudskost – za kršćane je primjerice uzor ljudnosti Isus iz Nazareta – i na čemu se temelji ljudsko dostojanstvo – u kršćansko-židovskoj tradiciji to je uvjerenje da je čovjek stvoren na sliku Božju, u islamskoj tradiciji čovjekova uloga Božjeg namjesnika (halife) na zemlji, a u prosvjetiteljskoj tradiciji ljudski razum – posvećeno je mnoštvo promišljanja Svim razlikama unatoč, bitno je zapaziti da se ljudskost ostvaruje u odnosima prema ljudima i prema Bogu. Iz tog

razloga ljudsko dostojanstvo nije statično nego živo događanje upravo u našim odnosima prema ljudima i Bogu.

Iz ljudskog dostojanstva ne proizlazi samo pravo na zaštitu mog ljudskog dostojanstva nego i obveza zaštite tuđeg ljudskog dostojanstva. Prava i odgovornosti, čineći lice i naličje ljudskog dostojanstva, ne smiju se razdvajati.

Načelo ljudskosti podsjeća nas na to koja je naša temeljna i vrhunska pripadnost. To je pripadnost jednoj zajedničkoj ljudskoj obitelji ili, religijskim rječnikom kazano, jednoj zajedničkoj zajednici jednako ljubljenih sinova i kćeri Božjih.

Sve druge pripadnosti, koje naknadno stječemo, razvijamo ili gubimo tijekom života – pripadnost narodu, religiji, kulturi, jeziku, zavičaju ili obitelji – svoj smisao i puninu dosežu u našoj pripadnosti i služenju zajedničkoj ljudskoj obitelji odnosno zajedničkoj zajednici Božje djece.

Što smo u sebi sposobniji razviti više različitih pripadnosti i različitih odnosa, to je naša ljudskost zrelja i naš identitet bogatiji.

Dakako, nijednu pripadnost ne smijemo živjeti na štetu kako tuđeg tako i vlastitog ljudskog dostojanstva. Nijedna od naših pripadnosti, pa niti ona naciji i religiji, ne smije biti izlika da drugim ljudima uskraćujemo pravo na ljudski život i ljudsko postupanje.

Gazeći tuđe ljudsko dostojanstvo, gazimo i svoju vlastitu ljudskost. Podupirući tuđe ljudsko dostojanstvo, podupiremo i svoje vlastito ljudsko dostojanstvo.

Zato je načelo ljudskosti oštra osuda svakog oblika umišljenosti i isključivosti, kako one nacionalne i religijske, tako i one rasne i političke, jer potiču i opravdavaju neljudsko postupanje čega su protivnice sve svjetske religije i svi humanistički svjetonazori.

Svijest o temeljnem zajedništvu, o kojem govori načelo ljudskosti, poziv je da bez poricanja različitosti na temelju zajedničkoga skupa gradimo ljudskiji svijet.

Dragi učenici i učenice, neka vam naredni citati slavnih osoba, boraca za ljudskost, budu pozadina na kojoj ćete zajedno razgovarati o tome što za vas osobno znači ljudskost, pri čemu možete posegnuti i za mjestima iz svetih spisa i za pričama koje ste čuli o izvanrednim primjerima ljudskosti, bilo iz vašeg okruženja bilo iz bliže ili daleke povijesti:

„Nitko nije rođen da bi mrzio druge ljude zbog njihove boje kože, njihove životne povijesti ili njihove religije. Ljudi mogu naučiti mrziti, a ako mogu naučiti mrziti onda se mogu naučiti i ljubiti, jer ljudsko srce ljubav osjeća mnogo prirodnjom od njezine suprotnosti. Čak i u najmračnijim razdobljima u zatvoru primjećivao sam bljesak ljudskosti kod jednog od čuvara.“
(Nelson Mandela)

„Volja i sposobnost istrebljenja čitavih naroda danas su mnogo rasprostranjenije nego bilo kad do sada. Moj cilj koji želim postignuti glazbom kao i drugim pedagoškim projektima odavno je suprotstavljanje tom zlu putem unapređivanja razumijevanja među ljudima, putem jačanja osjećaja da smo unatoč svemu ljudi i jedni o drugima ovisni.“ (Yehudi Menuhin)

„Sloboda isključivo za pristaše vlasti, samo za članove jedne stranke – pa makar bili i vrlo brojni – nije sloboda. Sloboda je uvijek isključivo sloboda za one koji misle drugačije.“ (Rosa Luxemburg)

„Sanjam da će jednog dana sinovi prijašnjih robova bratski zajedno sjediti za stolom sa sinovima prijašnjih robovlasnika. Sanjam da jednog dana o četvero moje djece neće suditi po njihovoj boji kože nego po njihovom karakteru.“
(Martin Luther King)

„U stavu ljudskosti vjerni smo sebi i u njemu smo sposobni biti stvarateljski. U stavu neljudskosti smo nevjerni sebi i na taj način izručeni svim zabludama.“
(Albert Schweitzer)

IV. Zlatno pravilo kao načelo uzajamnosti

U globaliziranom svijetu sve više uviđamo da je sve postojeće ovisno i povezano. Što god učinili, vraća se nama samima, dobro jednako kao i zlo. Riječima indijanskog poglavice See-at-la: „Sve je povezano. Ono što napadne zemlju, napada i sunce ponad zemlje. Čovjek nije stvorio tkivo života. U njemu je on samo jedno vlakno. Što god učinili tkivu, vi to činite i samima sebi.“

Na ovom mudrom uvidu počiva drugi stup svjetskog etosa. Riječ je o *zlatnom pravilu* koje već više od 3 tisuće godina predstavlja jezgru etičke poruke svih svjetskih religija, kultura i naroda. *Zlatno pravilo* može se sažeti negativno – Što ne želiš da drugi tebi čini, nemoj ni ti činiti drugome! – ili pozitivno – Što želiš da drugi tebi čini, čini i ti drugome!

Nazvano je *zlatnim* jer se ne smatra pravilom koje predstavlja nadopunu postojećim zapovijedima ili zabranama,

nego pravilom u ili iznad svih drugih pravila, takoreći njihovom biti i jezgrom. Budući da ga oduvijek zatičemo na tri različite razine – u ljudskoj svagdašnjici, religijskim iskazima i filozofiskim tradicijama – s pravom se smatra zagлавnim kamenom moralne svjetske kulturne baštine.

U ljudskoj svagdašnjici

Kao pragmatičnu životnu mudrost, *zlatno pravilo* vrlo često susrećemo u svakodnevnom životu.

U toaletima ćemo, primjerice, vidjeti ploču s natpisom: „Molimo Vas, ostavite ovo mjesto onakvim kakvim biste ga Vi željeli zateći!“ A pri pristupu na različite internetske forume bit ćemo upozorenici: „Od svakoga tražimo da se prema drugima ponaša onako kako bi želio da drugi postupaju s njim!“

U filozofiskim tradicijama

Zlatno pravilo se pojavljuje u filozofiji od antičkih vremena sve do danas.

Već je Pitak iz Mitilene govorio: „Što god zamjeraš svome bližnjemu, ti to ne čini njemu!“ Bit krepasnog života Tales Milečanin nalazio je „u tome da nikad ne činimo ono što na drugome osuđujemo“.

Kineski mudrac Konfucije u uzajamnosti (shu) video je ozbiljenje ljudskosti (ren): „Zigong je upitao Konfuciju: ‘Postoji li izričaj koji bi cijelog života mogao služiti kao smjernica za djelovanje?’ Konfucije je odgovorio: ‘To je uzajamni obzir. Ono što ne treba biti učinjeno meni, to ni ja neću željeti nanijeti drugim ljudima.’“

U filozofiji novog vijeka *zlatno pravilo* se preobražava u formulu općeg moralnog zakona. Kod Kanta, primjerice, u obližu „kategoričkog imperativa“: „Djeluj samo

prema onoj maksimi za koju istodobno možeš željeti da postane sveopći zakon.“ U suvremenoj filozofiji *zlatno pravilo* je vrlo važno u kontekstu izazova zajedničkog života. Ovako ga programatski formulira Amitai Etzioni: „Poštuj i čuvaj moralni poredak društva u istoj mjeri u kojoj želiš da društvo poštuje i čuva tvoju autonomiju.“

U religijskim tradicijama

Različite varijante *zlatnog pravila* zatičemo u svim religijskim tradicijama.

U hinduističkoj Mahabharati predstavlja čak samu bit moralne: „Čovjek se ne smije prema drugome odnositi na način koji je njemu samome neugodan.“ U džainizmu ga zatičemo u Sutrakritangi: „Čovjek bi trebao postati ravnodušan prema svjetovnim stvarima i postupati sa svim stvorenjima u svijetu onako kako bi želio da se postupa s njime.“

Nalazimo ga i u budizmu, i to u Samyutta Nikayi: „Stanje koje meni nije ugodno i zgodno, ne smije biti niti za njega; ta kako mogu tražiti za drugoga stanje koje nije ugodno i zgodno za mene?“ U okrilju kineskih religija *zlatno pravilo* zatičemo već 2 tisuće godina prije Krista, i to, kao što smo već rekli, kod Konfucija: „Što ti sam ne želiš, to ni ti ne čini drugim ljudima.“

U židovskoj tradiciji *zlatno pravilo* nalazimo i u Bibliji i u Talmudu. U 19. poglavljtu Levitskog zakonika spominje se dva puta zaredom, prvo ograničeno na vlastiti narod – „Ne osvećuj se! Ne gaji srdžbe prema sinovima svoga naroda! Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!“ – a potom i na strance – „Ako se stranac nastani u vašoj zemlji, nemojte ga ugnjetavati. Stranac koji s vama boravi neka vam bude kao sunarodnjak; ljubi ga kao samoga sebe. Ta i vi ste bili stranci u egipatskoj zemlji.“

U Talmudu je *zlatno pravilo*, iznova u

obličju ljubavi prema bližnjemu, smješteno u poznatoj priči: „Neki poganin stupi pred Šemaja i reče mu: ‘Postat ću prozelit pod uvjetom da me podučiš cijeloj Tori dok mogu stajati na jednoj nozi.’ Na to ga ovaj otjera sa šibom u ruci. Kad je taj poganin došao Hilelu, ovaj mu odgovori: ‘Ono što je za tebe vrijedno mržnje, to ne čini svome bližnjemu!’ To je cijela Tora, a ostatak je komentar. Idi i uči.“

U kršćanskoj se tradiciji *zlatno pravilo* također pojavljuje u obličju ljubavi prema bližnjemu. Na početku *Nauka dvanaestorice apostola*, najstarijeg sačuvanog kršćanskog katekizma, čitamo: „Put ka životu izgleda ovako: Kao prvo, trebaš ljubiti Boga koji te je stvorio. Kao drugo, trebaš ljubiti bližnjega kao samoga sebe. Ne čini drugome ono što ti sam ne želiš pretrpjeti.“ *Zlatno pravilo* se spominje i u novozavjetnim spisima. Isusu se pripisuje primjerice u Govoru na gori, ne samo u Matejevom nego i u Lukinom evanđelju, i to u pozitivnoj formulaciji: „Sve što želite da ljudi čine vama, to i vi činite njima! U tome je sav Zakon i Proroci.“

Premda nije posvjedočeno u Kur’antu, *zlatno pravilo* se spominje u priznatim zbirkama Muhamedovih izreka (hadisa). Muhamed je rekao: „Onaj tko želi biti udaljen od paklenske vatre i doveden u raj, taj ljudima neka čini ono što želi da se njemu samome čini.“ Poznata je i ova verzija: „Nijedan do vas nije vjernik sve dok svome bratu ne želi ono što želi samome sebi.“

Sve to je razlog da *Deklaracija o svjetskom etosu* poručuje:

*„Zlatno bi pravilo trebalo
biti neopoziva, bezuvjetna
norma za sva područja
života, za obitelji i zajednice,
za rase, nacije i religije.“*

S pravom, jer moje ljudsko postojanje ovisi od tvog, a tvoje od mog, kako se to s pravom ističe u južnoj Africi!

Dragi učenici i učenice, na pozadini narednog teksta razgovarajte o svojim

osobnim iskustvima sa zlatnim pravilom u vašem okruženju, pokušavajući pri tome artikulirati koja su to vaša životna „zlatna pravila“:

Zlatno pravilo kroz prizmu prava i odgovornosti

Ako imamo pravo na život,
onda imamo dužnost poštivati život,
onda imamo dužnost poštivati slobodu drugih ljudi.

Ako imamo pravo na sigurnost,
onda imamo dužnost stvarati uvjete za svakog čovjeka da uživa u ljudskoj sigurnosti.

Ako imamo pravo na sudjelovanje u političkom životu naše zemlje i na izbor svojih političkih vođa,
onda imamo dužnost sudjelovati u političkom životu i zalagati se da budu izabrane najbolje vođe.

Ako imamo pravo raditi pod pravednim i povoljnim uvjetima, kako bismo sebi i svojim obiteljima omogućili primjereni životni standard,
onda imamo i dužnost raditi sukladno našim sposobnostima najbolje što je moguće.

Ako imamo pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere,
onda imamo i dužnost poštivati mišljenja i religijska načela drugih.

Ako imamo pravo na izobrazbu,
onda imamo i dužnost onoliko koliko to naše sposobnosti dopuštaju učiti i ondje gdje je moguće svoje znanje i svoja iskustva dijeliti s drugima.

Ako imamo pravo izvlačiti korist iz plodova zemlje,
onda imamo i dužnost poštivati zemlju i njezine prirodne resurse, brinuti se za njih i obnavljati ih.

V.

Odgoj za mir

Do sada smo se upoznali s dva temeljna načela na kojima počiva svjetski etos, i to načelom ljudskosti i načelom uzajamnosti. Deklaracija o svjetskom etosu pokazuje da iz ta dva načela proizlaze četiri neopozive smjernice, koje su zajedničke svim svjetskim religijama i svim humanistički usmjerenim filozofijsko-mudrošnim tradicijama:

- ⌚ obveza njegovanja kulture nenasilja i poštovanja svih živih bića;
- ⌚ obveza njegovanja kulture solidarnosti i pravednog ekonomskog poretka;
- ⌚ obveza njegovanja tolerancije i istinoljubivosti;
- ⌚ obveza njegovanja ravnopravnosti i partnerstva između muškaraca i žena.

Poštovanje života

Nakon opisa različitih oblika nasilja u suvremenom društvu, Deklaracija o svjetskom etosu ističe: „U velikim i starim religijskim tradicijama nalazimo smjernicu: *ne smiješ ubiti!* Ili rečeno afirmativno: *poštuj život!*

Razmislimo iznova o posljedicama ove prastare smjernice. Svaki čovjek ima pravo na život, tjelesnu nepovredivost i slobodan razvoj svoje osobnosti ukoliko ne krši prava drugog čovjeka.

Nijedan čovjek nema pravo fizički ili psihički mučiti drugog čovjeka, ranjavati ga ili ubiti.

Nijedan narod, nijedna država, nijedna rasa, nijedna religija nema pravo diskriminirati, podvrgnuti ‘čišćenju’,

prognati ili čak uništiti neku manjinu koja je drukčija ili drukčije vjeruje“.

Svjesna da se sukobi između različitih ljudskih skupina, kojih će uvijek biti, moraju rješavati bez nasilja u okviru pravnog poretka, Deklaracija o svjetskom etosu upozorava: „Neka se nitko ne zavarava! Čovječanstvo neće preživjeti bez svjetskog mira!

Zato bi mladi trebali već u obitelji i u školi učiti da nasilje ne smije biti sredstvo razračunavanja s drugima. Samo se tako može stvarati kultura nenasilja.“

Odgoj za mir

Iako su kroz povijest često imale i negativnu ulogu, u suvremenim društvima su posebice religije pozvane na dužnost nastojanja oko pomirenja posvađanih ljudi. Da bi odgovorile na taj izazov, presudno je da svoje vjernike odgajaju za mir. Nakon stoljeća nepoznavanja i sukoba, prvi korak na tom putu predstavlja skidanje neprijateljske oznake s onih koji drugačije vjeruju.

*Vjernička se zrelost
očituje prije svega
u sposobnosti da
na licu pripadnika
druge vjere umjesto
prijetnje prepoznamo
neočekivano mjesto
Božje nazočnosti.*

Na vrhuncu njegovog vjerničkog rasta, upravo se to dogodilo sv. Franji tijekom susreta sa sultanom. Božja milost bila je nastanjena i među muslimanima!

Nije slučajno da vatikansko Vijeće za međureligijski dijalog kršćane potiče na dijaloško-miroljubivi odnos s pripadnicima drugih religija. To će kršćanima omogućiti da „nauče i prihvate od drugih i po drugima pozitivne vrijednosti njihovih tradicija“ koje čak mogu polučiti „da vjera kršćana bude pročišćena“.

Razlike kojima obiluje svijet ne bi smjele biti razlog omraza i sukoba, nego poticaj na zajedničku izgradnju boljeg svijeta. O tome lijepo govori Kur'an: „A da je Allah htio, On bi vas sve jedne vjere stvorio, ali je On htio da vas iskuša, u onome što je objavio. Zato, u dobru se natječite, Allahu cete se svi vratiti i On će vas o svemu onom obavijestiti u čemu se razilaziste!“ (Q 5,48) Da je istinski poziv vjernika, o kojem ovisi njihova vjerodostojnost, izgradnja mira, raskrivaju Isusove riječi: „Blago mirotvorcima, oni će se djecom Božjom zvati!“ (Mt 5,9)

Dakako, sve religije moraju poštено priznati svoju nasilničku prošlost i pokajati se zbog okrutnosti koje su počinjene u njihovo ime ili od njih dopuštene, kao što je to u ime Katoličke crkve učinio papa Ivan Pavao II.

„Blagi“ aspekti

Različite načine odgoja za mir u religijama povezuje nastojanje oko otkrivanja njihovih „blagih aspekata“. S preporukom da nešto od toga pokušate na satu razredne nastave, vjeronauka ili povijesti, naznačit ćemo što bi se u to moglo ubrojiti:

- pronalaženje mjesta u svetim spisima religija koji potiču na nenasilno rješavanje sukoba, što uključuje opraštanje i pomirenje sukobljenih strana;
- poučavanje službenih dokumenata pojedinih religijskih institucija ili proglosa s međureligijskih susreta koji osuđuju ratničke zlouporabe religija i zagovaraju suradnju pripadnika različitih religija na izgradnji mira u svijetu;
- istraživanje života mirotvorki i mirotvoraca iz različitih religijskih tradicija, pri čemu pored knjiga i interneta važan izvor informacija mogu biti dokumentarni iigrani filmovi;
- upoznavanje s konkretnim primjerima nenasilnog rješavanja sukoba u kojem su ključnu ulogu imale religijske zajednice ili pojedinci nadahnuti vlastitom religijskom tradicijom.

Dakako, mirovna etika nije povlastica vjernika. Dapače, kroz povijest su vrlo često zagovornici mira bili upravo nereligiозni pojedinci. Povijest mirotvorstva prošlog stoljeća, u koju su uključeni i religijski i nereligijski motivirani pojedinci i organizacije, na jedinstven se način može promatrati kroz prizmu dobitnika

Nobelove nagrade za mir, koja je prvi put dodijeljena 1901.
Ovaj sat razredne nastave možete zaklju-

čiti u molitveno-meditativnom ozračju uz pomoć jednog od narednih tekstova i prigodnu glazbenu pratnju:

Molitva s mjesta eksplozije atomske bombe u Hirošimi

U istini i ljepoti se molim Tebi
Stvoritelju prirode i čovječanstva:
Čuj moj glas, jer glas je to
žrtava svih ratova i nasilja među
pojedincima i narodima.
Čuj moj glas, jer glas je to sve djece
koja pate i koja će patiti kad ljudi
vjeruju u oružje i rat.
Čuj glas moj kad Te preklinjem da u
srca svih usadiš mudrost mira, snagu
pravde i radost suživota.
Čuj glas moj jer ja govorim za
sve one, u svakoj zemlji i svakom
periodu povijesti, koji ne žele rat i
koji su spremni hodati stazom mira.
Čuj glas moj i daj prosvjetljenje i
snagu da uvijek ljubavlju odgovorimo
na mržnju, posvećenošću na
nepravdu, darivanjem na potrebu i
mirom na rat.

(papa Ivan Pavao II)

Međureligijska molitva za mir

O Bože, Ti si vječni izvor života i
mira.
Neka se Tvoje ime slavi dovjeka.
Znamo da si Ti onaj koji nas okreće
mislima mira.
Saslušaj našu molitvu u ovom
teškom času,
jer Tvoja moć mijenja srca.

Muslimani, kršćani i židovi pamte i
snažno potvrđuju
da slijede jednog Boga,
da su djeca Abrahamova, braća i
sestre.
Neprijatelji počinju razgovarati,
razdvojeni spajaju ruke prijateljstva,
narodi zajedno traže stazu mira.

Osnaži našu nakanu da svjedočimo
ove istine
načinom na koji živimo.
Daj nam razumijevanje
koje okončava razdor,
daj nam milost
koja gasi mržnju
i oprost koji prevladava osvetu.

Ospozobi sve ljude da žive po Tvom
zakonu ljubavi.
Amen

(Pax Christi)

VI. Miroljubivo zajedništvo s prirodom

Prva neopoziva smjernica svjetskog etosa ne tiče se samo miroljubivog zajedništva među ljudima nego i miroljubivog zajedništva čovjeka s prirodom.

Svjesna sveobuhvatne ekološke krize, Deklaracija o svjetskom etosu ističe: „Ljudska je osoba beskrajno dragocjena i treba je bezuvjetno štititi. Ali i život životinja i biljaka, koje s nama nastanjuju ovaj planet, zaslužuju zaštitu, čuvanje i njegu. Neograničeno iskorištavanje prirodnih životnih uvjeta, bezobzirno razaranje biosfere, militariziranje kozmosa, sve je to zločin. Kao ljudi imamo posebnu odgovornost – pogotovo s obzirom na buduće generacije – za planet Zemlju, za kozmos, za zrak, vodu i tlo. U ovom kozmosu svi smo međusobno isprepleteni i ovisimo jedni o drugima. Svaki od nas ovisi o dobru cjeline.

*Zato vrijedi sljedeće:
ne propagirati
čovjekovu prevlast u
prirodi i kozmosu nego
kultivirati njegovo
zajedništvo s prirodom
i kozmosom.“*

Ekološka svijest vjernika

Jer se ono biblijsko – „Sebi podvrgnite zemlju!“ (Post 1,28) – stoljećima krivo tumačilo u smislu ljudskog gospodarenja,

posjedovanja i dominacije nad prirodom, što je opravdavalo njezino iskorištavanje i uništavanje, danas su posebice vjernici pozvani na buđenje ekološke svijesti kao sastavnog dijela vlastite vjere.

Čovječanstvo nije gospodar prirode već Božji partner kojemu je povjerena odgovorna zadaća njezina očuvanja i njegovanja. Logiku dominacije mora zamijeniti logika uzajamnosti. Osvrnuće stvorenja ravno je čak bogohuljenju jer Bog po Duhu Svetomu prebiva u stvorenju.

Prvi korak na putu ekološki svjesnog življjenja vjere može predstavljati potraga za ekološkim izvorima u vlastitoj religijskoj tradiciji i upoznavanje sa svetačkim likovima – kao što su sv. Franjo Asiški, zaštitnik ekologije, ili redovnica Dorothy Stang, ubijena 2005. u Brazilu zbog borbe za ekološku i socijalnu pravdu – u čijim se životima raskriva da je autentična vjera nazamisliva bez ekološke svijesti.

Pozivamo vas da nešto od toga pokušate na satu razredne nastave, vjeronauka, povijesti ili biologije. Kao poticaj i pomoć u tome nudimo vam još nekoliko misli.

Židovstvo

Ekološka mudrost židovske tradicije izvire iz vjere da je Bog Stvoritelj svemira čijom su ljubavlju i brigom okružena sva stvorenja. Priroda slavi Boga. Kao njegovo vlasništvo, povjerena je ljudima na čuvanje i zaštitu. Jer oslikava njegovu stvarateljsku moć, neprestano je povod pohvale Boga. Kad želi poučiti čovjeka da živi u skladu s Božjom voljom, židovska tradicija često upućuje upravo na prirodu i životinje koje žive u savršenom skladu s Božjom voljom i zakonom.

Temeljno židovsko pravilo u odnosu spram prirode glasi „nemoj uništavati“ (bal tašhit). Obijesno ili lakomisleno uništavanje

prirode i njezinih darova od strane čovjeka neprihvatljivo je jer se ne može poštovati Stvoritelja ako se ne poštuje priroda kao njegovo veličanstveno djelo.

Slavljenje šabata predstavlja izvorni ekološki obred u židovstvu u kojem se istodobno slave jednakost među ljudima i briga za sva stvorenja i životinje koje pomažu čovjeku.

Kršćanstvo

U ozračju buđenja zapostavljene ekološke svijesti vjernika, kršćani biblijsko izvješće o stvaranju ne tumače iz perspektive čovječanstva kao apsolutnog gospodara nad stvorenjem nego iz perspektive čovječanstva kao Božjeg partnera i čuvara stvorenja.

Kršćanska vjera u utjelovljenje predstavlja jedinstvenu božansku potvrdu vrijednosti i dobrote svega stvorenog. Božje spasenje ponuđeno ljudima u Kristu ne obuhvaća

samo čovječanstvo nego cjelokupno stvorenje – prirodu i kozmos.

Za buđenje ekološke svijesti vjernika naročito su važni sveci „kozmičke duhovnosti“, kao što je sv. Franjo Asiški ili u pravoslavnoj tradiciji Silvan s monaške gore Atos ili Serafino Sarov. Za njih je priroda put prema Bogu, objava Božjeg veličanstva i izvor hvalospjeva Boga. Podsjećanje je to na staro kršćansko uvjerenje da je i stvoren svijet uz Bibliju jedna vrsta Božje objave ljudima odnosno sveti Božji trag (sakrament).

Suvremeni crkveni dokumenti, naglašavajući povezanost socijalne i ekološke pravde, traže obraćenje od mentaliteta rastrošnosti prema mentalitetu skromne upotrebe zajedničkih prirodnih dobara.

Islam

Kao što se kuranske rečenice nazivaju ajetima (znakovima), tako i Kur'an

prirodne fenomene naziva ajetima (znakovima), koji upućuju na postojanje Boga. Zato se u islamskoj tradiciji govori o prirodi kao Kur'anu koji šuti i Kur'anu kao prirodi koja govori.

Povlašteno mjestu u Kur'anu zauzima čovjek kao Božji namjesnik (halifa) na Zemlji. No, to ne znači da je čovjek gospodar prirode nego da je odgovoran za prirodu. Jer mu i ona izriče hvalu, i priroda posjeduje svoja prava koja se očituju kao ljudske dužnosti.

Čovjeku je tako zabranjeno prekomjerno uživanje u prirodnim dobrima i samovoljno razaranje uspostavljenog reda u prirodi. Čovjek se prema prirodi mora odnositi s ljubavlju i strahopoštovanjem, a prema svim bićima blago i sa samilošću. U njegovanju ekološke svijesti među muslimanima veliku ulogu posjeduje usmeno predanje o djelima i izrekama

Poslanika, napose ona da je čitava Zemlja poput jedne Džamije, što će reći da je sva Zemlja sveta i ispunjena svetim, ili ona da muslimani na jednakе dijelove dijeli tri stvari, i to vodu, pašnjake i vatru, što govori o povezanosti socijalne i ekološke pravde.

Jedan je naš domaći musliman još u 18. stoljeću napisao djelo prožeto ekološkom sviješću: „Traktat o samilosti i sažaljenju spram živih stvorenja“. Riječ je o Mustafi, sinu Muhameda, iz Prusca.

Ovaj sat razredne nastave možete zaključiti u molitveno-meditativnom ozračju uz pomoć narednog teksta i prigodnu glazbenu pratnju, no prije toga upitajte svog učitelja ili učiteljicu o životu njezinog autora, nadasve njegovoj povezanosti s miroljubivim odnosom prema prirodi i svemu stvorenom:

Pjesma stvorova

Svevišnji, svemožni, Gospodine dobri,
Tvoja je hvala i slava i čast i blagoslov
svaki,
Tebi to jedinom pripada,
dok čovjek nijedan dostojan nije,
ni da Ti sveto spomene ime.

Hvaljen budi, Gospodine moj,
sa svim stvorenjima svojim,
napose s bratom gospodinom suncem.
Od njega nam dolazi dan i svojim nas
zrakama grijе.
Ono je lijepo i sjajne je svjetlosti puno:
slika je, Svevišnji, Tvoga božanskog
sjaja.

Hvaljen budi, Gospodine moj,
po bratu našem mjesecu i sestrama
zvijezdama.
koje si sjajne i drage i lijepe,
po nebu prosuo svojem.

Hvaljen budi, Gospodine moj,
po bratu našem vjetru,
po zraku, po oblaku, po jasnoj vedrini
i svakom vremenu Tvojem,
kojim uzdržavaš stvorove svoje.
Hvaljen budi, Gospodine moj,
po sestrici vodi:
ona je korisna, ponizna, draga i čista.

Hvaljen budi, Gospodine moj,
po bratu našem ognju,
koji nam tamnu rasvjetljuje noć.
On je lijep i ugodan, silan i jak.

Hvaljen budi, Gospodine moj,
po sestrici i majci nam zemlji.
Ona nas hrani i nosi nam slatke
plodove,
cvijeće šareno i bilje donosi.

Hvaljen budi, Gospodine moj,
Po onima koji praštaju iz ljubavi Tvoje
i podnose rado bijede života.
Blaženi koji sve podnose s mirom,
jer ćeš ih vječnom okruniti krunom.

Hvaljen budi, Gospodine moj,
po sestri nam tjelesnoj smrti,
kojoj nijedan smrtnik umaći neće.
Jao onima, koji u smrtnom umiru
grijehu,
a blaženi, koje Ti nađeš po volji
presvetoj svojoj.

Hvalite i blagoslivljajte Gospodina
moga,
zahvaljujte njemu, služite njemu svi
u poniznosti velikoj!

Franjo Asiški

VII. Socijalna pravda

Da bi pokazala koliko je hitan njezin poziv na njegovanje kulture solidarnosti i pravednog društvenog poretka, *Deklaracija o svjetskom etosu* nas podsjeća da je današnji svijet obilježen glađu, bijedom i nevoljama, za što nisu krivi samo pojedinci nego i nepravedne društvene strukture: „Milijuni ljudi su bez posla, milijuni ljudi izručeni su izrabljivanju putem loše plaćenog posla, potiskivanju na rub društva i oduzimanju životnih mogućnosti. U mnogim su zemljama silne razlike između bogatih i siromašnih, između moćnih i bespomoćnih. U svijetu, u kojem su i neobuzdani kapitalizam i totalitarni državni socijalizam potkopali i razorili mnoge etičke i duhovne vrijednosti, mogla se rasprostraniti žudnja za bezgraničnim profitom i neobuzdanom pljačkom, ali i materijalistička usredotočenost na vlastita prava u sklopu koje od države neprestano sve više zahtijevamo a da se sami pri tome ne obvezujemo na više.

***Ne samo u zemljama
u razvoju nego i
industrijskim zemljama,
korupcija je postala
rakranom društva.“***

Pravda kao preduvjet mira

Polazeći od toga da se u temelju velikih svjetskih religija nalazi obveza zaštite društveno-gospodarski slabijih, *Deklaracija o svjetskom etosu* na poseban način poziva vjernike na angažman oko izgradnje socijalno pravednog društva, misleći pod

tim na društvo u kojem će svi uživati jednaka prava i posjedovati jednakе mogućnosti za ostvarivanje svojih potencijala i ravnopravno sudjelovanje u svim aspektima društvenog, političkog, kulturnog i ekonomskog života: „U velikim starim religijskim i etičkim tradicijama čovječanstva nalazimo smjernicu: Ne smiješ krasti! Ili rečeno pozitivno: Postupaj pravedno i pošteno! Razmislimo iznova o posljedicama ove prastare smjernice. Nijedan čovjek nema pravo u bilo kojem obliku krasti od drugog čovjeka niti prisvajati njegovo vlasništvo kao ni vlasništvo zajednice. Ali i obrnuto, nijedan čovjek nema pravo koristiti se svojim vlasništvom, ne obazirući se na potrebe društva i planete Zemlje.“

Ne prezajući od posve jasnih riječi, *Deklaracija o svjetskom etosu* ističe potom da je jedan od bitnih preduvjeta mira upravo socijalna pravda: „Gdje vlada krajnja bijeda, tu se širi bespomoćnost i beznađe, a tu se i krade da bi se preživjelo. Gdje se bezobzirno gomila bogatstvo i moć, tu se kod prikraćenih i potisnutih na rub društva neizbjježno javlja osjećaj zavisti, ogorčenosti, smrtonosne mržnje i revolta. A to strovaljuje u začarani krug nasilja i uzvraćanja nasiljem. Neka se nitko ne zavarava! Nema svjetskog mira bez svjetske pravde.“

Odgoj za socijalnu svijest

Deklaracija o svjetskom etosu raskriva svijest o tome da je izgradnja pravednog ekonomskog poretka u svijetu složen proces u kojem je pored pojedinačnog dobrotvornog angažmana i pojedinačnih projekata pomoći od presudne važnosti suradnja svih država i autoritet međunarodne zajednice. No, pri tome ne zaboravlja da je nužni temelj za to njegovanje kulture solidarnosti za što

posebnu odgovornost snose upravo obitelji i škole: „Zato bi mladi trebali već u obitelji i u školi učiti da vlasništvo obvezuje, makar bilo i posve malo. Njegova uporaba treba istodobno služiti općem dobru. Samo se tako može izgrađivati pravedan ekonomski poredak.“

Istinska čovječnost

Na koncu nas *Deklaracija o svjetskom etosu* podsjeća na to što bi to značilo biti istinski čovječan u duhu velikih religijskih i etičkih tradicija, a na pozadini obveze njegovanja kulture solidarnosti i pravednog ekonomskog poretkaa, koja predstavlja drugu neopozivu smjernicu svjetskog etosa:

„Umjesto da zloupotrebljavamo gospodarsku i političku moć u bezobzirnoj borbi za vlast, koristit ćemo je za služenje ljudima.

*Moramo razvijati duh
suosjećanja s patnicima i
voditi posebnu brigu za
siromašne, invalide, starce,
izbjeglice i osamljene.*

Umjesto težnje za moći i politike koja osigurava beskrajnu moć, u neizbjježnoj suparničkoj borbi treba vladati razumna ravnoteža interesa, volja da posredujemo i obzir jednih prema drugima.

Umjesto nezasitne pohlepe za novcem, isticanjem i trošenjem, treba ponovno otkriti smisao za umjerenost i skromnost. Jer čovjek u pohlepi gubi svoju dušu, svoju slobodu, svoj spokoj, svoj unutarnji mir, a time i ono što ga čini čovjekom.“

Prema vlastitoj odgovornosti

Unatoč brojnim, pa čak i nekim nesvodivim razlikama, obveza zaštite društveno-gospodarski slabijih, kako dobročinstvima tako i opiranjem nepravednim društvenim strukturama, predstavlja zajedničku obvezu židova, kršćana i muslimana.

Dapače, samo na taj način njihova vjera postaje autentična, tim više jer se Bog u kojeg vjeruju na različite načine uvijek iznova objavljivaao kao Bog branitelja siromašnih i nemoćnih, kao Bog osjetljiv na ljudsku patnju. Iz tog razloga i poziv da na satu razredne nastave i/ili vjeroučenika uz pomoć razrednika/ce i vjeroučitelja/ice izvršite neke od ovih ili sličnih vježbi koje će ojačati vašu socijalnu svijest:

- potražite u svetim spisima židovstva, kršćanstva i islama mesta koja potiču na socijalno osviješteno djelovanje;
- upoznajte se sa životom makar po jedne osobe iz sve tri spomenute religijske tradicije koja je tijekom svog života bila borac za socijalnu pravdu;
- pokušajte saznati kako glase osnove socijalnog nauka suvremenih religijskih zajednica, počevši od onih koje su djelatne u našoj domovini;
- pronađite narodne izreke ili priče koje govore u prilog socijalno odgovornog djelovanja;
- organizirajte u krugu svog razreda ili škole akciju koja će na konkretni način pokazati da ste socijalno odgovorni građani odnosno vjernici.

Neka vas u tome ohrabri misao velikog židovskog rabina Sedera Ellijaha: „Svje-

dočim pred Nebom i Zemljom: Bio čovjek židov ili nežidov, muškarac ili žena, rob ili slobodnjak – Duh Božji na svim ljudima počiva prema broju njihovih dobrih djela.“

Dragi učenici i učenice, sat možete zaključiti u meditativno-molitvenom ozračju uz pomoć narednog ili sličnog teksta iz neke druge religiozne tradicije:

Prepoznati Krista?

Ako sutra Krist pokuca na vaša vrata,
hoćete li ga prepoznati?

Bit će kao i nekoć siromašan čovjek,
možda samo čovjek,
bit će po svoj prilici radnik,
možda čovjek bez posla,
ili jedan od štrajkača.

Uzlazit će stepenicu po stepenicu bez kraja.

Ali vaša vrata bit će vrlo teško otvoriti.
„Ništa me ne zanima“, reći ćete prije nego
on bilo što kaže

i zalupiti vratima pred siromahom koji je bio sam Gospodin.

Možda će biti izbjeglica, prognanik,
jedan od mnogih izbjeglica,
jedan od onih koje nitko neće,
koji lutaju ovom pustinjom što je postala svjetom;

jedan od onih koji moraju umrijeti
„jer se poslije svega ne zna odakle dolaze ljudi takvog soja...“

Ako sutra Krist pokuca na vaša vrata,
hoćete li ga prepoznati?

R. Follereau

VIII. Istinoljubivost

Teško je živjeti pošteno i istinoljubivo. No, izgleda da je to naročito teško danas kad se vrlo često susrećemo s prevarama i lažima u svim sferama života.

Da bi postigli sebične ciljeve, od laži ne prežu mnogi političari i poduzetnici. Da bi bili profitabilni, od lažnih vijesti ne prežu ni mnogi mediji. Da bi se dodvorili političkim programima ili ekonomskim lobijima, lažima se služe mnogi znanstvenici i istraživači. Na koncu, lažima se služe i mnogi predstavnici religija, zaluđujući svoje pristaše fanatizmom i netolerantnošću.

Istinitost kao uvjet pravde i ljudskosti

No, sve to u Deklaraciji o svjetskom etosu nije razlog za očajanje nego za poziv na njegovanje tolerancije i života u istini: „U velikim starim religijskim i etičkim tradicijama čovječanstva nalazimo smjernicu: *Ne smiješ lagati!* Ili rečeno pozitivno: *Govori i djeluj u istini!* Razmislimo iznova o posljedicama ove prastare smjernice. Nijedan čovjek, nijedna institucija, nijedna država, nijedna Crkva niti religijska zajednica nemaju pravo ljudima govoriti neistinu!“

Iz tog razloga Deklaracija o svjetskom etosu ističe ona područja suvremenog života u kojima je njegovanje istinitosti od presudne važnosti. Na prvom se mjestu nalaze sredstva javnog priopćavanja, koja bi trebala čuvati istinu: „Ona nisu izvan morala, a obvezana su poštivati ljudsko dostojanstvo, ljudska prava i temeljne vrijednosti. Nemaju pravo zadirati u privatnu sferu ljudi, iskriviljivati istinu ni manipulirati javnim mnijenjem.“

Nadalje, na služenje istini nisu pozvane samo umjetnost, književnost i znanost nego i političari i političke stranke: „Ako svom narodu u lice lažu, ako su krivi zbog manipuliranja istinom, zbog korupcije ili bezobzirne politike koja i u vanjskim i u unutarnjim poslovima ide samo za moći, onda su proigrali svoju vjerodostojnost i zaslужili izgubiti svoje položaje kao i glasove svojih birača.

*Naprotiv, javno
bi mnjenje moralo
podržavati one političare
koji se usuđuju u svaku
doba reći istinu svom
narodu.*

No, na njegovanje istinoljubivosti i tolerancije na poseban su način pozvani predstavnici religija: „Ako potpiruju mržnju, predrasude i neprijateljstvo prema onima koji drugačije vjeruju, ako potiču fanatizam ili čak zagovaraju ili opravdavaju vjerske ratove, zaslужili su da budu osuđeni od strane ljudi i napušteni od strane vlastitih pristaša.“

Odgoj za istinoljubivost

Svjesna da je riječ o dužnosti svakoga od nas, Deklaracija o svjetskom etosu ističe važnost odgoja za istinoljubivost i toleranciju: „Zato bi mladi trebali već u obitelji i školi vježbati sebe u istinoljubivom mišljenju, govorenju i djelovanju. Svaki čovjek ima pravo na istinu i istinoljubivost. Ima pravo na nužnu informaciju da bi mogao vršiti temeljne životne izbore. Razumljivo je da bez temeljnog etičkog usmjerjenja teško može razlikovati važno od nevažnog. U današnjoj

svakodnevnoj poplavi informacija etička su mjerila pomoći da uvidi kad se izvrću činjenice, prikrivaju interesi, previše ističu neke tendencije i daje preveliko značenje nekim mišljenjima.“

Istinska čovječnost

Na koncu nas Deklaracija o svjetskom etosu podsjeća na to što bi to značilo biti istinski čovjek u duhu velikih religijskih i etičkih tradicija, a na pozadini obveze njegovanja tolerancije i življenja u istini, koja predstavlja treću neopozivu smjernicu svjetskog etosa:

„Davati vrijednost istini, a ne brkati slobodu sa samovoljom i pluralizam s ravnodušnošću. Njegovati duh istinoljubivosti i u svakodnevnim odnosima među ljudima, a ne živjeti u nepoštovanju, licemjerju i oportunističkom prilagođavanju. Uvijek iznova tražiti istinu s nepotkuljivom istinoljubivošću, a ne širiti ideološke ili stranačke poluistinte. Pouzdano i trajno služiti istini koju smo prepoznali, a ne postati žrtve oportunizma.“

Prema vlastitoj odgovornosti

Posljednja su desetljeća obilježena promjenom shvaćanja istine. Riječ je prije svega o tome da istina nije niti isključivi posjed neke povlaštene ljudske skupine niti nešto statično čime bismo jednom zauvijek mogli zagospodariti. Iz tog razloga i poziv da na satu razredne nastave i/ili vjeroučenika uz pomoć razrednika/ce i vjeroučitelja/ice izvršite neke od ovih ili sličnih vježbi koje će ojačati vašu svijest o važnosti tolerancije i istinoljubivosti:

- potražite u svetim spisima židovstva, kršćanstva i islama mesta koja potiču na toleranciju i istinoljubivost;
- upoznajte se sa životom makar po jedne osobe iz sve tri spomenute religijske tradicije koja je tijekom svog života bila promotor tolerancije i istinoljubivosti;
- razmislite o važnosti tolerancije i istinoljubivosti u području školskog života, osobito u odnosu učenik-učenik, učenik-učitelj, učenik-roditelj;
- pronađite narodne izreke ili priče koje govore u prilog njegovanju tolerancije i istinoljubivosti.

Neka vas u tome ohrabri misao Andrea Gidea: „Vjeruj onima koji tragaju za istinom, a sumnjaj u one koji su je našli.“ Dragi učenici i učenice, sat možete zaključiti u meditativno-molitvenom ozračju uz pomoć narednog teksta i uz prigodnu glazbenu pratnju.

Naprotiv, istina se uvijek iznova događa i dotiče isključivo u otvorenom i slobodarskom susretu s drugim ljudima.

Nemoj govoriti loše o drugima niti dobro o sebi

Ne, nemoj govoriti loše o drugima.
Lošim rijećima ništa ne dodaješ
životu.
Njima tek zatrپavaš svjetlila koja
žive u svakome.
Njima trneš i svjetiljku svoje duše.
Loše riječi su poput lošega
sjemenja iz kojega
niče smrt, a ne život.

Ali nemoj govoriti ni dobro o
drugima ako
dobre riječi ne izgovaraš od srca,
ako ne vjeruješ u njihovu životnost.
Radije šuti i ostani po strani.
Dopusti drugima da se bore sa
životom,
dopusti životu da se bori s njima,
ako nisi spremjan biti dio života
koji traje.
Dio ljubavi koja sve obnavlja.

Nemoj govoriti dobro o sebi.
Nastoj o sebi uopće ne govoriti.
Jer što mogu reći riječi ako život
šuti?
I što treba dodati rječitom životu?
Dopusti dobroti da govori kroz
tvoj život i
neka ti to bude dovoljno.

Ali nemoj govoriti ni loše o sebi,
čak i ako si
uvjeren da je ono što bi rekao
istinito.

Pogotovo nemoj govoriti loše o
sebi ako se
time želiš istaknuti, ako se time
želiš očitovati
skromnim i poniznim.
Jer nije čovjekova veličina u tome
da sebe ponizuje
nego u tome da sebe prihvati i
čitavim
Svojim bićem poslužuje dobrotu.
I zato nemoj živjeti zagledan u ono
što te
sapinje nego u ono što te
raskriljuje.

Kad govorиш, govor u prilog života.
Govori riječi tople, pronicave,
rijеči poticajne.
Govori s povjerenjem da u
svakome prebiva
životvorna snaga koja i najmučniju
zamrllost
umije preobraziti u nesavladiv
zanos.
Pohodi srca onih kojima se
obraćaš,
jer na svijetu nema drugog mjesta
gdje se ljudi
mogu dovoljno, kamoli do kraja,
susresti.
Kad govorиш, radaj svijet.
Zauzimaj se za njega.

S. Lice

IX.

Spolnost kao dar i odgovornost

Rijetko je kad ljudska civilizacija trebala toliko domišljatosti i odvažnosti da bi preživjela. Na putu nužne preobrazbe sputava je mnogo toga, ali nadasve iskriviljeno življenje spolnosti. Na to ne upućuje samo rasprostranjeno isključivanje žena iz važnih društveno-političkih, obrazovnih i religijskih struktura nego i različiti oblici iskorištavanja žena od čega nisu pošteđena niti djeca. A to praktično znači da ljudska civilizacija isključivanjem žena sama sebi oduzima više od polovice mogućnosti za ozdravljenje.

*Ne bismo smjeli
zaboraviti da su
mnogim vrijednostima i
postignućima s kojima se
s pravom ponosi ljudska
civilizacija put utirale
upravo žene, pokazujući
daleko veću odvažnost,
maštovitost i pozrtvovnost
od muškaraca.*

Logika partnerstva

Iz tog se razloga Deklaracija o svjetskom etosu zalaže za njegovanje ravnopravnosti i partnerstva između muškaraca i žena: „U velikim starim religijskim i etičkim tradicijama čovječanstva nalazimo smjernicu: Ne smiješ zloupotrebljavati seksualnost! Ili pozitivno: Poštujte i ljubite jedni druge! Razmislimo iznova o posljedicama ove prastare smjernice. Nijedan čovjek nema pravo svoditi drugog na puki objekt svoje seksualnosti ili ga

podvrgnuti seksualnoj ovisnosti.“

Dapače, Deklaracija ističe da smo svi dužni boriti se protiv iskorištavanja na području seksualnosti kao zastrašujućeg oblika ljudskog ponižavanja: „Dužni smo suprotstavljati se ako se – pa čak i u ime nekog religijskog uvjerenja – propovijeda prevlast jednog spola nad drugim, tolerira spolno iskorištavanje, potiče prostituciju ili zlouporaba djece. Neka se nitko ne zavarava! Nema prave ljudskosti bez partnerskog suživota!“

Važnost odgoja

Polazeći od toga da je spolnost neprocjenjiv dar, ali i silna odgovornost, Deklaracija o svjetskom etosu podsjeća na važnost odgoja na području spolnosti: „Zato bi mlađi trebali već u obitelji i u školi učiti da spolnost nije neka negativna ili razorna nego stvaralačka i pozitivna snaga. Zadaća joj je oblikovati zajedništvo, potvrđujući život, a može se razvijati samo onda kad se živi odgovorno spram partnerove sreće.“ Iz toga proizlazi ono presudno za odnos između muškarca i žene: „Odnos između muškarca i žene ne bi se smio temeljiti na tutorstvu ili iskorištavanju nego na ljubavi, partnerstvu i uzajamnom povjerenju. Čovjekovo ispunjenje nije identično sa spolnim zadovoljstvom. Spolnost bi trebala biti izraz i potvrda partnerski življene ljubavi.“

Bračno zajedništvo

U skladu s tim bi bračno zajedništvo moralo biti obilježeno ljubavlju, vjernošću i trajnosti neovisno o kulturnim i religijskim razlikama: „Brak treba jamčiti muževima, ženama i djeci zaštitu i uzajamnu potporu, osiguravajući ujedno njihova prava. U svim zemljama i kulturama treba raditi

na takvim ekonomskim i društvenim odnosima koji će omogućiti život u braku dostojan čovjeka i koji neće isključivati starije osobe.“

Jednake vrijednosti morale bi prožimati i odnos između roditelja i djece: „Djeca imaju pravo na obrazovanje. Roditelji ne smiju iskorištavati djecu niti djeca roditelje. Njihovi odnosi trebali bi se temeljiti na uzajamnom poštovanju, pažnji i brizi.“

Istinska čovječnost

Na koncu nas Deklaracija o svjetskom etosu podsjeća na to što bi to značilo biti istinski čovjek u duhu velikih religijskih i etičkih tradicija, a na pozadini obveze njegovanja ravnopravnosti i partnerstva između muškaraca i žena, koja predstavlja četvrtu neopozivu smjernicu svjetskog etosa: „Prakticirati uzajamnu pažnju, razumijevanje i partnerstvo, a ne patrijarhalno podvrgavanje i ponižavanje što je izraz

nasilja i često izaziva nasilne odgovore. Prakticirati uzajamnu obzirnost, toleranciju, pomirljivost i ljubav, a ne spolno posjedovanje i zloupotrebljavanje.“

Svojgovor o partnerstvu između muškaraca i žena Deklaracija zaključuje opaskom o povezanosti osobne i društveno-političke razine života: „Na razini naroda i religija možemo prakticirati samo ono što je življeno na razini osobnih i obiteljskih odnosa.“

Prema vlastitoj odgovornosti

Nažalost i naše je bosansko-hercegovačko društvo u znatnoj mjeri patrijarhalno što znači da su odnosi između muškaraca i žena, kako u obiteljskom tako i u javnom području, obilježeni logikom dominacije i tutorstva umjesto logikom partnerstva i povjerenja.

Zato vas pozivamo da se na satu razredne nastave, vjeronauka ili povijesti uz pomoć

vaših nastavnica i nastavnika upoznate s nesvakidašnjim životima dobitnica Nobelove nagrade za mir, jer se upravo u njima jasno razaznaje u kojoj je mjeri pogubno i besmisleno isključivanje žena iz procesa, koji oblikuju ne samo naše društvo nego cijelokupnu ljudsku civilizaciju. U tome se može osloniti na knjige (enciklopedije i biografije), Internet i filmove (kako dokumentarne tako i igrane), koji govore o tim neustrašivim ženama, a već sada ćemo vam otkriti

njihova imena: Bertha von Suttner, Jane Addams, Emily Greene Balch, Betty Williams, Mairead Corrigan, Majka Terezija, Alva Myrdal, Aung San Suu Kyi, Rigoberta Menchú Tum, Jody Williams, Shirin Ebadi, Wangari Muta Maathai, Ellen Johnson-Sirleaf, Leymah Gbowee i Tawakkol Karman.

Sat možete zaključiti u meditativnom molitvenom ozračju uz pomoć narednog teksta i uz prigodnu glazbenu pratnju:

O bračnom zajedništvu

Rodiste se zajedno i uvijek ćete biti zajedno.
Bit ćete zajedno onda kad bijela krila smrti razmetnu vaše dane.
Da, bit ćete zajedno čak i u tihome Božjem pamćenju.

Ali, neka bude prostora u vašem zajedništvu.
Neka nebeski vjetrovi plešu među vama.
Ljubite jedno drugo,
ali ne pretvarajte ljubav u okove:
Neka radije bude uzburkano more među obalama vaših duša.
Nalijevajte času jedno drugome, ali ne pijte iz iste čaše.
Dajte jedno drugome od svog kruha, ali ne jedite od iste kriške.
Pjevajte i plešite zajedno i radujte se, ali neka svatko od vas uzmogne biti i samo,
kao što su žice na lutnji same, premda odzvanjaju istom glazbom.
Podajte svoja srca, ali ne jedno drugomu u posjed.
Jer samo ruka Života može obuhvatiti vaša srca.

I stoje zajedno, ali ne preblizu;
Jer stupovi hramski stoje odvojeno,
A hrast ni čempres ne rastu u sjeni jedan drugome.

H. Džubran

X. Međureligijski dijalog

Projekt svjetskog etosa počiva na uvjerenju koje Hans Küng izriče ovako: „Nema mira među nacijama bez mira među religijama. Nema mira između religija bez dijaloga između religija. Nema dijaloga između religija bez temeljnog istraživanja u religijama.“

Zato ćemo zaključno promišljanje o svjetskom etosu posvetiti međureligijskom dijalogu kao plodu zrele i odgovorne vjere.

Povjerenje

Kao i vjera, međureligijski dijalog počiva na povjerenju da je posljednja stvarnost, koju vjernici nazivaju Bogom, dobra. Iz tog povjerenja izrasta vjera u sveopću spasiteljsku volju Božju. Potvrde o njoj moguće je pronaći u svetim knjigama svih religija. Sveti Pavao izričito kaže kako Bog želi da se svi ljudi spase (1Tim 2,4). Kur'an, sveta knjiga muslimana, naglašava da je Bog svim narodima slao svoje poslanike (XVI,36). Slična uvjerenja nalaze se i u svetim knjigama hinduista i budista.

*Zato je prva krepot
međureligijske duhovnosti
povjerenje u Božju dobrotu i
svijest da Božja spasiteljska
volja obuhvaća sve ljudе.*

Poniznost

Dijaloga nema bez poniznosti. U sklopu međureligijskog dijaloga poniznost znači

ne ograničavati Boga ljudskim načinom razmišljanja.

Uvijek iznova treba oživljavati svijest da je Bog veći od naših misli i ideja.

Ova mudrost nije ograničena samo na kršćanstvo. Svijest o neizrecivosti Boga postoji u svim velikim svjetskim religijama. Naročito je naglašava muslimanski usklik „Alláhu akbar“, koji ne znači „Bog je velik“ nego „Bog je uvijek veći“ – uvijek veći od svega što mi ljudi možemo zamisliti. U tome smjeru ide i prva od Deset zapovijedi Biblije – ne pravi sebi nikakvu sliku Boga niti svojim rukama niti svojim umom.

Sve to znači da doktrine i učenja naših religijskih zajednica ne mogu iscrpiti božansku stvarnost u njezinoj punini bez obzira koliko bile mudre. Unatoč tomu, Bog nam je ujedno i blizak što na različite načine doživljavamo kroz tradicije svjetskih religija čija raznolikost odgovara raznolikosti čovječanstva.

Radoznalost

Međureligijski je dijalog nezamisliv bez istraživačke i znanstvene radoznalosti. Pokreće ga radoznalost o tome što Bog znači u životu drugih ljudi, želja da se istraži bogatstvo koje je Bog rasuo među narode, radost da se upoznaju drugi putovi do Boga. Riječ je o spremnosti učenja o mnogostrukim ljudskim putovima Bogu i mnogostrukim Božjim putovima čovjeku. Tako postajemo sposobni bolje razumjeti susjede različite vjere. A to nas vodi do središnje kreposti međureligijske duhovnosti.

Prijateljstvo

Koliko god je vrijedno učiti o drugim religijama iz knjiga, za međureligijski dijalog to je nedostatno. Vjera koju u

međureligijskom dijalogu treba upoznati i s kojom treba voditi dijalog nije knjiška, nego vjera živih ljudi. Naša slika o drugoj vjeri cijelovita je i istinita samo nakon što dođemo u doticaj s ljudima koji je žive, a to je moguće samo u prijateljevanju – središnjoj kreposti međureligijske duhovnosti.

Kroz prijateljstvo konačno saznajemo što druga vjera znači konkretnom čovjeku u svakodnevnom životu. Razumjeti islam ili budizam ustvari znači moći vidjeti svijet očima muslimana ili budista. Samo kroz prijateljstvo možemo razumjeti kako naš prijatelj druge vjere razumije samoga sebe. Bez ove vrste razumijevanja nema istinskog međureligijskog dijaloga. Zato je prijateljstvo ključna krepost međureligijske duhovnosti.

Poštenje

Budući da je prijateljstvo nemoguće bez poštenja, sljedeća krepost međureligijske duhovnosti upravo je poštenje. U međureligijskom dijalogu moramo biti pošteni o vlastitoj i tuđoj religiji. Ne smijemo ideale vlastite religije uspoređivati sa stravičnim povijesnim promašajima prijateljeve religije.

*Pošteno je ideale
uspoređivati s idealima, a
stvarnost sa stvarnošću.*

Usred poštenog prijateljstva naučit ćemo ne samo drugoga i njegovu religiju gledati njegovim očima nego ćemo započeti promatrati sebe i svoju religiju očima drugog. Taj trenutak označava početak izmjene iskustva i zrenja prijateljstva. Sada se otvara mogućnost da međureligijski dijalog postane izvor obogaćenja. Ali da

bi se to doista dogodilo, potrebna nam je sljedeća krepost međureligijske duhovnosti.

Hrabrost

Izložiti vlastitu religiju i sebe tudem pogledu bez uljepšavanja i skrivanja zahtjeva od nas hrabrost – sljedeću krepost međureligijske duhovnosti. Tako se ne ruše samo mnoge predrasude nego i idealizirajuća slika o samome sebi i vlastitoj religijskoj tradiciji.

Na koncu ovog pročišćavajućeg procesa dospijevamo do realističnijeg razumijevanja sebe i drugoga, doznaјući istodobno što drugome doista znači naša religija. Samo ako sada dopustimo da nas počne mijenjati to kako nas i vlastitu religijsku tradiciju vidi drugi i njegova religijska tradicija, možemo reći da smo zakoračili u stvarni međureligijski dijalog koji podrazumijeva hrabrost za promjenu.

Zahvalnost

Dublje iskustvo Božje milosti čovjekovo srce redovito čini izvorom zahvalnosti. U međureligijskom dijalogu zahvalnost prije svega podrazumijeva zahvalnost za druge – i to ne samo za ono što nam je s njima zajedničko nego i za ono što nas čini različitim. U konačnici, istinski međureligijski dijalog vodi radost i zbog jedinstva i različitosti s drugima – zahvalnosti u istoj mjeri za obje stvarnosti koje nam počinju govoriti o Bogu. A zahvalnost nas oslobađa tjeskobe i čini nas opuštenima na temelju povjerenja u dobrotu posljednje stvarnosti i njezinu spasiteljsku nazočnost. Tako smo iznova došli do prve kreposti međureligijske duhovnosti.

“

*Na zajedničku odgovornost
sram bolje budućnosti
svijeta vjernici će u
globaliziranom svijetu moći
odgovoriti jedino u duhu
međureligijskog dijaloga,
a od toga nije izuzeta niti
naša domovina.*

“

Taj pothvat zajedničke izgradnje boljeg svijeta otvoren je i nereligijskim ljudima.

Kao poticaj i putokaz, tome je pothвату posvećen i projekt svjetskog etosa.

Dragi učenici i učenice, prije nego što sat zaključite u meditativno-molitvenom ozračju uz pomoć narednog teksta, pokušajte za svaku spomenutu krepot međureligijskog dijaloga navesti makar po jedan primjer iz vašeg osobnog života, vašeg okruženja ili života neke važne osobe iz neke od svjetskih religijskih tradicija, a kod kuće se možete sami „testirati“ na kreposti međureligijskog dijaloga tako što ćete sebi davati za svaku od njih bodove od 1 do 5 u ovisnosti o tome u kojoj je mjeri nazočna u vašem životu:

Oči za druge

Ti si stvorio kontinente,
Ti si ljude učinio različitima
u jeziku i kulturi.
Ti si dao da riža raste
od pamtivijeka.

Ti si onaj
koji se pojavljuje
u mnogim licima religija.
Ali Ti, Gospodine, također si onaj
koji ljude dovodi do vjere i sumnje.

Gospodine, dovrši nesretne
svađe među kontinentima
i rasama.
Daj svim ljudima svoju vjeru.
Daj mir za Aziju i za svijet.
Daj mir i sklad obalama, stepama i
džunglama
moje domovine.

Gospodine, daj nam
oči za druge,
daj svijetu mir i vjeru
u budućnost Tvoga naroda.

Iz Indonezije

III. DODATAK

Deckare & thrillers

Deklaracija o svjetskom etosu

Parlament svjetskih religija

Uvod¹

Svijet se nalazi u agoniji. Ta agonija u tolikoj mjeri sve zahvaća i opterećuje da se osjećamo izazvanim izričito spomenutim oblicima u kojima se javlja kako bi dubina naše zabrinutosti mogla postati jasna.

Mir nam izmiče. Planet se razara. Susjedi žive u strahu jedni od drugih. Žene i muškarci se uzajamno odalečuju.

To je užasno!

Osuđujemo zloupotrebu ekosistema naše Zemlje.

Osuđujemo siromaštvo koje guši životne mogućnosti, glad koja oslabljuje ljudsko tijelo, gospodarske nejednakosti koje prijete uništenjem tako mnogo obitelji.

Osuđujemo društvene poremećaje kojim su izručeni mnogi narodi: nepoštivanje pravednosti koje građane potiskuje na rub društva, anarhiju koja se uvlači u naše zajednice, besmisleno umiranje djece uslijed nasilja. Naročito osuđujemo agresiju i mržnju u ime religije.

Ta agonija nije nužna.

Nije nužna jer već postoji temelj za etos. Taj etos pruža mogućnost za bolji individualni i globalni poredak, udaljavajući ljude od očajanja a društvo od kaosa.

Mi smo žene i muškarci koji preuzimaju odgovornost za zapovijedi i praksu svjetskih religija:

Tvrdimo da se u učenjima religija nalazi zajednički fond temeljnih vrijednosti i da one tvore temelj svjetskog etosa.

Tvrdimo da je ta istina već poznata, ali je moramo još živjeti u svom srcu i u svom djelovanju.

Tvrdimo da postoje neopozive i bezuvjetne norme za sva područja života, za obitelji i zajednice, za rase, nacije i religije.

*Već postoji prastare
smjernice za ljudsko
ponašanje koje možemo
naći u učenjima svjetskih
religija a koje predstavljaju
uvjet održivog svjetskog
poretka.*

Proglašavamo:

Ovisni smo jedni o drugima. Svatko od nas ovisi o dobrobiti cjeline. Iz tog razloga poštujemo zajedništvo živih bića – ljudi, životinja i biljaka – i brinemo se za očuvanje Zemlje, zraka, vode i tla.

Za sve ono što činimo snosimo individualnu odgovornost. Svi naši izbori, postupci i propusti uzrokuju posljedice.

S drugima trebamo postupati onako kako želimo da drugi postupaju s nama.

¹ Tekst pod naslovom „Uvod“ sastavilo je uredničko vijeće „Koncila“ Parlamenta svjetskih religija u Chicagu na temelju Deklaracije koja je sastavljena u Tübingenu i koja se u nastavku nalazi pod naslovom „Načela svjetskog etosa“. Zadaća uvoda bila je pružiti sažetak Deklaracije u publicističke svrhe.

Obvezujemo se na poštivanje života i dostojanstva, individualnosti i različitosti kako bi se sa svakom osobom postupalo ljudski – i to bez iznimke.

Moramo se vježbati u strpljivosti i susretljivosti. Moramo biti kadri opraštati dok učimo učiti od prošlosti, ali ne dopuštaći da ostanemo zatočenici sjećanja prožetih mržnjom. Dok svoja srca otvaramo jedni za druge, moramo pokopati naša uskogrudna prepiranja, prakticirajući na taj način kulturu solidarnosti i uzajamne povezanosti.

Ljudski rod smatramo svojom obitelji. Moramo nastojati biti ljubazni i velikodušni. Ne smijemo živjeti samo za sebe nego moramo služiti i drugima, ne zaboravljajući nikada djecu, stare, siromašne, patnike, invalide, izbjeglice i osamljene. Nikoga nikad ne smijemo smatrati građaninom drugog reda ili s njima postupati u tom smislu ili ga u tom smislu izrabljivati na bilo koji način. Među ženama i muškarcima trebalo bi vladati ravnopravno partnerstvo. Nipošto ne smijemo provoditi seksualni nemoral. Moramo napustiti sve oblike dominacije i zloupotrebe.

Obvezujemo se na kulturu nenasilja, poštivanja, pravde i mira. Nećemo izrabljivati, nanositi štetu i mučiti druge ljudе, nadasve ne ubijati. Odričemo se nasilja kao sredstva za dokidanje razlika.

*Moramo težiti za
pravednim društvenim i
ekonomskim poretkom u
sklopu kojeg će svatko dobiti
jednake šanse za postizanje
punog dometa svojih
mogućnosti kao ljudsko biće.*

Moramo govoriti i djelovati u ozračju istinoljubivosti i suosjećanja tako što ćemo se prema svima ponašati pošteno i izbjegavati predrasude i mržnju. Štoviše, moramo prevladati vladavinu žudnje za vlašću, prestižem, novcem i trošenjem da bismo stvorili pravedan i miroljubiv svijet. Zemlja se ne može promijeniti nabolje ako se prije toga ne promijeni svijest pojedinaca. Obećajmo da ćemo razvijati svoju sposobnost zapažanja tako što ćemo svoj duh disciplinirati pomoću meditacije, molitve ili pozitivnog mišljenja. Bez rizika i bez spremnosti na žrtvu neće moći doći do temeljne promjene naše situacije.

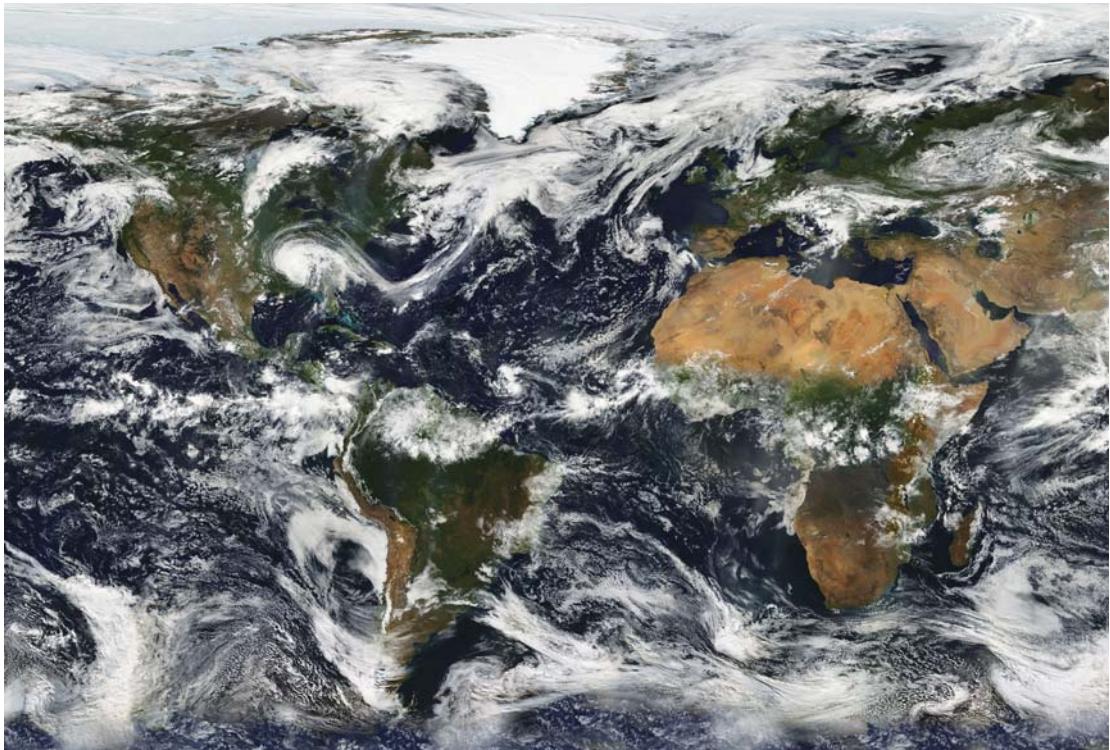
Iz tog se razloga obvezujemo na ovaj svjetski etos, na uzajamno poštovanje i na životne forme koje su prihvatljive društvu, koje podupiru mir i koje su miroljubivo nastrojene spram prirode.

Pozivamo sve lude, bez obzira na to jesu li religiozni ili ne, da to isto čine!

Naćela svjetskog etosa

Naš svijet prolazi kroz temeljnu krizu: krizu svjetskog gospodarstva, svjetske ekologije i svjetske politike. Ljudi se posvuda žale na odsutnost velike vizije, na užasavajuću gomilu neriješenih problema, na političku paraliziranost, na osrednje političko vodstvo bez uvida u sadašnjost i brige za budućnost, općenito na premalo smisla za opće dobro. Odveć starih odgovora na nove izazove.

Stotine milijuna ljudi na našem planetu sve više pati zbog nezaposlenosti, siromaštva, gladi i razaranja obitelji. Iznova nestaje nada u trajni mir među narodima. Napetosti između spolova i generacija dosegle su zabrinjavajuće razmjere. Djeca umiru, ubijaju i bivaju ubijana. Korupcijske afere u politici i gospodarstvu potresaju sve veći broj država. U našim je

gradovima sve teže ostvariti miroljubiv suživot zbog socijalnih, rasnih i etničkih sukoba, zloupotrebe droga, organiziranog kriminala, pa i anarhije. Čak i susjedi često žive u strahu jedni od drugih. Nastavlja se bezobzirna pljačka našeg planeta. Prijeti nam slom ekosistema.

Uvijek iznova primjećujemo kako na nemalo mjesa u svijetu poglavari i pristaše religija raspiruju agresiju, fanatizam, mržnju i ksenofobiјu, pa čak i to da nadahnjuju i legitimiraju nasilne i krvave sukobe. Religija se često zloupotrebljava za puke ciljeve politike moći, uključujući i rat. To nas ispunja zgražanjem.

Osuđujemo sve te razvoje i izjavljujemo da to ne smije biti tako. Već postoji etos koji je u stanju suprotstaviti se tim zlokobnim globalnim razvojima. Taj etos doduše ne pruža izravna rješenja za sve te neizmjerne svjetske probleme, no zato pruža moralni temelj za bolji osobni i globalni poredak,

viziju koja je u stanju žene i muškarce odvesti s onu stranu očajanja i spremnosti na nasilje a društvo s onu stranu kaosa. Mi smo muškarci i žene koji preuzimaju odgovornost za zapovijedi i praksu svjetskih religija. Tvrdimo da već postoji konsenzus među religijama koji može tvoriti osnovicu za svjetski etos: minimalni temeljni konsenzus s obzirom na obvezujuće vrijednosti, neopoziva mjerila i temeljne moralne stavove.

I. Nema novog svjetskog poretku bez svjetskog etosa

Iz tog se razloga mi, muškarci i žene iz različitih religija i regija ove Zemlje, obraćamo svim ljudima, religioznim i nereligioznim. Želimo izraziti naše zajedničko uvjerenje:

Svi smo mi odgovorni za bolji svjetski poredak.

Bezuvjetno je naloženo da se zauzimamo za ljudska prava, za slobodu, pravdu, mir i očuvanje Zemlje.

Naše vrlo različite religijske i kulturne tradicije ne smiju nas priječiti u tome da se zajednički aktivno angažiramo protiv svih oblika nečovječnosti a za više ljudskosti.

Načela, koja izriče ova Deklaracija, mogu podupirati svi ljudi s etičkim uvjerenjima, neovisno o tome jesu li ta uvjerenja utemeljena religiozno ili ne.

No, mi kao religiozno i duhovno usmjereni ljudi, koji svoj život temelje na Posljednjoj Zbilji i iz nje crpimo duhovnu snagu i nadu putem povjerenja, za vrijeme molitve ili meditacije, uz pomoć riječi ili šutnjom, na posve smo iznimanačin odgovorni za dobrobit cjelokupnog čovječanstva i brigu za planet Zemlju.

Ne smatramo se boljima od drugih ljudi, no vjerujemo u to da nam je prastara mudrost naših religija u stanju pokazati i putove u budućnost.

Nakon dva svjetska rata i okončanja hladnog rata, poslije sloma nacizma i fašizma, nakon potresanja temelja komunizma i kolonijalizma, čovječanstvo je zakoračilo u novo razdoblje svoje povijesti. Čovječanstvo danas posjeduje dostatno ekonomskih, kulturnih i duhovnih resursa za uspostavu boljeg svjetskog poretka. No, stare i nove etničke, nacionalne, socijalne, ekonomске i religiozne napetosti predstavljaju prijetnju za miroljubivu izgradnju boljeg svijeta. Naše je vrijeme doduše doživjelo veći znanstveni i tehnički napredak nego bilo

kad do sada, a usprkos tome nalazimo se pred činjenicom da globalno siromaštvo, glad, umiranje djece, nezaposlenost, osiromašenje i razaranje prirode nisu umanjeni nego su čak u porastu. Mnogim narodima prijeti gospodarski slom, socijalna razgradnja, politička marginalizacija, ekološka katastrofa i nacionalna propast.

U takvoj dramatičnoj svjetskoj situaciji čovječanstvo ne treba samo političke programe i akcije. Potrebna mu je vizija miroljubivog suživota naroda, etničkih i etičnih skupina i religija s obzirom na zajedničku odgovornost za naš planet Zemlju. Vizija počiva na nadanjima, na ciljevima, idealima i mjerilima. A mnogi ljudi posvuda u svijetu ostaju bez toga. No, unatoč tome uvjereni smo u ovo: Usprkos njihovo zloupорabi i čestim zakazanjima kroz povijest, upravo su religije odgovorne za to da takva nadanja, ideale i mjerila možemo čuvati, utemeljivati i živjeti. To naročito vrijedi za političko tijelo države: Nužna su jamstva za slobodu savjesti i religijsku slobodu, no ona ne nadomještaju obvezujuće vrijednosti, uvjerenja i norme, koje vrijede za sve ljude, bez obzira na njihovo društveno porijeklo, spol, boju kože, jezik ili religiju.

Uvjereni smo u temeljno jedinstvo ljudske obitelji na našem planetu Zemlji. Iz tog razloga podsjećamo na Opću deklaraciju o ljudskim pravima koju su Ujedinjeni narodi usvojili 1948. Ono što je ona svečano proglašila na razini prava, to na ovom mjestu želimo potvrditi i produbiti polazeći od etosa. Riječ je o posvemašnjem ostvarenju neraspoloživosti ljudske osobe, o neotuđivoj slobodi, o načelnoj jednakosti svih ljudi, o nužnoj solidarnosti i uzajamnoj ovisnosti svih ljudi.

Na temelju osobnih životnih iskustava i tegobne povijesti našeg planeta naučili

smo da se isključivo zakonima, propisima i sporazumima ne može stvoriti, pa čak niti nametnuti novi svjetski poredak; da ostvarenje mira, pravde i očuvanje Zemlje ovisi o ljudskoj spoznaji i spremnosti da pravu pribave poštovanje; da zalaganje za pravo i slobodu pretpostavlja svijest o odgovornosti i obvezama i da se iz tog razloga moramo obratiti ljudskom umu i srcu; da pravo bez morala dugoročno ne može opstati i da iz tog razloga novog svjetskog poretku ne može biti bez svjetskog etosa. Pod svjetskim etosom ne mislimo na novu svjetsku ideologiju niti na jedinstvenu svjetsku religiju s onu stranu svih postojećih religija, a pogotovo ne na vladavinu jedne religije nad svima drugima. Pod svjetskim etosom mislimo na temeljni konsenzus s obzirom na postojeće obvezujuće vrijednosti, neporeciva mjerila i temeljne osobne stavove. Bez temeljnog konsenzusa s obzirom na etos, svakoj će zajednici, prije ili kasnije, zaprijetiti kaos ili diktatura a pojedinci će očajavati.

II. Temeljni zahtjev: Sa svakim čovjekom moramo postupati ljudski

Svi smo mi skupa pogrešivi i nesavršeni ljudi sa svojim ograničenjima i nedostacima. Poznata nam je zbilja Zla. No, upravo se iz tog razloga zbog dobrobiti čovječanstva osjećamo obvezanim izreći ono što bi trebalo predstavljati temeljne elemente zajedničkog etosa za čovječanstvo – kako za pojedince tako i za zajednice i organizacije, kako za države tako i za same religije. Jer vjerujemo u to da naše već tisućljetne religiozne i etičke tradicije sadrže dostačno elemenata za etos koji će biti razumljiv i provediv

za sve ljude dobre volje, religiozne i nereligiozne.

Pritom smo svjesni da naše različite religijske i etičke tradicije često na vrlo različit način obrazlažu što je to za čovjeka korisno ili štetno, što je to ispravno ili što je to pogrešno, što je to dobro ili što je to loše. Ne želimo brisati ili ignorirati te duboke razlike između pojedinih religija. No, one nas ne trebaju priječiti u tome da javno proglašimo ono što nam je već sad zajedničko i čime se već sada zajedno osjećamo obvezanim na temelju naših vlastitih religioznih ili etičkih temelja. Svjesni smo da religije ne mogu riješiti ekološke, gospodarske, političke i socijalne probleme na ovoj Zemlji, ali zato mogu postići ono što se očito ne može postići isključivo ekonomskim planovima, političkim programima ili pravnim propisima: promjenu čovjekovog nutarnjeg stava, cjelokupnog mentaliteta, baš „srca“ i zaokret od pogrešnog puta u smjeru novog stava spram života.

Nema sumnje u to da su čovječanstvu potrebne društvene i ekološke reforme, ali ništa manje od toga i duhovna obnova. Na nju se naročito obvezujemo kao religiozno ili duhovno usmjereni ljudi jer smo svjesni da upravo duhovne snage religija ljudima s obzirom na njihov život mogu posredovati temeljno povjerenje, horizont smisla, potonja mjerila i duhovnu domovinu.

Dakako, religije će to moći činiti vjerodostojno jedino ako one same budu uklanjale one sukobe koji izviru iz njih samih, ako budu oslabljivale uzajamnu aroganciju, nepovjerenje, predrasude, štoviše neprijateljske slike, iskazujući poštovanje prema tradicijama, svetim mjestima, blagdanima i obredima onih koji vjeruju drugačije.

Svi znamo da se posvuda u svijetu, kao i do sada, s ljudima postupa neljudski. Ljudima se uskraćuju njihove životne šanse i njihova sloboda. Gaze se njihova ljudska prava i ne poštuje njihovo ljudsko dostojanstvo. No, moć nije isto što i pravo!

*Sučelice svakoj neljudskosti,
naša religiozna i etička
uvjerenja zahtijevaju: Sa
svakim čovjekom moramo
postupati ljudski!*

To znači da svaki čovjek – bez obzira na dob, spol, rasu, boju kože, tjelesne ili duhovne sposobnosti, jezik, religiju, političko uvjerenje, nacionalno ili društveno porijeklo – posjeduje neotuđivo i neporecivo dostojanstvo. Iz tog su razloga svi, pojedinac kao i država, obvezani poštivati to dostojanstvo i jamčiti njegovu učinkovitu zaštitu. Čak i u gospodarstvu, politici i medijima, u istraživačkim ustanovama i industrijskim poduzećima, čovjek uvijek treba subjekt prava i cilj, a nikad puko sredstvo, nikad objekt komercijalizacije i industrijalizacije. Nitko se ne nalazi „s onu stranu dobra i zla“: nijedan čovjek i nijedan društveni sloj, nijedna utjecajna interesna skupina i nijedan centar moći, nijedan policijski aparat, nijedna vojska, pa čak nijedna država. Naprotiv!

Kao biće urešeno razumom i savješću, svaki je čovjek obvezan ponašati se uistinu ljudski, a ne neljudski. Činiti dobro, a izbjegavati zlo!

Što to konkretno znači, to želi pojasniti naša Deklaracija. S obzirom na novi svjetski poredak, želimo podsjetiti na neporecive i bezuvjetne etičke norme.

One za ljude ne trebaju predstavljati okove nego pomagala i oslonce pri neprestanom pronalaženju i ostvarivanju životnog usmjerenja i životnih vrijednosti, životnih stavova i životnog smisla.

*Postoji jedno načelo,
zlatno pravilo, koje se već
tisućljećima očuvalo i može
naći u mnogim religioznim
i etičkim tradicijama
čovječanstva: Ono što ne
želiš da drugi tebi čini, to
ni ti ne čini drugome!*

Ili formulirano pozitivno: Ono što želiš da drugi tebi čini, to i ti čini drugome! To bi trebala biti neopoziva i bezuvjetna norma za sva životna područja, za obitelj i zajednice, za rase, nacije i religije.

Treba ostaviti iza sebe egoizme svake vrste – svaku sebičnost, bilo individualnu bilo kolektivnu, a ona se javlja u obliku klasnog razmišljanja, rasizma, nacionalizma ili seksizma.

Osuđujemo egoizme jer čovjeka priječe u tome da doista bude čovjek. Samoodređenje i samoostvarenje sasvim su legitimni sve dok se ne odvajaju od čovjekove samoodgovornosti i odgovornosti za svijet, od odgovornosti za bližnje i za planet Zemlju.

To načelo uključuje posve konkretna mjerila kojih se mi ljudi trebamo pridržavati. Iz njega proizlaze četiri obuhvatne prastare smjernice koje zatičemo u većini svjetskih religija.

III. Četiri neopozive smjernice

1. Obvezivanje na kulturu nenasilja i strahopštovanja pred svekolikim životom

Bezbrojni se ljudi u svim regijama i religijama trude oko života koji neće biti definiran egoizmom nego zauzimanjem za ljude i svijet oko sebe. No, unatoč tome u suvremenom svijetu postoji beskrajno mnogo mržnje, zavisti, ljubomore i nasilja: ne samo između pojedinaca nego i između društvenih i etničkih skupina, između klasa i rasa, nacija i religija. Primjena nasilja, trgovina drogom i organizirani kriminal, često potpomognut najnovijim tehničkim mogućnostima, dosegnuli su globalne razmjere. Na mnogim se mjestima još uvijek vlada uz pomoć terora „odozgo“, diktatori tlače svoje vlastite narode a umnogome je rasprostranjeno institucionalizirano nasilje. Čak se i u nekim zemljama, u kojima postoje zakoni za zaštitu individualnih sloboda, zatvorenici muče, ljudi sakate a taoci ubijaju.

A. No, na temelju velikih starih religioznih i etičkih tradicija čovječanstva razabiremo smjernicu: Ne smiješ ubiti! Ili formulirano pozitivno: Poštuј život! Dakle, razmislimo iznova o posljedicama te prastare smjernice: Svaki čovjek posjeduje pravo na život, nepovredivost tijela i slobodan razvoj osobnosti ukoliko ne krši prava drugih. Nijedan čovjek nema pravo fizički ili psihički mučiti drugog čovjeka, povrijediti ga ili čak ubiti. A niti jedan narod, niti jedna država, niti jedna rasa, niti jedna religija nema pravo diskriminirati, podvrgnuti „čišćenju“, prognati ili čak istrijebiti manjinu koja je drukčija ili drukčije vjeruje.

B. Sigurno je da će sukoba biti sve dok bude ljudi. No, takve bi sukobe trebali rješavati načelno bez nasilja u okviru pravnog poretku. To vrijedi za pojedince kao i za države. Upravo su politički moćnici pozvani na to da se pridržavaju pravnog poretku i da se što je moguće više zalažu za nenasilna i miroljubiva rješenja. Oni bi se trebali zauzeti za međunarodni mirovni poredak kojem je potrebna zaštita i obrana od nasilnika. Naoružavanje je pogrešan put. Razoružavanje predstavlja zadaću sadašnjeg trenutka. Neka se nitko ne zavarava: Čovječanstvo neće preživjeti bez svjetskog mira!

C. Iz tog bi razloga već mladež trebala u obitelji i školi učiti da nasilje ne smije biti sredstvo razračunavanja s drugima. Jedino na taj način možemo stvoriti kulturu nenasilja.

D. Ljudska je osoba beskrajno dragocjena i moramo je bezuvjetno štititi. No, i život životinja i biljaka, koje zajedno s nama nastanjuju ovaj planet, zasluzuјe zaštitu, čuvanje i njegu. Neobuzdano iskorištavanje

prirodnih osnova života, bezobzirno uništavanje biosfere, militariziranje kozmosa, sve to predstavlja zločin. Kao ljudi smo na poseban način odgovorni – upravo s obzirom na buduće generacije – za planet Zemlju i kozmos, za zrak, vodu i tlo. Svi smo mi u tom kozmosu jedni s drugima povezani i jedni o drugima ovisni. Svatko od nas ovisi o dobrobiti cjeline. Iz tog razloga vrijedi sljedeće: Ne trebamo propagirati čovjekovu vlast nad prirodom i kozmosom nego kultivirati zajedništvo s prirodom i kozmosom.

E. Biti istinski čovjek, to u duhu naših velikih religioznih i etičkih tradicija znači biti obziran i spremjan priteći u pomoć, i to u privatnom kao i javnom životu. Nikada ne bismo trebali biti bezobzirni i brutalni. Tolerantnost, poštovanje, pa čak i visoki stupanj uvažavanja, sve to svaki narod treba iskazivati drugom narodu, svaka rasa drugoj rasi, svaka religija drugoj religiji. Manjine – bile one rasne, etničke ili religijske prirode – potrebite su naše zaštite i naše podrške.

2. Obvezivanje na kulturu solidarnosti i pravednog gospodarskog poretku

Bezbrojni se ljudi u svim regijama i religijama zalažu za uzajamnu solidarnost, za radni život i vjerno ispunjavanje vlastitog poziva. No, unatoč tome u suvremenom svijetu postoji beskrajno mnogo gladi, siromaštva i bijede. Za to nije kriv naprsto pojedinac. Često su za to krive i nepravedne društvene strukture: Milijuni ljudi su bez posla, milijuni ljudi izručeni su izrabljivanju putem loše plaćenog posla, potiskivanju na rub društva i oduzimanju životnih mogućnosti. U mnogim su zemljama silne razlike između bogatih i siromašnih, između moćnih

i bespomoćnih. U svijetu, u kojem su i neobuzdani kapitalizam i totalitarni državni socijalizam potkopali i razorili mnoge etičke i duhovne vrijednosti, mogla se rasprostraniti žudnja za bezgraničnim profitom i neobuzdanom pljačkom, ali i materijalistička usredotočenost na vlastita prava u sklopu koje od države neprestano sve više zahtijevamo a da se sami pri tome ne obvezujemo na više. Ne samo u zemljama u razvoju nego i industrijskim zemljama, korupcija je postala rakranom društva.

A. No, na temelju velikih starih religioznih i etičkih tradicija čovječanstva razabiremo smjernicu: Ne smiješ krasti! Ili formulirano pozitivno: Postupaj pravedno i pošteno! Dakle, razmislimo iznova o posljedicama te prastare smjernice: Nijedan čovjek nema pravo u bilo kojem obliku okradati drugog čovjeka ili posegnuti za njegovim vlasništvom ili vlasništvom zajednice. No, i obratno, nijedan čovjek nema pravo upotrebljavati svoje vlasništvo a da se pri tome ne obazire na potrebe društva i planeta Zemlje.

B. Gdje vlada ekstremno siromaštvo, tamo uzima maha bespomoćnost i očajanje, tamo će se uvijek iznova krasti da bi se preživjelo. Gdje se bezobzirno gomila bogatstvo i uvećava moć, tamo će se kod prikraćenih i marginaliziranih neizbjježno probudit osjećaji zavisti, ogorčenosti, pa čak i smrtonosne mržnje i revolta. A to uzrokuje začarani krug nasilja i protunasilja. Neka se nitko ne zavarava: Svjetskog mira neće biti bez svjetske pravde!

C. Iz tog bi razloga već mladež trebala u obitelji i školi učiti da vlasništvo obvezuje čak i onda kad je posve malo. Njegova uporaba treba istodobno služiti i općem

dobru. Jedino ćemo na taj način moći izgraditi pravedan ekonomski poredak.

D. No, da bi se odsudno popravio položaj najsiromašnije milijarde ljudi na ovom planetu, a u sklopu nje naročito žena i djece, moramo pravednije urediti strukture svjetskog gospodarstva. Koliko god je prijeko potrebna, individualna dobrotvorna djelatnost i pojedinačni projekti pomoći nisu dostatni.

Da bi došlo do pravednog izjednačavanja, za to je potrebno sudjelovanje svih država i autoritet internacionalnih organizacija.

Dužnička kriza i siromaštvo Drugoga svijeta zahvaćenog raspadom, a pogotovo Trećeg svijeta, moraju dovesti do rješenja prihvatljivog za sve strane. Jasno je da se i u budućnosti neće moći izbjjeći sukobi oko interesa. U svakom slučaju, u razvijenim zemljama treba razlikovati između nužne i neobuzdane potrošnje, između socijalne i nesocijalne uporabe vlasništva, između opravdanog i neopravdanog korištenja prirodnih resursa, između čisto kapitalističkog i socijalno-ekološki usmјerenog tržišnog gospodarstva. Čak i zemlje u razvoju trebaju propitati svoju nacionalnu savjest.

Posvuda važi: Moramo pružiti otpor – kad god je to moguće nenasilan – posvuda gdje vlastodršci tlače potčinjene, institucije osobe a moć pravo.

E. Biti istinski čovjek, to u duhu naših velikih religioznih i etičkih tradicija znači sljedeće:

- umjesto da je zloupotrebljavamo u bezobzirnoj borbi za vlast, gospodarsku i političku moć koristiti ćemo za služenje ljudima. Moramo razvijati duh suosjećanja s patnicima i na poseban se način brinuti za siromašne, hendikepirane, stare, izbjeglice i osamljene,
- umjesto čiste žudnje za moći i neobuzdane politike moći tijekom neizbjježnog nadmetanja treba vladati uzajamno poštovanje, razborito usuglašavanje interesa, želja za posredovanjem i obazrivošću,
- umjesto nezasitne pohlepe za novcem, prestiža i potrošnje, iznova moramo otkriti smisao za umjerenosť i skromnost jer čovjek svladan pohlepom gubi svoju „dušu“, svoju slobodu, svoj spokoj, svoj nutarnji mir, a na taj način i ono što ga čini čovjekom.

3. Obvezivanje na kulturu tolerancije i života u istinoljubivosti

Bezbrižno se ljudi u svim regijama i religijama čak i u naše vrijeme trudi oko života u ozračju poštenja i istinoljubivosti. No, unatoč tome u suvremenom svijetu postoji beskrajno mnogo laži i prijevare, obmanjivanja i licemjerja, ideologije i demagogije:

- političari i poslovni ljudi koji se služe lažima kao sredstvom politike i uspjeha;
- masovni mediji koji umjesto istinitog izvješćivanja podastiru ideološku propagandu a umjesto informacija dezinformacije i koji umjesto vjernost istini slijede cinične komercijalne interese;

- ② znanstvenici i istraživači koji se izručuju moralno sumnjivim ideološkim ili političkim programima ili čak gospodarskim interesnim skupinama, pa opravdavaju istraživanja koja krše temeljne moralne vrijednosti;
- ② predstavnici religija koji pristaše drugih religija diskvalificiraju kao manje vrijedne, pa umjesto poštovanja, razumijevanja i tolerancije propovijedaju fanatizam i netoleranciju.

A. No, na temelju velikih starih religioznih i etičkih tradicija čovječanstva razabiremo smjernicu: Ne smiješ lagati! Ili formulirano pozitivno: Govori i postupaj istinoljubivo! Dakle, razmislimo iznova o posljedicama te prastare smjernice: Niti jedan čovjek i niti jedna institucija, nijedna država, pa čak niti jedna Crkva ili religijska zajednica nema pravo ljudima govoriti neistinu.

B. To naročito važi:

- ② za masovne medije kojima je s pravom zajamčena sloboda izvješćivanja u svrhu pronalaženja istine i kojima na temelju toga u svakom društvu pripada služba čuvara istine: Oni se ne nalaze iznad morala nego su dužni biti objektivni i poštivati ljudsko dostojanstvo, ljudska prava i temeljne vrijednosti. Nemaju pravo zadirati u privatnu sferu ljudi, iskrivljavati stvarnost i manipulirati javnim mnjenjem.
- ② za umjetnost, književnost i znanost kojima je s pravom zajamčena umjetnička i akademska sloboda: One nisu izuzete od općenitih

etičkih mjerila nego trebaju služiti istini.

- ② za političare i političke stranke: Ako svom narodu lažu u lice, ako su krivi zbog manipuliranja istinom, korupcije ili bezobzirne politike moći u sferi vanjskih i unutarnjih poslova, onda su prokockali svoju vjerodostojnost i zaslužili izgubiti svoje položaje i birače. Obratno, javno bi mnjenje trebalo podržavati one političare koji svom narodu u svako vrijeme hrabro govore istine.
- ② na koncu i za predstavnike religija: Ako raspiruju predrasude, mržnju i neprijateljstvo prema onima koji drukčije vjeruju, ako propovijedaju fanatizam ili čak pokreću ili legitimiraju vjerske ratove, onda zaslužuju osudu ljudi i gubitak pristaša.

Neka se nitko ne zavarava: Neće biti svjetske pravde bez istinoljubivosti i ljudskosti!

C. Iz tog bi se razloga već mladež trebala u obitelji i školi učiti vještini istinoljubivosti u mišljenju, govorenju i djelovanju. Svaki čovjek posjeduje pravo na istinu i istinoljubivost. Posjeduje pravo na nužne obavijesti i obrazovanje kako bi mogao izvršiti temeljne životne odabire. Dakako, bez temeljnog etičkog usmjerjenja teško će moći razlikovati važno od nevažnoga. U slučaju suvremene svakodnevne poplave informacija kad se činjenice izokreću, interesi prikrivaju a mišljenja apsolutiziraju, etička mjerila predstavljaju pomoć.

D. Biti istinski čovjek, to u duhu naših velikih religioznih i etičkih tradicija znači sljedeće:

- ⌚ istini pribavljati priznanje, a ne brkati slobodu sa samovoljom i pluralizam s ravnodušnošću;
- ⌚ njegovati duh istinoljubivosti čak i u svakodnevnim odnosima s ljudima, a ne živjeti u nepoštenju, licemjerju i oportunističkom prilagođavanju;
- ⌚ uvijek iznova tražiti istinu s nepotkupljivom istinoljubivošću, a ne širiti ideološke ili stranačke poluistinte;
- ⌚ pouzdano i trajno služiti istini koju smo jednoć spoznali, a ne pokleknuti pred oportunizmom.

4. Obvezivanje na kulturu ravnopravnosti i partnerstva muškarca i žene

Bezbrojni se ljudi u svim regijama i religijama trude oko života u duhu partnerstva muškarca i žene, oko odgovornog

djelovanja na području ljubavi, seksualnosti i ljubavi. No, unatoč tome posvuda u svijetu postoje oblici patrijarhata koji zaslužuju osudu, prevlast jednog spola nad drugim, izrabljivanje žena, seksualne zloupotrebe djece i prisilna prostitucija.

Socijalne razlike na ovoj Zemlji nerijetko uzrokuju to da se naročito žene, pa čak i djeca, iz slabije razvijenih zemalja osjećaju prisiljenim baviti se prostitutijom kao sredstvom za borbu oko preživljavanja.

A. No, na temelju velikih starih religioznih i etičkih tradicija čovječanstva razabiremo smjernicu: Ne smiješ provoditi spolni nemoral! Ili formulirano pozitivno: Poštujte i ljubite jedni druge! Dakle,

razmislimo iznova o posljedicama te prastare smjernice: Nijedan čovjek nema pravo nekog drugog srozavati na puki objekt svoje seksualnosti niti ga dovesti i zadržavati u spolnoj ovisnosti.

B. Osuđujemo seksualno izrabljivanje i spolnu diskriminaciju kao jedan od najužasnijih oblika ljudskog ponižavanja. Bez obzira na to na kojem se mjestu propovijeda prevlast jednog spola nad drugim ili tolerira seksualno izrabljivanje – pa čak i u ime nekog religijskog uvjerenja – bez obzira na kojem se mjestu potiče prostitucija ili zloupotrebljavaju djeca, na tom smo se mjestu dužni suprotstaviti. Neka se nitko ne zavarava: Nema istinske ljudskosti bez partnerskog suživota!

C. Iz tog bi razloga već mladež trebala u obitelji i školi učiti da seksualnost načelno nije negativno-razorna ili izrabljivačka nego stvaralačko-pozitivna snaga. Ona posjeduje funkciju oblikovanja zajedništva koje afirmira život a može se razviti jedino ako je živimo odgovorno i s obzirom na sreću partnera.

D. Odnos između muškarca i žene ne bi smjelo definirati tutorstvu ili izrabljivanje nego ljubav, partnerstvo i povjerenje. Ljudsko ispunjenje nije isto što i seksualno uživanje. Seksualnost treba biti izraz i potvrda ljubavnog odnosa koji se živi u ozračju partnerstva.

Neke religiozne tradicije poznaju i ideal dragovoljnog odricanja od seksualnog života. Čak i dragovoljno odricanje može biti izraz identiteta i ostvarenja smisla.

E. Unatoč svim kulturnim i religioznim razlikama, društvenu ustanovu braka obilježava ljubav, vjernost i trajnost. Muškarcima, ženama i djeci brak želi i

treba jamčiti zaštitu i uzajamnu podršku a i osiguravati njihova prava. U svim zemljama i kulturama treba raditi na ekonomskim i društvenim odnosima koji će omogućiti čovjeka dostoјnu egzistenciju braka i obitelji a nadasve i starih osoba.

Djeca posjeduju pravo na obrazovanje. Iskorištavati ne trebaju niti roditelji djecu niti djeca roditelje. Naprotiv, njihov odnos treba počivati na uzajamnom poštivanju, priznanju i brizi.

F. Biti istinski čovjek, to u duhu naših velikih religioznih i etičkih tradicija znači sljedeće:

- uzajamno poštovanje, razumijevanje i partnerstvo, a ne patrijarhalno podčinjavanje ili ponižavanje što je izraz nasilja a često uzrokuje protunasilje;
- uzajamnu obzirnost, toleranciju, pomirljivost i ljubav, a ne svaki oblik seksualnog posjedovanja ili seksualne zloupotrebe.

Na razini nacija i religija možemo prakticirati jedino ono što živimo na razini osobnih i obiteljskih odnosa.

IV. Promjena svijesti

Sva povijesna iskustva pokazuju da našu Zemlju ne možemo promijeniti bez promjene svijesti pojedinaca i javnosti. To se već pokazalo u slučaju pitanja, kao što su to rat i mir, ekonomija ili ekologija, a sklopu koji su posljednjih desetljeća

postignute bitne promjene. One bi se morale postići i s obzirom na etos!

Svaki pojedinac raspolaže ne samo nepovredivim dostojanstvom i neotuđivim pravima nego i neporecivom odgovornošću za ono što poduzima ili ne poduzima. Svi naši izbori i djela, pa čak i naši promašaji i propusti, uzrokuju posljedice.

Tu odgovornost čuvati, produbljivati i predavati budućim generacijama, to predstavlja naročitu zadaću religija. Pri tome smo realistični s obzirom na ono što je postignuto ovim konsenzusom, a zahtijevamo da se obrati pozornost na sljedeće:

1. Teško je postići sveopći konsenzus s obzirom na mnoga pojedinačna sporna pitanja (od bioetike i seksualne etike preko etike sredstva javnog priopćavanja i etike znanosti do ekonomskih i političkih etika). No, unatoč tomu, u duhu načela, koja smo razvili na ovom mjestu, trebalo bi biti moguće naći prikladna rješenja i za mnoga dosad sporna pitanja.
2. U mnogim se životnim područjima već probudila nova svijest s obzirom na etičku odgovornost. Iz tog bi nam razloga bilo dragو ako bi se u slučaju što većeg broja zanimanja – kao što su to na primjer liječnici, znanstvenici, gospodarstvenici, novinari i političari – izradili suvremeni etički kodeksi

koji će pružati konkretnije smjernice za mučna pitanja u dotičnim zanimanjima.

3. Prije svega usrdno molimo pojedine vjerske zajednice da formuliraju svoj posve specifičan etos: ono što svaka vjernička tradicija može reći na primjer o smislu života i smrti, o podnošenju patnje i oprاشtanju krivnje, o nesebičnom predanju i nužnosti odricanja, o suošjećanju i radosti. Sve će to produbiti, pobliže razvrstati i konkretizirati svjetski etos koji se već sada može raspoznati.

Na koncu apeliramo na sve stanovnike ovog planeta: Naša se Zemlja ne može promijeniti nabolje bez promjene svijesti pojedinca. Zalažemo se za individualnu i kolektivnu promjenu svijesti, za buđenje naših duhovnih snaga putem promišljanja, meditacije, molitve i pozitivnog mišljenja, za obraćenje srca. Zajedno možemo i brda premještati! Bez rizika i spremnosti na žrtvu neće biti temeljne promjene naše situacije! Iz tog se razloga obvezujemo na zajednički svjetski etos, na bolje uzajamno razumijevanje i na životne forme koje su prihvatljive za društvo, koje podupiru mir i koje su prijateljski nastojane spram prirode.

*Pozivamo sve ljudе,
bez obzira na to jesu li
religiozni ili ne, da to isto
čine!*

Bibliografski podaci o tekstovima

Stephan Schlessog, Svjetski etos kao ‘pedagoški projekt’, izvorno objavljeno kao: Stephan Schlessog, *Weltethos als ‘pädagogisches’ Projekt*, u: Hans Küng, *Handbuch Weltethos – Eine Vision und ihre Umsetzung*, str. 119-137.

Sedžida Hadžić, *Pozitivni potencijal svjetskog etosa za odgojno-obrazovne strukture i procese u bosanskohercegovačkom društvu*, po prvi put se objavljuje na ovom mjestu.

Christoph Knoblauch, Zajednički etos sučelice problemima našeg svijeta – Razmišljanje i koncepcija globalnog etosa u kontekstu međureligijskog učenja, preuzeto iz: Christoph Knoblauch, *Ein gemeinsames Ethos angesichts der Probleme unserer Welt – Reflexion und Entwurf eines globalen Ethos im Kontext interreligiösen Lernens*, <http://www.weltethos.org/uploaded/documents/unterrichtseinheit-knoblauch.pdf>

Alen Kristić, Svjetski etos pod školskim krovom: Razredna nastava kao mjesto upoznavanja s projektom svjetskog etosa u deset koraka, izvorno je objavljen u deset nastavaka u školskom časopisu „Školarac“ tijekom školske godine 2012/13.

Parlament svjetskih religija, Deklaracija o svjetskom etosu, preuzeta iz: *Erklärung zum Weltethos des Parlaments der Weltreligionen*, u: Hans Küng, *Handbuch Weltethos – Eine Vision und ihre Umsetzung*, Piper, München & Zürich 2012, str. 171-194.

Bilješka o uredniku

Alen Kristić (Sarajevo, 1977.) zvanje magistra teologije stekao je po okončanju filozofsko-teološkog studija na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu. Jedan je od pokretača i urednika izdanja Međunarodnog teološkog časopisa „Concilium“ za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, a uz to i jedan od urednika „Statusa – magazina za političku kulturu i pitanja“ iz Mostara i lista „Bobovac“ iz Vareša.

Do sada je objavio tri knjige, i to: „Religija i moć“ (Rabic, Sarajevo 2009), „Graditeljice mira – društveno-politički angažman dobitnica Nobelove nagrade za mir“ (TPO Fondacija, Sarajevo 2012) i „Tiranija religijskog – Ogledi o religijskom bezboštву“ (Rabic, Sarajevo 2014).

S njemačkoga je preveo: „Etiku“ D. Bonhoeffera („Ex libris / Synopsis, Rijeka / Sarajevo 2009) i „Gnozu i kršćanstvo“ Ch. Markschesa (Ex libris, Rijeka 2013).

Težišta njegovog istraživačkog rada su: mirotvorni potencijal religija, svjetski etos, dijalog kršćanstva i islama, politička teologija, konfiguracija religijskog na ruševinama socijalizma, položaj i uloga žena u sferi religijskog, teologija oslobođenja, postmoderna filozofija kao izazov za kršćansku misao i praksu...

Kao doktorand Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zagrebu, trenutno je gost Instituta za pastoralnu teologiju i psihologiju Univerziteta u Grazu. Polazeći od koncepcije „slabog mišljenja“ i s njom usko povezane koncepcije „slabog kršćanstva“ postmodernog kršćanskog filozofa G. Vattima, propituje preobrazbe religijskog u postratno-tranzicijskom kontekstu, tragajući nadasve za novim obličjem hrvatskog katolicizma koje bi, s onu stranu hrvatskog političkog katolicizma, bilo u stanju primjereno odgovoriti postratnim i tranzicijskim traumama kojima su izručena društva nastala raspadom nekadašnje Jugoslavije.

